

Aproximació a l'estructura agrària de la comarca de Bages en el segle XVIII i primera meitat del segle XIX

Llorenç Ferrer i Alòs

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Universitat de Barcelona
Facultat de Geografia i Història

APROXIMACIO A L'ESTRUCTURA AGRARIA DE LA COMARCA DE BAGES EN EL
SEGLE XVIII I PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX.

Director: Dr. Emili GIRALT I RAVENTOS

Llorenç FERRER I ALOS
Memòria de Doctorat
Desembre de 1984

2.3.3. La plantació d'una vinya.

Cal distingir quan s'analitza la plantació d'una vinya els aspectes tècnics (tipus de terra, conreus i feines preparatòries, tècniques de plantació) i els aspectes derivats d'una relació social que concretava, mitjançant les clàusules d'un contracte de conreu, els mecanismes reguladors d'una explotació. Tot el sistema de conreu era condicionat per la relació social. Sense perdre en cap moment de vista la relació social, anem a descriure la concreció o la realitat d'un determinat sistema de conreu.

La vinya es podia plantar fonamentalment damunt terres en situació diferent: bosquines o ermes, conreades amb cereals o conreades amb vinya. D'una a l'altra hi havia una gradació de les quals la principal característica era, sobretot, la quantitat de treball preparatori que es requeria per tenir la vinya productiva. L'estudi de la plantació al Bages anem a fer-lo a partir de les clàusules de contractes de rabassa morta que indiquen en quin període ha d'estar plantada la vinya i, a vegades, d'on es treurà la brossa, el repartiment de la llenya, etc. (quadre 2.48) i les dades molt complertes que tenim de la plantada del Mas Solei de St. Salvador de Guardiola.

a/ Les terres bosquines. Constituïen el que anomenem rompuda, ja que es tractava de posar una terra no conreada en conreu permanent. Calia arrancar el bosc i deixar la terra aplanada i apta pel conreu. Com es pot suposar la quantitat de treball a invertir variaria en funció del tipus de bosc. Roig cita les següents tasques a 1890:

-si el bosc és alt es fa la tala primer i després s'arranca, si era baix sols s'arrencava. Es feia servir l'aixador de pues, l'aixada i el càvec pel treball a mà ajudat de la destral. La profunditat de les feines oscil.lava entre 15 i 30 cms.

-es feien formiguers amb brossa i herbes que s'arrencaven.

-la pedra que es trobava durant el desboscament, s'utilitzava pels marges i si era molt escalonat calia fer feixes amb parets de pedra seca (165).

Segons Roig, després de fer els formiguers es sembrava de cereals, llegums i/o patates. Giralt especifica que era per indemnitzar-se de les despeses de plantació, ja que la terra en ésser verge produïa unes collites abundants (166). A continuació es plantava.

En el quadre 2.48, les referències al desboscament o a posar en conreu terres ermes, són abundants però amb poca informació qualitativa. La clau-

Clàusules dels contractes de rabassa morta referents a la plantació de vinya.

MAS	EXTENSIO	CONREUS ANTERIORS	ANYS PER PLANTAR	CLAUSULES
CONTRACTES DE RABASSA MORTA DE L'ANY 1770				
Mas Tosa d'Avinyó	4 Q.	Erm	10	
Mas Viladoms de Vilar	3 Q.	Erm		
Mas Freixa d'Horta	2 Q. 3q.	Erm	-	-Plantar la metàt espessa i l'altra metàt a mitjans clars. -Podrà agafar la brossa del mas per formiguejar la primera vegada.
Mas Tatger de Talamanca	1 Q. 6q.	Erm	6	-Plantar de vinya i podrà plantar un arbre per ombra
Mas Fontanelles de Castellfolit del Boix	8 Q.	Erm	8 espessa	-Cedeix al rabasser tota la brossa i llenya que hi ha a la peça de terra. -Podrà sembrar-hi el que voldrà durant els vuit anys sense pagar res.
Mas Casanova de St. Fruitós de Bages	1 Q. 6q.	Erm	8 espessa	
Mas Generes de Talamanca	1 Q.	V-B	6	-El rabasser es quedarà els arbres i la llenya que en resulti de la rompuda.
Mas Forns de Vallhonesta	1 Q. 3q.	-	9 espessa	
Mas Corcoler de Rajadell	2Q.	erm	-	-Utilitzar la brossa per coure dita terra
Mas Viladoms de Vilar	2Q. 6q.	Erm	8 espessa	
Mas Vila del Soler d'Artes	2Q.	V	6 espessa	-L'amo del Mas dona permís per arrencar la vinya vella i plantar-la de nou d'espessa. -Els Mas aportarà brossa menuda per fer formiguera només la primera vegada.
Mas Fiter de St. Vicenç C.	4Q.	Erm	8	
Mas Gall de St. Vicenç C.	4Q.	E/D/V	-	-Haurà de plantar de ceps la part ermo
CONTRACTES DE RABASSA MORTA DE L'ANY 1790				
Mas Aguilar de Navarcies	2Q.	V/S	25	-En aquest temps haurà d'haver arrencat els ceps que hi ha i plantar-la a mitjans clars.
Mas Serra de Rocafort	1Q 6q.	E/S	6	-La llenya que hi ha per l'amo, i la brossa pel rabasser
Mas Prat de Rocafort	1Q. 7q.	Erm	8 espessa	-Llenya i brossa pel rabasser. -Sols podrà plantar un cirerer per fer ombra.
Mas Costafreda de Súria	3Q	E/V	-	-Era una rabassa de paraula que ara es legalitza. Podrà plantar pais d'olivera.
CONTRACTES DE RABASSA MORTA DE L'ANY 1830				
Mas Aguilar de Navarcies	-	V/E	-	-Podrà arrencar la vinya, deixar-la a conreu o tornar-la a plantar.
Mas Botjosa de Sallent	4Q. 4q.	V	8	-2Q. 2q. ha de plantar-les de vinya espessa o a mitjans i les altres 2 Q. deixar-les a conreu o plantar.
Mas Grau de Fals	3Q.	V/B	1	
Mas Botjosa de Sallent	2Q.		7 espessa	-Podrà plantar oliveres quen vulgui.
Mas Soler de la Portella Castellnou	6Q.	Vinya	6 espessa	
CONTRACTES DE RABASSA MORTA DE L'ANY 1850				
Mas Salabernada d'Artes	2Q.		espessa	-L'amo dins d'un any treurà els routes de la peça de terra.
Mas Turcó de Baix d'Horta	1Q. 9q.	Erm	6 espessa	-Podrà sembrar els quatre primers anys i al sisè la plantarà. -La llenya que es trequi serà pel rabasser.
Mas Illa Subirans de Sallent	3Q.	V/E	6 espessa	
Mas Riera de Galà	1Q. 3q.	Erm	6 espessa	
Mas Santpere de Camps	8Q.	Bosc		-Dins de 8 anys ha d'estar arrencat el bosc (llenya i fusta per l'amo i rames i brossa pel rabasser. -Dos primers anys sembrarà gra d'espiga i després la plantarà de vinya espessa o a mitjans clars.
Mas Murera de Fals	8Q.	Bosc		-Dins 8 anys arrencat el bosc. Llenya i brossa pel rabasser excepte trenta arbres. -Sembrarà de gra d'espiga a mesura que l'arrenqui. -Després dels dos anys, plantarà de vinya espessa i els arbres fruiters que vulgui.
Mas Masferrer de Cabrianes	3Q.	Vinya	Espessa	-Arrancarà la vinya vella en el termini de 10 anys. -Després curarà la terra i la remenarà durant quatre anys consecutius i la plantarà de vinya espessa.
Mas Viladoms de Vilar	2Q.	B	5	-La fusta i llenya per l'amo, la brossa i ramatge pel rabasser.
Mas Morera de Fals	5Q. 6q.	Vinya	5	-Una part espessa i l'altra a mitjans clars
Mas Cornet de St. Vicenç	4Q.	B	6	-La llenya serà dues parts per l'amo i una pel rabasser.

sula més important es refereix al futur de la llenya: a vegades és tota pel rabasser però, la majoria de vegades es distingeix entre la llenya i la brossa, essent la primera per l'amo i la darrera pel rabasser. La brossa s'hauria de dedicar a fer formiguers per adobar la terra.

A 1850, dos contractes ens detallen tot un cicle: els dos establiments són de vuit quarteres. Els rabassaires tenen vuit anys de temps per arrencar el bosc, en un l'amo es queda la fusta i la llenya, en l'altre sols trenta arbres. Mentre fan això hauran de sembrar dos anys seguits de gra d'espiga i a continuació plantar de vinya. Un cop el bosc arrencat, la terra era fèrtil i en els dos primers anys es garantia uns rendiments elevats, però abans d'exhaurir aquesta fertilitat calia plantar la vinya.

La millor descripció d'aquesta tasca a la comarca la fa Roig: "la preparació del cultiu per a la vinya a terreno de bosc és notable. L'arrancada y despulla d'aquell se fa en hivern. Després fan faxines, las quals cubreixen en abril amb brossa i terra fentne formiguers y calantloshi foc. Fins a setembre no extenen el cremadís y allavors se dona una cavada de magall o aixada a una fondaria de 0,30 mts., poc mes o menys. Per novembre hi ha un conreu d'arada y sembran blat. Dura tres anys aquesta preparació y al quart s'hi planta Vinya" (167).

Els contractes solien definir un temps a partir del qual la vinya havia de quedar plantada en les condicions establertes en el contracte. D'aquesta manera s'obligava al rabasser a intensificar el seu treball de la plantada en un període determinat. Des de l'òptica de l'amo calia que es fés en el període de temps més curt possible, però també amb les màximes garanties de que la vinya fós productiva. L'extensió a plantar, les dificultats més o menys grans de la peça de terra, i els interessos del propietari determinaven el període en el que s'havia de plantar passant de vuit anys o més a sis anys i en alguns cassos cinc. Aquest era un mecanisme d'enduriment de la situació del pagès.

b/ Les terres plantades de vinya: quan una vinya esdevenia vella calia plantar-la de nou. Òbviament els pagesos coneixien mètodes per allargar la vida de la vinya mitjançant tècniques de renovació permanent. Els colgats i capficats i la pràctica de deixar un troç de vinya erma que s'anava renovant, eren una pràctica corrent com veurem. Però ara interessa saber que passava quan la vinya havia esdevingut vella. Segons Roig:

-s'arrencaven les herbes i els ceps (s'arrabassava).

-es llaurava o cavava el terreny i es feien formiguers per adobar-la.

-i es conreava durant un, dos, tres, quatre i cinc anys de llegums, patates o "altramuces" que s'enterraven en verd com adob (168).

Per Giralt, la nova plantada no es feia fins al cap de set o vuit anys i, mentrestant, hom sembrava ferratges, lleguminoses o cereals. L'any abans de la plantada la terra era llaurada dues o tres vegades (169).

Vegem alguns casos del Bages (Quadre 2.48):

-Mas Vila del Soler (1770)d'Artés. 2 Q. s'havien de plantar en sis anys. L'amo donava permís per arrencar la vinya vella i plantar-la de nou. L'amo aportava la brossa necessària per fer formiguers només la primera vegada.

-Mas Aguilar de Navarcles (1790). El rabasser tenia 25 anys per arrencar la vinya vella i plantar-la de nou a mitjans clars.

-Mas Botjosa de Sallent (1830). La peça de terra era de 4 Q. 4q. El rabasser tenia 8 anys per arrencar i plantar 2 Q. 2q. de vinya espessa o a mitjans clars i la resta quan volgués.

-Mas Illa Subirana de Sallent (1850). 3Q. Té 6 anys per plantar-la de vinya espessa.

-Mas Masferrer de Cabrianes (1850). 3 Q. Arrencarà la vinya vella dins 10 anys o abans si la vinya es perdés. Després courà la terra i la remenarà durant quatre anys consecutius i la plantarà de vinya espessa.

-Mas Morera de Fals (1850). 5,5 Q. En cinc anys ha de plantar una part a bancals i l'altre a vinya espessa.

D'aquest exemples es conclou que, en alguns casos, la vinya vella s'arrenca progressivament i el període de renovació de la vinya dura molt més temps. En la majoria, entre arrencar i plantar de nou es deixa un període -normalment de sis anys- en el decurs dels quals cal coure la terra i adobar-la amb formiguers.

c/ plantació en terres de secà. En el quadre que hem elaborat dels contractes de rabassa, en cap s'indica que el conreu anterior a la plantació fos el cereal de secà. En cinc, apareix conjuntament el cereal de secà amb altres conreus (erm i bosc) i, en els dos que es detalla un xic més, s'especifica que la part de cereals es plantarà a mitjans clars, o sigui, amb un cert respecte vers el conreu de cereal que continuarà entremig dels ceps.

Es confirmaria així, de nou, que la vinya s'extengué a costa del bosc i de l'erm, mentre que les àrees tradicionals de cereals (especialment les quintanes dels masos) es mantindrien com a tals.

Finalment, cal fixar-se en un altre aspecte d'enorme transcendència social que es desprèn del quadre 2.48 que estudiarem àmpliament en el capítol dedicat a l'estructura de l'explotació: les parcel·les cedides a rassa són petites, oscil·len entre 1 i 2 Q. (0,3 a 0,5 Ha.) i 8 Q. (2,4Ha.)

A/ La tècnica de la plantada.

Els tractadistes de la vinya han assenyalat l'existència de diversos mètodes de plantar el cep: per llavor (plantant un gra de raïm), capficat o amogronament (colgar un sarment del cep veí a terra, deixar-lo arrel·lar i després separar-lo del cep mare), colgat (colgar un sarment sencer del qual brotaran diversos mallols), barbat o arrelat (crear un viver de sarments i plantar-lo ja amb arrels) i per empelt (empeltant alguna planta amb empelt de cep) (170). A la Côte d'Or els ceps eren plantats sense alineacions i es reproduïen pel mètode dels colgats, així sempre hi havia ceps nous i ceps vells (171).

A Catalunya, el mètode utilitzat no era cap dels esmentats més amunt, sinó el mètode d'estaca, sarment o mallol. Navarro Mas deia que els sarments per plantar calia collir-los dels ceps quan havien donat fruit o abans de podar-los. Es collien de les vinyes veïnes o de les d'algun amic, a vegades previ pagament d'alguna cosa. Calia tallar-los per sota d'un borro. Recomanava, igual que Fra Agustí, de posar-los dins d'una bassa d'aigua de dos pams de fondària (172). Era el mètode utilitzat també al Bages i Roig diu que les vinyes vivien més temps, donaven més fruit però començaven més tard a produir (173).

Es coneixia també el mètode dels colgats i capficats i, en molts contractes, apareix com una possibilitat el realitzar-los. Servien, però, per conservar la vinya, en cap moment per estendre-la o plantar-la de nou (174).

La matèria primera -els mallols- per la plantació, no eren difícils d'obtenir en una àrea vitícola com la bagenca. En el Mas Solei no es gasta ni un sol sou en la seva adquisició. Tampoc els contractes incorporen clàusules que regulin la seva adquisició (175).

Per plantar els mallols hi havia tres mètodes: a parpal, a clavera i a vall obert (176). Fra Agustí descriu solament els dos primers però al Bages, a finals del segle XVII, ja es practicava el de vall obert. A par-

pal, consistia en fer un forat a terra amb una eina del mateix nom, fica ven el sarment a dins i després apretaven la terra. A clavera, consistia en obrir una rasa més o menys llarga i a cada punta plantar-hi un sarment. Però el mètode que proporcionava més productivitat, una vida a la vinya més llarga, era el de vall obert, encara que també era el que demanava més inversió de treball. Navarro Mas fa la seqüent descripció: "s'obrien unes valls de dos pams d'ample i tres o quatre de fons "echando la tierra que se saca de ellos a una y otra parte. Hecha esta maniobra se van colocando los sarmientos a distancias iguales arrimándolos contra una de las paredes de la zanja; se les echa inmediatamente encima de su extremo inferior, o su alrededor la tierra que necesita para asegurarlos y dejarlos firmes en el sitio, apretándola con los pies, lo que se llama entonegar. Sigue a esta operación la de esbanicar que consiste en llenar y volver a las zanjas, después de haber puesto en ellas una porción de estiércol o de otro abono, la tierra que se les sacó primero y en limpiar y cavar la porción del terreno inmediata a los majuelos que corresponde a sus espaldas" (177).

Al Bages era el mètode utilitzat més freqüentment. En els contractes no es sol especificar, però en alguns les referències indirectes són clares:

- "hajau y siau tingut y obligat en plantar de vinya la dita y dalt designada pessa de terra tot lo que sera bo y se pora plantar a vall obert de bona planta be y degudament a us y costum de bon pages". Mas Torracabota de Calders, 1696 (178).

- "Deu quiscun any plantar 500 ceps al puesto ahont se li senyalara fent los valls y demes treballs a us y costum de bon pages". Masoveria del Mas Valldeperes de St. Salvador de Guardiola, 1763 (179).

- "haura de plantar en las terras de dita heretat y ahont se li assenyalara mil seps tots de planta y menas negras obrint perso las canas de vall se hauran menester los quals valls hauran de ser de dos palms y mitg de fondo y tres palms de ample". Heretat de la Riera de Santpedor, 1768 (180).

- "que tot quant y los vostres fareu en las carenas dels valls de las vinyas que de ditas pessas de terra plantareu", Mas de la Culla, 1790 (181).

- "que no podran los adquisidors plantar cep algun a parpal ni a clavaquera sino en las rasas y si en algun passatge encuentran roca no podran alli obrirhi vall algun" (...) "Deuran los adquisidors fer los valls que tingan dos palms de fondo y mitg de ample y ningun de ditas valls se tindra per rebedor o ben construhit sino te las referidas midas". Mas No-

nell de Vallformosa, 1830 (182).

- "que lo adquisidor deura menar y conreas dita terra a us y costum de bon pages, habentla de acabar de plantar a vall obert de ceps de bonas especies". Mas Morera de Manresa, 1850 (183).

- "La plantada deu ser a vall obert a saber dos palms y mitg de ample y dos de fondo", Mas Servitja de Vallformosa, 1850 (184).

- "Plantadas dentro de 4 años a zanja abierta como es costumbre del pais", Mas Farreres de Manresa, 1870 (185).

La costum del país, doncs, era plantar a vall obert.

Les vinyes del Mas Noguera i del Mas Solei, com veurem més endavant, també estaven plantades d'aquesta manera.

Quines mides tenien els valls?. A Tiana, en el s. XVIII, els valls eren de 3,5 pams de fondària i 2 pams d'amplària. Roig, per la província de Barcelona, assenyalava 30, 40 o 50 cms. d'amplària (de 1,5 a 2,5 pams) i una profunditat de 50, 60 o 80 cms. (de 2,5 a 4 pams) (186). De les notes extretes als contractes, al Bages oscil.laven entre els 2,5 i 3 pams d'amplària i els 2 i 2,5 pams de fondària. Badosa indica que, el 1784 a St. Joan Despí, per cada mulada (unitat igual que el jornal) hi cabien 2132 canes de vall (3315,26 mts) i en una Ha., 6771,42 mts. (187).

La vinya podia plantar-se espessa o a mitjans clars. Les espesses es podien plantar de forma que es poguessin llaurar o de forma que totes les feines s'haguessin de fer cavant. Navarro donava els següents marcs de plantació (188):

- Les que s'havien de llaurar, però no es sembraven

.de fila a fila: de 8 a 10 pams (de 1,56 a 1,94 mts)

.de cep a cep: de 4 a 5 pams (de 0,78 a 0,97 mts.)

- mitjans clars (s'obtenia una collita de cereals entre les fileres).

.bancals: de 16 a 20 pams (de 3,11 a 3,89 mts.)

.de cep a cep: de 3 a 4,5 pams (de 0,58 a 0,87 mts.)

- vinya espessa (no es llauraven)

.de fila a fila: de 5 a 6 pams (de 0,97 a 1,17 mts.)

.de cep a cep: de 4 a 5 pams (de 0,78 a 0,97 mts.)

Roig, per la província de Barcelona, afirma que a 1890 no s'utilitzava el marc reial (la mateixa distància entre fileres i ceps) sinó el rectangular. En aquest les diferències eren notables: de 7pams x 5, a altres de 8 x 6. Els mitjans clars oscil.laven entre 1,46 i 2,2 mts. i de 1 a 1,5 mts (189). Com es pot comprovar les diferències amb les dades de Navarro eren notables.

Quin marc s'acostumava a plantar al Bages? Anem de nou a alguns contractes que especifiquen el marc:

-Heretat de la Riera, 1768, Santpedor: mitjans a 11 pams i els ceps a 4 pams (2,14 m.x0,78), (5989 ceps/Ha).

- Mas Nonell de Vallformosa, 1830 : Apunta diverses possibilitats:

.si entre ceps 4 pams, mitjans 10 pams (1,94x0,78) (6607 ceps/Ha)

.si entre ceps 4,5 pams, mitjans 9 pams (1,75x0,87) (6568 ")

.si entre ceps 5 pams, mitjans 8 pams (1,56x0,97) (6608 ceps/Ha)

-Mas Servitja de Vallformosa, 1850: "nou palms de passada a passada y cinch de cep a cep" (1,75x0,97).

-Mas Farreras de Manresa, 1870:Suggereix també dues possibilitats:

.9 pams x 5 pams (1,75x0,97) (5890 ceps/Ha)

.10 pams x 4 pams (1,94x0,78) (6607 ceps/Ha)

Per Roig, el marc predominant al Bages era el de 9 pams x 4 (1,75m x 0,78 m). Per les dades recollides, cal pensar que el marc bagenc era rectangular i oscil.lava entre 8 i 10 pams entre fileres i entre 4 i 5 entre ceps. En la classificació de Navarro, el marc bagenc equivalia a la vinya espessa que es podia llaurar, però al Bages poc es feia.

El marc de plantació que s'optés implicava una quantitat de ceps per extensió de terra. Sabent el marc utilitzat no és difícil determinar-ne la quantitat (190).

Si acceptem les possibilitats que dona el Mas Nonell, el número de ceps per jornal i per Ha serien els següents:

<u>Marc</u>	<u>Ceps/Jor.</u>	<u>Ceps/Ha.</u>
1,94 x 0,78 (10 x 4)	3235	6607
1,75 x 0,87 (9 x 4,5)	3216	6568
1,56 x 0,97 (8 x 5)	3235	6608

Roig atribuïa al Bages uns 6400 ceps per Ha (191).

Tenim però un cas concret. En el Mas Solei es plantaven de 1771 a 1774 43900 ceps en 13 jornals de terra el que suposava 3377 ceps/jornal i de 6898 ceps/Ha. Aquestes quantitats extremes d'una plantació real no s'allunyen gens de les dades del Mas Nonell. En el Bages els ceps plantats per unitat de superfície rondaven aquestes quantitats:

Conduir els mallols plantats a vall obert i en un determinat marc a vinya plenament productiva, volia dir quatre anys de feines continuades. Navarro descriu perfectament les labors a fer a la vinya mallola:

- Un cop plantats s'ha de deixar sortir dos o tres borrons i es talla la resta. Així es crien robustos. Cal fer una bona cavada sense

llastimar-los i recomanava fer-ho tres o quatre vegades en cada un dels anys, també recomanava no plantar res entremig perquè els perjudicava.

- Al segon any cal repondre els sarments que han fallat i als altres tallar totes les branques que han tret i tallar-los deixant sols un borró. A aquesta feina s'anomenava acotar els mallols.

- Al tercer any se'ls ha de posar en estat de donar fruit " a lo que llaman nuestros labradores ponerlos en brocada; para hacerlo como corresponde se han de alumbrar antes las tierras cepas cavándolas a su alrededor y descubriéndose: algun poco su pie. Hecha esta operación se han de cortar como el año anterior, no dejándolas mas que dos yemas o bo toncitos para no obligarlas a que antes de tiempo trabajen mas de lo que pueden ".

- Així s'ha de fer fins el cinquè any que ja són vinyes (192).

Roig i Armengol assenyala específicament pel Bages les següents feines:

1er. any - Entrecavar o escatar dues vegades el mallol. Alguns utilitzen l'arada.

2on. any - Cavada i escatada.

3er. any - Es talla el sarment entre dues terres, es deixa créixer i al tenir dos pams es cava i recolza i per últim s'escata novament.

4rt. any - S'adreça el sarment recolzant-lo amb terra en forma de cavallons; es caven les entretires pel llarg, llaurant-les alguns i a l'hivern es torna a escatar (193).

Per poder seguir durant tot aquest procés comptem amb la comptabilitat detallada -ja veurem els problemes- d'una plantada de vinya de 13 jornals i els resultats durant un període de trenta anys (1771-1805), (v. quadre 2.49). El Rnd. Anton Canals era l'encarregat de l'administració de les masoveries de la Seu de Manresa i tal vegada, el seu origen -fill del Mas Canals de St. Joan de Vilatorrada- li donà profunds coneixements de les tasques agrícoles. No sols es cuidà de la comptabilitat dels masos sinó que intentà millorar-ne la producció. Un d'aquests intents reeixit, per cert, fou la plantació de 13 jornals de vinya en terres del Mas Colomer de St. Salvador de Guardiola que per un procés d'endeutament que més endavant estudiarem, havia passat a la Seu. A més de la vinya hi construï una caseta que s'anomenà Mas Solei. El llibre de comptes detalla els ingressos -quantitat de vi venut, lloguer de la casa, garbons i les despeses anuals. Aquestes solen detallar els jornals emprats en determinada tasca, i el cost dels mateixos. A vegades, agrupa feines i és difícil de destriar el volum de jornals que cal atribuir a cada una. Malgrat aquests problemes la comptabilitat de la plantació és un document molt

QUADRE 2.49

Plantació de 13 jornals de vinya al Mas Solei de Sant Salvador de Guardicla (1771-1774).

1ª PLANTADA Desembre de 1771, Gener i Febrer de 1772.

<u>Total:</u>	<u>5 1/2 jornals</u>	<u>18000ceps</u>		<u>3272,7 ceps/jornal.</u>
<u>Cost:</u>	<u>721 jornals</u>		x 6 s.	216 ll. 6 s. 4326,- sous
	de fer els valls, assenyalar-los entonagar els mallois i donar les costeres.			
	<u>12 jornals de mestre de cases</u>		x 10 s.	6 ll. 120,- sous
	per trencar algunes roques i aju- dar a fer parets			
	<u>8 jornals</u>		x 7 s. 6 d.	7 ll. 1 s. 141,- sous
	de fer parets i podar els mallois que s'havien de plantar.			
	<u>20 jornals</u>		x 7 s. 6 d.	7 ll. 10 s. 150,- sous
	d'entrecavar els mallois i arren- car tres roures.			
	Despeses del Not. Canals per anar a la dita plantada i el seu nebot per mirar la feina i pagar els jornalers.			5 ll. 4 s. 104,- sous
				<hr/>
				242 ll. 1 s. 4841,- sous

Inversió per jornal: 880,2 sous 44 ll. 2 d./jornal

Nº jornals: 761 - 138,4 jornals/jornal

2ª PLANTADA Desembre de 1772, Gener i Febrer de 1773.

<u>Total:</u>	<u>3 jornals</u>	<u>9900 ceps</u>		<u>3300 ceps/ jornal.</u>
<u>Cost:</u>	<u>320 jornals</u>		x 6 s. 6 d.	104 ll. 2080,- sous
	per els valls, entonagar els ceps i donar les costeres.			
	<u>30 jornals</u>		x 7 s.	10 ll. 10 s. 210,- sous
	pel mateix.			
	<u>16 jornals</u>		x 7 s. 6 d.	6 ll. 120,- sous
	per triar i podar els mallois i assenyalar els valls.			
	<u>20 jornals</u>		x 8 s.	8 ll. 160,- sous
	d'acomodar les pedres i peis marges corresponents.			
	<u>11 jornals</u>		x 8 s.	4 ll. 8 s. 80,- sous
	per fer parets i entrecavar el mallol.			
	Per la despesa del col·lector			3 ll. 16s. 6d. 76,5 sous
				<hr/>
				136 ll. 14s. 6d. 2734,5 sous

Inversió per jornal: 911,5 sous 45 ll. 11 s. 6 d./ jornal

Nº jornals: 397 j.- 132,3 jornals/jornal

3ª PLANTADA Desembre de 1773, Gener i Febrer de 1774.

<u>Total:</u>	<u>3 jornals</u>	<u>10500 ceps</u>		<u>3500 ceps/ jornal.</u>
<u>Cost:</u>	<u>352 jornals</u>		x 7 s.	123 ll. 4 s. 2464,- sous
	per fer els valls i plantar els ceps.			
	<u>36 jornals</u>		x 7 s. 6 d.	13 ll. 10 s. 270,- sous
	<u>17 jornals</u>		x 7 s. 6 d.	6 ll. 7s. 6d. 127,5 sous
	triar els mallois i assenyalar els valls.			
	<u>20 jornals</u>		x 8 s.	8 ll. 160,- sous
	de fer parets i adobar les pedres dels marges.			
	<u>35 jornals(1)</u>		x 7 s. 6 d.	(13 ll. 2s. 6d.) (262,5 sous)
	entrecavar els mallois de la pre- sent plantada i les dues plantades anteriors.			
	<u>12 jornals</u>		x 7 s. 6 d.	4 ll. 10 s. 90,- sous
	per atrassiar i per les rases corresponents.			
	Per les despeses del col·lector			4 ll. 80,- sous
				<hr/>
				163 ll. 19s. 3279,- sous

Inversió per jornal: 1093 sous/ jornal - 54 ll. 13 s. /jornal.

Nº jornals: 446 j. - 148,7 jornals/ jornal.

(1) Aquests 35 jornals són per cavar els mallois de les altres dues plantades. Dividim per tres i sols afegim 11,5 jornals a aquesta plantada i 87,5 sous.

Continua Quadre 2.49

4ª PLANTADA Desembre de 1774, Gener i Febrer de 1775.

<u>Total:</u>	<u>1 1/2 jornals</u> - <u>5500 ceps</u>		<u>3666,7 ceps / jornal.</u>
<u>Cost:</u>	<u>147 jornals</u>	x 7 s. 6 d.	55 ll. 2 s. 6 d. 1102,5 sous
	per els valls, plantar els ceps, pels marges i les parets, triar el mallol, assenyalar els valls i per les rases		
	<u>14 jornals</u>	x 7 s. 6 d.	4 ll. 10 s. 90,- sous
	per entrellavar el mallol.		
	<u>9 jornals</u>	x 7 s. 6 d.	3 ll. 7 s. 6 d. 67,5 sous
	cavar els mallols de lleva.		
	<u>32 jornals</u>	x 7 s. 6 d.	12 ll. 240,- sous
	per treure gramabans de fer les plantades.		
	Per 2 ll. de pólvora per barrinades.		1 ll. 2 s. 6 d. 22,5 sous
	<u>16 jornals de llaurar</u>	x 1 ll.	16 ll. 320,- sous
	<u>Despeses del col·lector</u>		2 ll. 17 s. 6 d. 57,5 sous
			<hr/>
			95 ll. 10 s. 1900,- sous
<u>Inversió per jornal:</u>	<u>1266,7 sous / jornal</u>	63ll. 6s. 8 d. / jornal	
Nº jornals:	216 - 144 jornals / jornal.		

Despeses de les plantades en anys diferents al de plantació, abans que donessin fruit.

<u>24 jornals</u>	x 7 s. 6 d.	9 ll.	160,- sous
Acotar els ceps de la tercera plantada.			
<u>97 jornals</u>	x 7 s. 6 d.	36 ll. 7 s. 6 d.	727,5 sous
Acarenar i treure els mitjans de la primera plantada.			
<u>8 jornals de Bous</u>	x 1 ll.	8 ll.	160,- sous
per llaurar la 1 ^a plantada i trencar els socs.			
<u>6 jornals</u>	x 7 s. 6 d.	2 ll. 5 s.	45,- sous
per cavar els marges de la 1 ^a plantada.			
<u>8 jornals</u>	x 7 s. 6 d.	3 ll.	60,- sous
per collir els mallols de la 2 ^a plan- tada.			
			<hr/>
			1172,5 sous

<u>TOTAL JORNALS PLANTATS:</u>	<u>13 jornals</u>	<u>43900 ceps</u>	<u>3376,92 ceps per jornal</u>
	<u>SOUS</u>	<u>SOUS/ JORNAL</u>	<u>JORNALS/ JORNAL</u>
<u>5 1/2 Cost 1^a Plantada</u>	4841,-	880,2 sous/jornal	138,4 jornals/jornal
<u>3 Cost 2^a Plantada</u>	2734,5	911,5 sous/jornal	132,3 jornals/jornal
<u>3 Cost 3ª Plantada</u>	3454,-	1151,3 sous/jornal	148,7 jornals/jornal
<u>1 1/2 Cost 4ª Plantada</u>	1900,-	1266,7 sous/jornal	144,- jornals/jornal
<u>Despeses abans de collir.</u>	1172,5		
<u>Cost de la Plantada: 705 ll.2s.</u>	<u>14102,-</u>		

útil, no sols per aspectes tècnics sinó per determinar la quantitat de treball necessari per plantar vinya. Centrem-nos ara amb les feines de la plantada i deixem per més endavant, les feines de la vinya quan estava en plena producció.

Els 13 jornals es plantaren en quatre anys, de 1771 a 1775:

.Des de 1771 a Febrer de 1772,	5,5 jornals	18000 ceps
.Des de 1772 a Febrer de 1773,	3 jornals	9900 ceps
.Des de 1773 a Febrer de 1774,	3 jornals	10500 ceps
.Des de 1774 a Febrer de 1775,	1,5 jornals	5500 ceps

En total 13 jornals i 43900 ceps

Ens queda perfectament precisat el període de la plantació de la vinya de desembre a febrer.

I la pròpia comptabilitat precisa matemàticament el moment que tota l'àrea plantada arribà a plena producció normal: el 1778 consten les darreres feines a la vinya mallola plantada a l'hivern de 1774 i les dades de producció assoleixen ja un ritme normal:

Any	Producció de vi	Rendiments
1775	41,26 Hl	6,48
1776	32,23 Hl	5,06
1777	68,33 Hl	10,74
1778	95,25 Hl	14,97

Això permet afirmar que un cop plantat el mallol en un hivern a la quarta collita ja produïa amb normalitat i les feines a fer eren ja les normals a qualsevol vinya.

En el quadre 2.49 s'estudia tant el cost anual de la plantació del Mas Solei com els jornals necessaris per realitzar-la. Les principals feines que originava la plantació eren les següents:

- Assenyalar i fer els valls.
- Entonagar els maliols.
- Donar les costeres.
- Entrecavar els mallols

Les feines coincideixen bàsicament en les descrites més amunt, fins i tot el nom d'alguna d'elles. Hi havia després feines que canviaven segons la qualitat del sòl. Per altra banda, també era important recollir la pedra i fer els marges que calguessin així com definir les rases que permetessin un bon drenatge de la vinya. En la darrera plantada, la quarta, apareixen uns jornals destinats a arrencar gram i a llaurar per aprofundir els valls. No sabem si responia a dificultats específiques d'aquesta plantada perquè no apareix en cap altra.

A partir de la tercera plantada la documentació comença a barrejar

jornals d'una i de l'altra, la qual cosa pot portar-nos a alguna equivocació. Hem intentat sempre destriar-ho però no és fàcil.

Realment el càlcul que interessa és la inversió que calia fer per realitzar una plantació de vinya normal. Independentment de l'accés a la terra, no calia cap altra inversió que la força de treball i les eines agrícoles més rudimentàries. No apareixen en cap moment com a despesa ni l'adquisició dels sarments ni els adobs necessaris. Tot es reduïa a la mà d'obra. I a cada plantada calien els següents jornals:

Plantada	Jornals	Jornals/jor.	Lliures/jor.	Jornal/Ha
1 ^a	761,-	141,8	44 ll 2d	289,6
2 ^a	397,-	132,2	45 ll 11s 6d	270,2
3 ^a	446,-	148,7	54 ll 13s	303,7
4 ^a	216,-	144,-	63 ll 6s 8d	294,1
Mitjana	1820	140	49 ll 1s	285,9

Les plantacions es començaren a fer el 19, el 9, el 14 i el 12 de desembre i duraren fins el mes de febrer, és a dir que les plantades calia fer-les en menys de tres mesos a l'hivern. La intensitat de treball es concentrava en aquests mesos. Si suposem que es treballava sis dies a la setmana, durant 11 setmanes (de la segona de desembre a la darrera de febrer) un jornalero sol sense ningú podia plantar 0,47 jornals o 0,23 Ha cada any. Cal tenir en compte que en aquesta plantació no es planteja la feina del possible desboscament que òbviament carregaria considerablement els jornals encara que es poguessin distribuir al llarg de l'any (194).

Però si la plantada bé clarament especificada, no ho vénen tant les feines posteriors de la vinya mallola precisament perquè es barrejen amb les vinyes productives. Queda clar que a 1778 totes les plantades eren plenament productives i que la vinya mallola durava exactament quatre anys. A nivell aproximatiu hem pogut deduir que es feien les següents feines:

- Plantació des.-gener-febrer. Aquest any s'entrecavaven els mallols (140 jornals/jornal)
- Acotar el mallol (6 jornals/jor.) (2on any)
- Rotllar el mallol (2,7 jornals/jornal) (3er. any)
- En el 4rt. any el mallol s'anomenava de lleva perquè donava fruit a la propera verema.
 - .Adreçar mallols o també s'anomena "Acarenar i treure els mitjans" (entre 10,7 jornals i 17,6 jornals/jornal)
 - .Llaurar amb bous (entre 1 i 1,5 jornal) (195)

Es possible que entremig d'aquestes feines -algunes difícils de defi-

nir- es fessin cavades però no surten sistemàticament. La collita quarta des de la plantada ja es podia considerar normal i les feines d'aleshores eren ja les de la vinya adulta.

A tall de resum aquesta era la quantitat de treball necessari per posar en producció una vinya:

-Plantada (des.-gener-febrer)	285,9 jornals/Ha
-Acotar mallol	12,3 jornals/Ha
-Retllar el mallol	5,5 jornals/Ha
-Adreçar el mallol	de 21,9 a 35,9 jornals/Ha
-Llurar amb bous	de 2 a 3,1 jornals/Ha

Anem a estudiar ara les feines a la vinya adulta.

2.3.4. Les feines a la vinya adulta

Les feines que cal fer a la vinya eren de dos tipus: a la terra per assegurar la fertilitat de la mateixa i a la plantada per assegurar una plena producció. Es realment difícil de generalitzar quines eren les feines que es feien. Intentem definir-les segons els tractadistes.

a/ Les feines als ceps

La primera feina que es feia a la vinya un cop s'havia veremat era podar-la. Fra Agustí aconsellava podar-les el desembre o gener i en lluna vella (196). Navarro ja distingia que hi havia llocs que podaven a l'octubre/novembre i altres que es feia a la primavera. Per ell s'havia de fer de l'octubre a desembre en els llocs de clima "templado", en tot l'hivern els de clima calent i al gener, febrer o primavera en els llocs freds. Roig era de la mateixa opinió (197).

En el Bages, seguint aquesta lògica i com que és un país fred, la poda es realitzava al febrer o al març per por a les glaçades (198): "Deuran los adquiridors tots los anys per lo dia de Ntra Sra. de Març tenir podadas las viñas de la terra establerta" (199).

Navarro descriu el tipus de poda que calia fer: "De las Brocades no ha de quedar más que una en cada brazo y una en cada tronco o cepa que no los tuviese, cortando el sarmiento principal o que se dexa por guia o solas dos yemas, a menos que la bondad del suelo y la mucha robustez de la planta exigiesen que se practicase el corte dexando otra brocada o mas yemas (...). La poda a dos yemas se llama en el país a "dos nusos y braguer" pues a más de las dos yemas hay otra que llaman braguer y es a la

parte opuesta de la yema mas baxa, comunmente no brota a menos que se pierda una de las otras dos y sirve para reemplazarla" (200)

Al Bages el mètode dominant de poda era el de deixar pocs nusos, com a molt tres (201). Un contracte de començaments dels s. XX així ho especifica: "L'arrendatari deura cultivarla a us y costum de bon pages, podant els ceps a "yema y braguer" abstenintse en absolut de espodassar, dexar pistoles y escapsar els ceps" (202).

La poda era fonamental per la vida de la vinya. Si es deixaven molts braços i nusos, el cep produïa molt però esgotava la terra ràpidament i disminuïa la durada de la producció de la vinya. Ni al propietari, ni al rabasser li interessava exhaurir la vinya. El rabassaire sabia l'esforç que li havia costat plantar-la i que si la vinya deixava de produir perdia tots els drets sobre la mateixa. L'amo sabia que forçar el tren productiu era, a la llarga perjudicial per l'explotació global encara que, conjunturalment s'obtinguessin millors collites. La poda a dos botons i braguer (botó de reserva en cas de gelades tardanes), era el que garantia l'equilibri: producció/durada de la vinya (203).

La següent feina que es feia damunt del cep era esporgar que en realitat, consistia en una segona poda. Es tractava de tallar aquells brots que no donarien fruit i que, per altra banda, el seu creixement treia força al raïm. Calia que tota l'empenta vegetal es descarregués damunt del raïm. Fra Agustí assenyala que calia fer-ho al maig, Navarro Mas al maig o primers de juny i Barba al juny (204).

Al Bages i segons la informació del Mas Noguera que després detallarem, esporgar es feia a la primera quinzena de juny.

Alguns autors assenyalen com una darrera feina a la vinya l'espampolar o treure aquelles fulles que no deixava tocar el sol al raïm i per tant, perjudicaven la maduració. Es feia a l'agost. Barba diu que en alguns llocs anava bé i en altres no (205). En les plantades que coneixem del Mas Noguera i Mas Solei, aquesta feina no apareix citada mai.

b/ Les feines de la terra: Caldria assentar un principi: com més es treballava la terra llaurant o cavant més productiva era la vinya i més durava. Establir quantes feines es feien a la vinya sols es pot fer a partir d'estudiar explotacions concretes. Els tractadistes aporten opinions diferents segons el seu punt d'observació.

Primer aspecte: les feines es poden fer llaurant o cavant, però la manca de bestiar condicionava que les feines es fessin a mà. Vegem algu-

nes d'aquestes discrepàncies:

-Fra Agustí indica tres feines: llaurar o cavar pel mes de febrer; segona cavada a l'abril/mitjans de maig i la tercera durant el juny (206).

-Navarro i Mas: cal fer tres cavades o tres llaurades, primera gener o febrer; segona per l'abril o maig i la tercera, lleugera, el juny. Però diu que a Catalunya "al mayor numero de estas o el de las mas preciosas no admite otro cultivo que el del azadon" (207).

-Giralt assenyala per la Marina del Penedès quatre feines: eixobrir o descalçar la vinya que era el conreu més profund a l'hivern; després de brotar els ceps a la segona quinzena de març; magencar a la florescència dels ceps entre maig i juny i la darrera feina eixarcolar o extirpar les males herbes (208). El mateix Giralt, dona un esquema diferent per la finca de Can Bruna al Penedès en el segle XVIII: "podar, binar con bueyes, cavar con azada o azadón, majencar, segunda labor de reja con los bueyes, amigronar, expurgar"(209).

La diversitat va lligada a diversos elements: la possessió d'animals per llaurar, la mà d'obra disponible, la situació del terreny, el clima de la comarca, els rendiments possibles a obtenir etc. Però si aquests elements influeixen, encara més influirà la relació d'explotació que s'establia en el sí de la pagesia i que es basava en un augment de l'excedent a costa de l'autoexplotació de les petites explotacions pageses i que eren les que realitzaven la inversió de la força de treball. Un augment d'aquesta inversió implicava augmentar la producció i, per tant, l'excedent captat per la pagesia benestant propietària de la terra.

Assentem un altre principi: al Bages totes les feines a la vinya es feien a mà, sols hem trobat la presència dels bous per llaurar els mullols de lleva en el quart any i per aprofundir els valls en la quarta plantada del Mas Solei. Durant trenta anys de conreu de la vinya, el treball del bestiar és inexistent, tot són jornals humans.

Anem a definir a partir de la plantada del Mas Solei, quines eren les feines que es donaven a la vinya i els jornals que ocupaven. Per desgràcia, algunes vegades, els jornals apareixen barrejats amb altres feines però en general estan especificats. El que no tenim és un cronologia de les feines i caldrà recórrer a la masoveria del Mas Noguera que en un any determinat, 1805, especifica les dates que són pagats els jornals i, d'aquí podrem deduir aproximadament, les dates en què es feia cada feina a la vinya.

Quadre 2.50
Feines a la vinya del Mas Solei i jornals que ocupaven
(1779-1804)

ANYS	PODAR	CAVAR	RESSECUIR I FER COLGATS	REARCONDAR	ESGARENXAR	ESMAGENCAR	PASSAR	ESPOGAR	TRAGINAR LA VEREMA	VEREMAR	RENTAR LA TINA	PREMSAR	TREPIJAR	ALTRES	TOTAL	
1779	19	36	8,5	36		20	30	12	6	33	NC		4	10 cavar coales	214,5	
1780	19	34	10	34		15	36	7,5	6	33	NC	6	2,5	3 cavar coales	188,5	
1781	20	29	21	29		15	30	12	NC	NC	NC	NC	NC	99 altres feines	(159)	
1782			24,5					17,3	4	36,5	NC	6		6 escurar rases	186,3	
1783	20	25	4	+	16	30+	20	17,3	4	47	NC	7,5		12 fer vallis	199,8	
1784	20,5	16	2	10	24	31,5+	+	17 1/4	9,5	37	10,5*	*	4,5	1 adobar rases	190,25	
1785	18	16	6	12	23	55+	+	17 1/3	9,5	50	2	10	2,5	1 escurar rases	222,83	
1786	23	15	15	15	16	33+	6	17 1/3	6	31	2	21	3,5	1 escurar rases	102,0	
1787	22	21	4	15	27	22	6	17 1/3	10	46		10		1 escurar rases	203,8	
1788	23	15	*	36+	37,5*	+	+	17 1/3	5,5	40,5-	13		3	3 escurar rases	186,5	
1789	21	20	4	14	24	12	13	17	6,5	39	2	11	3	3 escurar rases	201,-	
1790	20	15	2	31+	28	+	16	17	5	43	3	11	3,5	3 escurar rases	158,5	
1791	20	18	4	10	17,5	20+	+	17,5	5	29	2	10	2,5	3 escurar rases	175,5	
1792	18	15	8	37+	31	+	+	14	6	29	2	10	3	3 entrecavar mallot	169,-	
1793	21	18	*	34+	30*	+	+	14	5	26	2,5	12,5	3	6 calçar els ceps 3 escurar rases	151,-	
1794	22	20+	+	30*	16	+	+	15	6	23	3	13	3	4 esplanar carenes 15 adobar els ceps, parvar i entrecavar el mallot	189,-	
1795	22	14	8	35+	43	+	+	16	5	22		10,5	4	4 esplanar carenes 12 compoundre rases	192,5	
1796	20	12	5	12+	50	+	14	16	5	22		12*	4	12 aplanar carenes	184,5	
1797	22	27	11	25+	24	+	6	16	6	31,5		10*	2	3 arreglar rases	173,5	
1798	23	21		24	24,5+	21	+	16	4,5	27,5	*	10*	2	11 aplanar carenes	214,-	
1799	22	16	9	64+	24	+	16	16	4	28-	*	10*	2	8 arreglar rases	191,5	
1800	48+	+	+	26*	55	+	16	13	5	25	*	10*	3	8 arreglar rases	222,-	
1801	20	26+	+	21	25	20,5	21	17	5	27	2	14	1,5	8 arreglar rases	192,-	
1802	24	16	6	32+	30	+	16	17	4	24	2	14	2,5	8 arreglar rases	192,-	
1803	26	17	12	10	48	10	15	18	8,5	40,5	2	7				
1804	24	14	10	23+	42	+	+	18	7	34,5	2	7				
	n=24 x̄=21,2	n=22 x̄=19,5	n=19 x̄=8,4	n=12 x̄=19,2	n=19 x̄=29,7	n=7 x̄=17,2	n=13 x̄=18,4	n=26 x̄=15,7	n=25 x̄=6,2	n=25 x̄=33,2	n=7 x̄=2,3	n=19 x̄=10,9	n=17 x̄=2,9	n=16 x̄=7,6		n=25 Σx= 4707,05 x̄= 191,48

Les feines que apareixen a la plantada del Mas Solei són les següents:

- Podar
- Cavar
- Resseguir o fer colgats
- Rebordonar
- Esgarrenxar
- Esmagencar
- Passar
- Esporgar

Totes eren fetes a jornal i en cap moment apareixen els bous o la mula per fer-ne alguna. L'únic animal que apareix és el burro per tragar la verema i els mulos per portar el vi a vendre. En l'esquema que s'ha plantejat, podar i esporgar eren feines de cep, mentre que cavar, rebordonar, esmagencar i passar eren feines de cavada. Entre el podar i el cavar es solia resseguir la vinya i fer els colgats que calguessin i repondre aquells ceps que s'haguessin mort i no haguessin brotat als inicis de la primavera. La feina d'esgarrenxar no apareix citada en cap manual i, en canvi, en el Mas Solei té la seva importància. A manca de més dades, creiem que es tractava d'una feina de cava, potser suau i superficial com recordaria la pròpia paraula "esgarrinxar" (esquinçada suau a la pell).

A part d'aquestes feines trobem com a feina complementària que es realitzava de tant en tant, la d'arreglar i escurar les rases perquè circuléssin l'aigua. A 1774 trobem uns jornals per fer valls i a 1793, entrecaçar el mallol. La documentació no aclareix si es tractava d'una ampliació de l'àrea plantada o simplement refer alguna part de la vinya que no hagués arrelat prou bé. Pel volum de jornals emprats, tant en una situació com en l'altra, no afecta a les mitjanes globals.

El quadre 2.50 mostra també per cada any els jornals que ocupava cada feina. Quant a la font apareixen dues labors, citem el total en una de les feines i fem un senyal a l'altra feina que apareix agrupada. La xifra així indicada és vàlida pel càlcul del total però no per la mitjana del que ocupa cada feina. A la columna del total apareixen els jornals que cada any s'empraven a la plantada i en els totals verticals la mitjana de jornals d'aquella feina i el número de vegades a partir de les quals hem obtingut aquella. Obtenim el següent quadre de feines:

<u>Feines</u>	<u>jornals/jornal</u>	<u>Jornals/Ha</u>	
Podar	21,2	1,63	3,33
Cavar	19,5	1,5	3,06
Resseguir	8,4	0,65	1,33
Rebordonar	19,2	1,48	3,02
Esgarrenxar	29,7	2,28	4,66

(.../...)

Esmagencar	17,2	1,32	2,7
Passar	18,4	1,42	2,9
Esporgar	15,7	1,21	2,47
Treginar verema	6,2	0,48	0,98
Veremar	33,2	2,55	5,21
Rentar tines	2,3	0,18	0,37
Premsar	10,9	0,84	1,72
Trepitjar	2,9	0,22	0,45
Altres	7,6	0,58	1,18
		16,34	33,38

Un càlcul similar podem fer amb les plantades del Mas Noguera. A més de la masoveria, la Seu tenia una vinya que conreava directament. Quan el Rnd.Canals se'n feu càrrec es deuria trobar amb una vinya vella que calia renovar i des del primer any de comptabilitat ja trobem referència a noves plantades, que no es poden sistematitzar com en el cas del Mas Solei.

En els primers anys, tenim més o menys detallades les feines de la vinya vella i destaquen dues llaurades, una després de cavar que es deia "prixar" i una altra abans de passar amb esqueleta que s'anomenava simplement "llaurar amb bous". A 1775, les feines de llaurar la vinya desapareixen i a la vinya nova que en resultarà, tots els jornals seran a mà. El quadre 2.51 mostra la distribució de les feines en la vinya vella.

QUADRE 2.51

Feines a la vinya vella del Mas Noguera i jornals que ocupaven.

ANYS	PODAR	CAVAR	PRIXAR AMB BOUS	RESSEGUIR I FER COLGATS	REBORDONAR	ESMAGENCAR	LLAURAR AMB BOUS	PASSAR AMB ESCALETA	ESPORGAR
1770	12	15	2	3,5	11	8	4	12	
1771		14,5+	2	+	12	8	4,5	11	8
1772			2		12	7	4	4	4
1773		12	2,5	2	12	8	5	12	
1774	10	11	2		11	10	3	11	6

Els buits de podar i esporgar més aviat els atribuïm a la dificultat de la font per aclarir quins jornals es destinen als mallols plantats i quins a la vinya vella. El quadre mostra clarament les dues llaurades:

prixar que en aquest cas ocuparia 2 jornals i llaurar amb bous que ocuparia el doble de feina (4 jornals). En no saber els jornals que hi havien plantats és impossible saber els jornals de bous per jornal i Ha. A nivell aproximatiu si relacionem el podar del Mas Noguera i el del Mas Solé -i ho fem simplement perquè el podar en aquesta última apareix com la feina més estable-, la vinya vella tindria 6,75 jornals. A partir d'aquesta suposició, les feines de llaurar ocuparien:

	Jornals/jornal		Jornals/Ha
Prixar	2,1	0,31	0,63
Llaurar amb bous	4,1	0,61	1,25

Però a partir de 1774, desapareixen les feines de llaurada i totes es fan a mà. Ja hem dit que la vinya està en un procés de renovació i d'ampliació de l'àrea plantada i podem afirmar que no és fins a 1782 que assoleix un punt de normalitat. És a partir d'aquesta data que el quadre 2.52 recull les feines i els jornals emprats.

QUADRE 2.52

Feines i jornals a la vinya del Mas Noguera 1782 - 1803.

ANY	PODAR	CAVAR	RESSEGUIR I FER COLGATS	REFORDONAR	MAJENCAR	PASSAR AMB ESCALETA	ESPORGAR	TRAGINAR	VEREMAR	TREPITJAR	PREMSAR
1782	19	40	14	32	25	31,5	10	11	43	9	
1783	17	41+	+	38	39,5*	*	10	5,5	22		17
1784	19	31	12	40+	35	+	14	7	30,5	4	24,5
1785	19,5	36+	+	32	24	23	14,5	8	24	4	18
1786	18	36	21+	+	53*	*	19(1)	18,5	24,5	3,5	19
1787	24	27	5	25	24	24	17	7	21	4	21
1788	18	30	18,5	19	24	27	17	9	29	3,5(2)	17,5
1789	15,5	34+	+	27	26	27	12	10	31	6	18
1790	18,5	31	5	30	28	30	16	8,5	26	7	18
1791	21	27		30	28	30	12,5	10	26,5	4,5	17,5
1792	20	32	7	30	31	21	17	1	14	2	17,5
1793	19	32	7	26	26	27	13	8	26	4,5	
1794	21,5	31+	+	26	19	29	15,5	7	25,5	5	12
1795	19	31	5	62+	31	+	11,5	7	23	4	11,5
1796	21	34	12	30	34	16	9	8	32	3,5	11
1797	27	33	13	30	38	23	14	10	33	3	12
1798	20	28	16	28	27	31	15	9	24	4,5	13
1799	23		4				9	8,5	20	3	13
1800	21	35	5	35	30	30	12	6	19	3	13
1801	21	31	9	36	72+	+	19	7	21,5		13
1802	21	51	7	50	51	51		8	40	4,5	12
1803	22	26	8	26	26	26	23	8	23	4	12

n=22 n=17 n=15 n=18 n=18 n=16 n=20 n=22 n=22 n=20 n=20
 \bar{x} =20,2 \bar{x} =32,6 \bar{x} = 8,9 \bar{x} =30,6 \bar{x} =29,3 \bar{x} =27,9 \bar{x} =14,1 \bar{x} = 8,3 \bar{x} =26,3 \bar{x} = 4,3 \bar{x} =15,5

(1) Adcbar rases;

(2) A partir d'aquest any apareixen barrejats els jornals de pesar la verema dels parcers i el trepitjar. Hem anotat a aquesta columna la meitat dels jornals.

La diferència fonamental entre la plantada del Mas Solei i la plantada del Mas Noguera és que en aquesta darrera en cap moment, apareix la feina d'esgarrenjar, la que més jornals ocupava després de veremar mentre que les cavades, ocupen en aquest darrer més jornals, gairebé fins a compensar-se. Topem de nou amb el desconeixement de l'àrea plantada a la Noguera. Ho deduïm a partir de les dues feines que sembla que es fan per igual en un lloc i en un altre, podar i esporgar. Posant en relació les dues mitjanes i partint que al Solei eren 13 jornals plantats, s'obtenen els següents resultats:

Segons el podar	12,4 jornals
Segons l'esporgar	11,7 jornals

L'escassa diferència pot confirmar-nos la viabilitat del procediment. Així podem acceptar que a la Noguera l'àrea plantada era de 12 jornals i segons això, el nombre de jornals per jornal i Ha eren els següents:

Feina	\bar{x} Any	Jornals/jornal	jornals/Ha
Podar	20,2	1,68	3,43
Cavar	32,6	2,72	5,56
Resseguir	8,9	0,74	1,51
Rebordonar	30,6	2,55	5,21
Magencar	29,3	2,44	4,98
Passar	27,9	2,32	4,74
Esporgar	14,1	1,18	2,41
Traginar	8,3	0,69	1,41
Veremar	26,3	2,19	4,47
Trepitjar	(4,3)	(0,36)	(0,74)
Premsar	(15,5)	(1,29)	(2,63)
		18,16	37,09

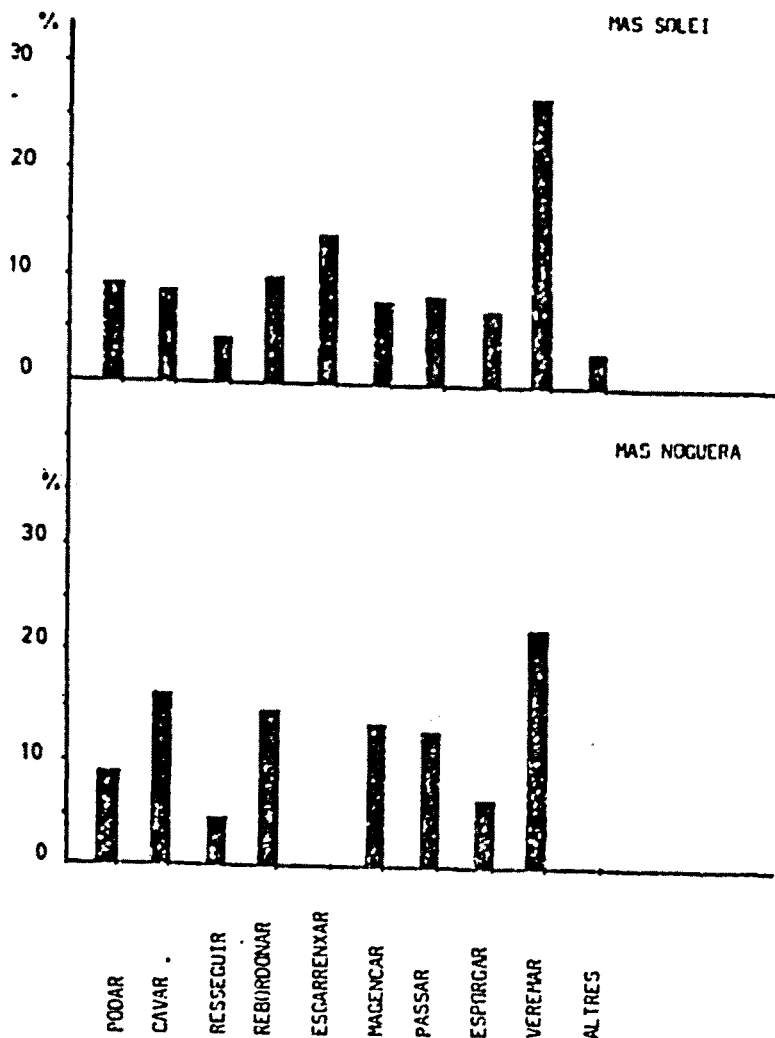
Hem posat entre parèntesi les dades de trepitjar i premsar perquè en realitat a la documentació inclouen les vinyes dels parcers i per tant, s'inverteixen més jornals que no pas a la vinya pròpia del Mas Noguera. Si substituïm aquestes dades per les del Mas Solei el total de jornals per jornal es reduiria a 17,57. El Mas Solei en necessitava 16,34. Comparant una plantada i una altra aquest és el quadre que en resulta.

Feina	Mas SOLEI		Mas NOGUERA	
	Jornals/Jorn.	%	Jornals/jorn.	%
Podar	1,63	9,98	1,68	9,56
Cavar	1,5	9,18	2,72	15,48
Resseguir	0,65	3,98	0,74	4,21
Rebordonar	1,48	9,06	2,55	14,51
Esgarrenjar	2,28	13,95	---	---

(.../...)

Magencar	1,32	8,08	2,44	13,89
Passar	1,42	8,69	2,32	13,2
Esporgar	1,21	7,41	1,18	6,7
Traginar	0,48	26,13	0,69	24,42
Veremar	2,55		2,19	
Trepitjar	0,84		(0,36) 0,84	
Prensar	0,22		(1,29) 0,22	
Rentar tines	0,18			
Altres	0,58	3,55		
	<hr/>		<hr/>	
	16,34		17,57	

Treballs a les vinyes del Mas Solei i Mas Noguera i durada de cadascun.

Els jornals totals per cada jornal de terra són similars, els percentatges propers en el podar, esporgar, resseguir, un xic menys en el veremar malgrat que ambdós s'aproximen al 25% de la feina total, i les cava- des difereixen perquè en el Solei hi ha una feina de més que s'enduu bona part de la diferència. Podríem dir però, que a la Noguera les feines apa- reixen molt més ben limitades: una poda important (9,56 % dels jornals) i una de secundària l'esporgar (6,7%), una feina de reconstitució de la vinya, resseguir i fer colgats (4,21%) i quatre cavades seguides, que ocu- pen gairebé els mateixos jornals (de 15,48 % la primera i més important la darrera o Passar amb el 13,2%).

Ens queda clarificar quan es realitzaven aquestes feines. Per desgrà- cia el col·lector no va anotar mai en el Mas Solei les dates en què es realitzaven els jornals, tant sols apuntava els jornals emprats. Sols ho feu l'any 1805 i en el Mas Noguera. En realitat apuntà quan pagà els jornals, però ho feu molt sovint i les dates de pagament ens permeten aproximar-nos a quan es feien les feines.

10 de març	17,5 jornals de podar	(un jornalera dona)
24 de març	11 jornals de cavar	(un jornalera)
31 de març	15 jornals de cavar	(2 jornaleres)
6 d'Abril	9 jornals (cal suposar de cavar)	(un jornalera)
15 d'abril	15 jornals resseguir i fer colgats	(2 jornaleres)
20 d'abril	9 jornals de rebordonar	(un jornalera dona)
28 d'abril	4 jornals de rebordonar	(un jornalera)
5 de maig	7 jornals de rebordonar	(un jornalera)
18 de maig	12 jornals de magencar	(un jornalera dona)
19 de maig	3 jornals de magencar	(un jornalera dona)
23 de maig	10 jornals (cal suposar de magencar)	(un jornalera dona)
13 de juny	7 jornals de magencar	(un jornalera home)
2 de juny	7 jornals de passar	(un jornalera home)
13 de juny	6 jornals de passar	(un jornalera home)
9 de juny	1 jornal d'esporgar	(un jornalera dona)
13 de juny	7 jornals d'esporgar	(un jornalera)
14 d'octubre	3,5 jornals de burro	
14 d'octubre	2,5 jornals de burro	
25 d'octubre	3 jornals de burro	
14 d'octubre	3 jornals veremar	(un jornalera dona)
"	1,5 jornals veremar	(pare de la dona)
"	3,5 jornals veremar	(fill de la dona)
25 d'octubre	6 jornals veremar	(un jornalera)
	1 jornal veremar	(un jornalera)
	7,5 jornals veremar	(de minyó)

25 d'octubre 2 jornals de pesar i trepitjar (un jornalер)
25 d'octubre 13 jornals de premsar (un jornalesr)

Queden sense data precisa 13,5 jornals de treballar la vinya i
24 jornals de veremar.

A partir d'aquestes dates podem elaborar el següent calendari:

Podar = finals de febrer/principis de març
Cavar = 2^a quinzena de març/1^a quinzena d'abril
Resseguir = 1^a quinzena d'abril
Rebordonar = 2^a quinzena d'abril
Magencar = maig
Passar = 1^a quinzena de juny
Esporgar = 1^a quinzena de juny
Veremar = 1^a quinzena d'octubre/ 2^a quinzena d'octubre

Després d'esporgar en el mes de juny sembla que a la vinya no s'hi feia cap més feina fins el temps de veremar, almenys no es paga cap jornal en aquest sentit. D'aquest calendari es dedueix que la vinya ocupava la mà d'obra des de finals de febrer al mes de juny de manera continuada i a l'octubre per veremar calia recórrer a tot tipus de mà d'obra disponible (dones, homes, minyons i avis segons es desprén de l'any 1805 al Mas Noguera). Queda encara per analitzar els adobs que s'empraven a les vinyes.

2.3.5. L'adobat de les vinyes

Fra Agustí deia que alguns en els forats dels sarments abocaven glans i "yerbas" i també la brisa. Més endavant suggeria que les vinyes es podien femar quan eren novament plantades i de sis en sis anys (210).

Però la impressió de la realitat era la gairebé absència d'adobs per les vinyes. Barba deia que no se'ls hi donava altre adob que les feines habituals; qui responia l'enquesta de Zamora havia de reconèixer el mateix i Roig ho generalitzava per la província de Barcelona i ho concretava al Bages: "Los adobs que s'emplean son escassissims o nuls" (211).

Giralt planteja el que venim insistent al llarg del capítol: "Calia substituir els adobs per un major esforç de treball" (212). I l'opció de la vinya pel bestiar implicava l'ús de l'adob vegetal i la vinya el produïa en bona part: els seus propis sarments i la brossa que es podia recollir en els marges o en el bosc del propietari si aquest ho deixava. Giralt exposa dos mètodes d'adobar amb brossa: Vallejar, que con-

sistia en obrir una rasa de dos pams d'ample i quatre de profunditat entremig de les files dels ceps, omplir-la de sarments, brossa i excrements si se'n tenen, i colgar-la de nou; i Peu Rocar, que consistia en obrir un forat davant de cada cep i omplir-lo de brossa "representava un treball equivalent a la plantació de la mateixa vinya" (213).

És Navarro qui informa més sobre l'adobar i permetrà confrontar-ho amb el Bages. Suggereix la següent pràctica:

-La vinya s'havia d'adobar ja el primer any colgant matèria orgànica als valls.

-Les vinyes espesses que donessin un vi mitjà calia adobar-les després de 12, 14 o 16 anys de donar fruit i després de 6 en 6 o de 8 en 8. Amb les millors vinyes s'havia de recórrer a l'adob quan arribessin a velles i disminuïssin el seu rendiment.

-S'havien d'adobar de novembre a març, vallejant, colgant fems o brossa. Creia que amb el fems es deteriorava el vi almenys els dos primers anys.

-Suggereix diverses matèries útils per adobar: crujo, brisa, el fang, la cendra, deixalles d'edificis, sabates, draps, pells, cuirs i pells, marga, argila i sorra (214).

Què passarà al Bages? D'entrada els fems eren escassos i sembla que dominava l'ús de la brossa i els sarments. Dues fonts ens informen, les plantades que hem estudiat i els contractes de rabassa morta.

Doncs bé, ni a la plantada del Mas Solei, ni a la plantada del Mas Noguera apareixen referències a l'ús d'adobs. Es podria afirmar amb certesa que en els trenta anys estudiats les vinyes no s'adobaren. Tal vegada ens trobem davant de vinyes de qualitat que com deia Navarro no calia adobar-les fins a velles. Aquesta hipòtesi se'ns confirma perquè al Mas Noguera en els primers anys hi ha referències a colgar-feixos:

-1775 -"Per lo treball de fer 200 feixos per colgar-los a la vinya vella a l ll. 10s. lo cent i 10 jornals de fer y obrir las passadas de la viña vella per colgar los feixos"

-1777 -"Per lo treball de fer 800 feixos portar i colgarlos a la vinya vella.

-Per fer 600 feixos a l ll. 10s. lo cent i per 20 jornals portar i colgarlos".

En realitat cal pensar que el Col·lector decidí arrencar una part

de la plantada vella i l'altra part renovar-la a base d'adobs.

Dos anys més apareix la feina de fer feixos i colgar-los : a 1778 (400 feixos, 10 jornals de tragar-los a coll i 12 per portar brossa i colgar-los), i a 1779 (400 feixos, 4 jornals d'home i burro per tragar-los i 13,5 per colgar-los), però ambdós casos no eren per la vinya vella sinó per les plantades noves. Se'ns confirmaria així que en els valls que es plantaven ceps solia enterrar-s'hi brossa com adob. Cal assenyalar per això, l'absència d'aquesta pràctica en el Mas Solei i en els anys posteriors,

Una altra font per detectar les pràctiques d'adobar són els contractes de rabassa morta. Les clàusules especifiquen l'ús dels garbons. A vegades se'ls podria quedar el rabassaire amb la condició d'utilitzar aquests en la peça de terra (215). Es podria generalitzar dient que aquesta obligació s'especifica a mesura que passen els anys.

Algunes vegades, s'especifica que si no es destinen per adob a la peça de terra el rabasser haurà de pagar la quarta part (216). Amb la palla s'institueixen pactes d'un tipus similar (217). Poques vegades es menciona la brisa com adob, en alguns casos es diu que quedarà pel rabasser per fer-ne el que vulgui (218), en altres s'ha de consumir per adob en la mateixa terra (219). Algunes vegades la premsa de l'amo es pot utilitzar però la brisa queda per aquest (220).

No s'indica, en canvi ni la freqüència d'adobar ni la utilització obligatòria dels fems. A mesura que passa el temps, en els contractes consta l'obligatorietat d'adobar les vinyes amb els sarments que ella mateixa produeix per garantir-ne la productivitat i que, en cas de sobrar-ne o no adobar-se l'amo estableix l'obligació de pagar-ne el quart. A vegades s'utilitzava en les mateixes condicions la brisa i la palla que la peça produïa. El sistema anava lligat a l'escassetat de bestiar que provocava inexistència d'adob animal, compensat perquè la pròpia vinya produïa el seu adob. Al bosc de l'amo sols calia recórrer-hi per fer els primers formiguers, després la vinya s'autobastia.

2.3.6. Veremar i la fabricació del vi

Després d'esporgar els ceps pel mes de juny, no es feia cap altra feina a la vinya fins la verema o recollida del raïm.

a/ Els tipus de cep.

Calia un cep que s'adaptés al terreny i al clima de la comarca. Les nostres referències són exigües perquè els contractes com a molt especifiquen que cal plantar de bones espècies, sense entrar en més detalls. Alguns aporten més informació:

-Heretat de la Riera a Santpedor; 1768: "haura de plantar cada any mil seps tots de planta y menas negras" (221).

-Mas Servitja de Vallformosa; 1850: "plantada de ceps de bones menas, no podent-hi plantar cap PAYO, ni CUAS DE MULTO DE LAS MENUDAS" (222).

-Mas Farreres de Manresa; 1870: "no pudiendo plantar otras cepas que las llamadas SUMOLLS, NEGRENYONS i PICAPOLLS" (223).

-Mas Servitja de Vallformosa; 1870: "viña espesa de buena calidad y no las llamadas CAP PAYO, QUA DE MOLTO DE LAS MENUDAS Y GALCERIUS, debiendo plantar 150 cepas de las llamadas BALENSIANS Y 200 QUAS DE MOLTO GRANDES" (224).

Roig afirmava que les varietats de cep que es conreaven al Pla de Bages eren: de raïm negre SUMOLL, TERRASSENÇ, GARNATXA i MONASTRELL; i de raïm blanc PICAPOLL. Els més resistents al calor i la sequedat eren el SUMOLL i la GARNATXA, a la sequedat el picapoll i al fred el TERRASSENÇ i el MONASTRELL (225). Vilà Valentí planteja que els ceps tradicionals eren el sumoll, picapoll, garnatxa i xarel·la (226). I Jaume Raventós confirmava el 1904 el predomini del sumoll i del picapoll (227).

No podem dir més sobre el tema. Sembla, però, que al llarg del XVIII i del XIX es produí una certa especialització (o, tal vegada, tria) de les espècies més ben adaptades, i s'arribà a finals del XIX amb un predomini del SUMOLL, negre i el PICAPOLL, blanc, aquest sobretot a les rodalies d'Artés.

b/ La data de veremar.

En alguns indrets la data de començar la verema estava regulada o bé pel senyor o bé per l'autoritat municipal (228). A Roa (Burgos) la verema es portava en una tina comuna i era precís que l'autoritat municipal regulés el començament del veremar (229). Robert Laurent, per la Côte d'Or francesa defineix el ban de verema com el dret del senyor a fixar una data pel començament de la verema. La seva existència obeïa a diverses raons: no veremar abans que el fruit estigués madur (era la tendència dels petits colliters que tenien por d'alguna pedregada); que els forasters ho sapiguessin; que els veremaires treballessin junts i no causessin problemes als que no veremaven i per comoditat als que cobraven el delme (230).

No tenim cap notícia a Catalunya de l'existència d'aquesta regulació col·lec-

tiva. Al Bages, tampoc. Són els contractes de rabassa els que a vegades regulen la data. Existia un evident interès del propietari en què tots els seus parcers veremessin al mateix temps, a fi i efecte, d'omplir les tines els mateixos dies i que el pesador pogués fer la feina de tots alhora.

La regulació més simple és la clàusula que fixa que el rabassaire haurà d'avisar amb tres dies d'antelació a l'amo perquè aquest pogués estar preparat per rebre la verema i per "inspeccionar y presenciar si vol per i o altre las ditas feynas" (231). Però és obvi que aquesta opció afavoria al parcer el qual en definitiva, podia veremar quan volia, per això en algun cas trobem que s'inverteix el sistema: no podrà veremar sense permís de l'amo, al qual haurà d'avisar tres dies abans perquè li doni el permís (232).

En un altre pilot de contractes, la clàusula anterior és complementada amb una data, anterior a la qual no es podrà veremar. Aquesta data podia ésser St. Miquel (30 de Setembre) (233), Sta. Teresa (15 d'Octubre) (234) i, sobretot, el Roser d'octubre (7 d'octubre) (235). Es concretava més, però pel propietari continuaven subsint dos problemes: a/ que malgrat esperar la data, els parcers veremaven en dies diferents i b/ i d'altra banda, el fruit podia madurar abans de la data indicada. Alguns contractes preveïen aquestes situacions:

-si hi havia sis parcers a punt de veremar l'amo podia obligar als altres (236).

-no es podia veremar fins al Roser "a no ser que a coneguda de l'amo se veges clarament que los rahims se perdessen y avisar quatre dies abans al concedent" (237).

-si es tardava a veremar més que els altres parcers hauria de pagar el pesador i se'l podria obligar a veremar a fi de tancar la tina (238).

Dels contractes podem deduir que la data a partir de la qual es veremava era a partir del Roser d'Octubre. Per Vilà Valentí els ceps tenien un cicle vegetatiu més llarg i la verema es feia de St. Miquel (Setembre) a la Festa de tot Sants (239). Les vinyes del Mas Noguera hem vist més amunt que a 1805 es van veremar sobre el 10 d'Octubre.

Podem concloure que al Bages no existí el ban de verema i que la data del començament d'aquesta era a criteri del parcer, si bé havia d'avisar a l'amo tres dies abans. Poc a poc, la relació de força que suposava el contracte, es decantà cap a l'amo que imposà una data a partir de la qual es veremava i l'obligació de fer-ho conjuntament amb els altres parcers. Aquesta homogeneïtzació afavoria sobretot l'amo que podia esperar que el raïm fos més madur,

que arribés a les tines al mateix temps i controlar i inspeccionar millor les parts dels fruits.

c/ Veremar, trepitjar i trascolar.

Fra Agustí assenyalava que la causa de molts vins agres era que a les vinyes hi havia ceps diferents i quan es veremaven no es tenia en compte la seva maduració (240). Barba en canvi assenyalava que en alguns llocs el raïm es collia segons anava madurant, mentre que en altres barrejaven raïms verds i madurs (241). No tenim cap notícia de la pràctica utilitzada al Bages si bé la configuració d'uns vins típics de la comarca -clarets, negres i blanc d'Artés- fan pensar en una certa homogeneïtat de la collita.

QUADRE 2.53

Plantada del MAS SOLEI. Jornals d'home, dona o minyo en la verema.

ANY	HOME		DONA		MINYO		%	%
	Jornals	Sous/jor.	Jornals	Sous/jor.	Jornals	Sous/jor.		
1777	3	7	12	4	3	5	83,3	57,1
1778	5	7	10	5	12,5	5	81,8	71,4
1779	18	7,5	15+	4,5	+	4,5	45,5	60,-
1780	18	7,5	15	5			45,5	66,7
1781	-	-	-	-	-	-	-	-
1782	14	7,5	5,5	6	5/5	5/4	52,5	80
1783	25	7,5	14	5	8	3,75	46,8	66,7
1784(2)	31	7,5	6	5	-	-	16,2	66,7
1785	20,5	7,5	29,5	5	-	-	59,-	66,7
1786	11,5	7,5	20	5	-	-	63,5	66,7
1787	15	7,5	25	6	6	5	67,4	80
1788	26(1)	7,5	14,5	5	-	-	35,8	66,7
1789	26,5	7,5	11	6	-	-	29,3	80
1790	29	7,5	14	6	-	-	32,6	80
1791	23	7,5	6	6	-	-	20,7	80
1792	29	7,5	-	-	-	-	-	-
1793	26	10	-	-	-	-	-	-
1794	23	10	-	-	-	-	-	-
1795	26	11,25	2	7,5	-	-	7,1	66,7
1796	22	11,25	-	-	-	-	-	-
1797	31,5	11,25	-	-	-	-	-	-
1798	21	11,25	6	10	-	-	22,2	86,9
1799	28(1)	11,25	-	-	-	-	-	-
1800	25	11,25	-	-	-	-	-	-
1801	27	11,25	-	-	-	-	-	-
1802	24	11,25	-	-	-	-	-	-
1803	40,5	11,25	-	-	-	-	-	-
1804	34,5	11,25	-	-	-	-	-	-

(1) Apareix conjuntament amb trepitjar.

(2) A partir d'aquesta data la documentació no distingeix homes/dones, sols apareix un salari distint.

La verema implicava tres feines simultànies: collir el raïms, transportar la verema a la tina, trepitjar-la i algunes vegades premsar-la, segons el tipus de vi que es volgués fer.

El raïm era collit amb el vermall, posat en coves i portat a les portado-

res, espècie de cubells de fusta de forma troncocònica. La necessitat de recollir tot el raïm amb el mínim de temps possible, responia fonamentalment a dues raons: reduir el risc d'alguna pedregada i evitar la maduració excessiva, així com omplena aviat la tina perquè el raïm fermentés tot alhora. Això mobilitzava tota la mà d'obra disponible. Roig parla de la participació de moltes dones i nens i uns homes anomenats sagarretes que venien de la Segarra, Vic i Berga (242). No hem pogut comprovar en la documentació aquesta vinguda de gent d'altres llocs, en canvi, si que és potent la participació de les dones i minyons en la verema. Al Mas Solei la distribució de la feina de la verema es recollida en el quadre 2.53.

Com es pot veure, el treball de dones i minyons comença essent molt elevat per anar-se reduint progressivament, fins arribar a 1792 en què pràcticament desapareix o almenys tots els jornals són pagats al mateix preu. No sabem per quins motius això es produí. El salari de dones i nens sempre és més baix, normalment una tercera part i en alguns anys una cinquena part. Vegem ara les dades del Mas Noguera (quadre 2.54).

QUADRE 2.54

Plantada de vinya del MAS NOGUERA. Jornals d'home, dona i minyó en la verema.

ANY	HOME		DONA i MINYO		%	%
	Jornals Sous/Jor.		Jornals Sous/Jor.			
1771	6	6	12	4,5	66,7	75,-
1772	9	6	11	4	55	66,7
1773	-	-	-	-	-	-
1774	5(1)	7	10	4	66,7	57,1
1775	7	7	12	4	63,2	57,1
1776	7	6,67	6	4	46,2	60,-
1777	10	7	17,5	4	63,6	57,1
1778	-	-	-	-	-	-
1779	18	7,5	12	5	40	66,7
1780	16	7,5	32	5	66,7	66,7
1781	9,5	7,5	9,5	5	50	66,7
1782	13	7,5	30	5	68,8	66,7
1783	10	7,5	12	5	54,5	66,7
1784	10,5	7,5	4/16	6/5	65,6	80/66,7
1785	8	7,5	16	5	66,7	66,7
1786	12	7,5	12,5	5	52,1	66,7
1787	5	7,5	16	5,5	76,2	73,3
1788	11	7,5	9/9	6/5	62,1	80/66,7
1789	13	7,5	18	5,5	58,1	73,3
1790	26	7,5	-	-	-	-
1791	16	9	10	6	38,5	66,6
1792	10	9	3/1	6,25/7,5	28,6	69,4/83,3
1793	14	11,25	12	7,5	46,2	66,7
1794	25,5	11,25	-	-	-	-
1795	3	11,25	20	10	87	88,9
1796	29	11,25	3	10	9,4	88,9
1797	30	10	3	8,8	9,1	88
1798	5	11,25	10/9	10/7,5	79,2	88,9/66,7
1799	12	11,25	7/1	7,5	40	66,7
1800	13	11,25	6	7,5	31,6	66,7
1801	18	11,25	3,5	7,5	16,7	66,7
1802	40	11,25	-	-	-	-
1803	19	12	4	9,3	17,4	77,5

(1) A més, 5 J. d'home i minyó a 10 S. els dos.

En el Mas Noguera el pes dels jornals de dones i minyons no desapareix, però sí que a partir de 1790 es copsa una davallada progressiva del pes d'aquest tipus de jornals. D'estar per damunt del 50 i 60 % es passa a nivells del 10 %. La proporció habitual del salari de les dones respecte als homes era d'una tercera part inferior, si bé aquesta proporció es manté al llarg del període estudiat com a important. En els darrers anys del segle sembla créixer més de pressa el de les dones. A què cal atribuir aquesta reducció dels jornals de dona i minyó? Caldria saber si es produeix també a d'altres nivells o simplement és un fenomen conjuntural de l'administrador de les finques de la Seu. Estaria avançant el treball tèxtil entre les dones? Veremarien les pròpies vinyes? Ens cal més informació. Estem davant d'un vinyar explotat amb mà d'obra assalariada. S'observaria el mateix comportament en les petites explotacions vitícoles? Aquestes no podien seleccionar la mà d'obra i en el període de més intensitat no en pot estranyar trobar-hi tots els elements de la família. En ple segle XIX quan les dones establitzin el seu treball complementari a les fàbriques tèxtils, és possible que deixin d'anar a veremar i aleshores els homes recorreran a formes de col·laboració col·lectiva entre ells pel temps de les veremes.

El vi recollit calia transportar-lo a la tina per xafar-lo, i deixar que el most fermentés. Aquí es plantejava el primer problema. Calia transportar les portadores de la vinya més o menys allunyada del poble a la tina pròpia, però abans, la part de verema corresponent a l'amo de la peça de terra, calia transportar-la al mas. Era una obligació contemplada en tots els contractes de rabassa morta, però sols al mas o a un altre lloc d'una distància equivalent. El transport implicava bestiar. Els carros foren inexistents fins a la segona meitat del segle XIX i el transport de la verema s'havia de fer a bast, és a dir carregant una portadora a cada costat d'un burro o una mula.

Quan no es disposava del burro necessari -i passava molt sovint- calia llogar-lo o intercanviar jornals amb un altre que en tingués. Altres ho van resoldre construint una tina a la pròpia vinya o en el mas que cedia la terra. Vilà Valentí assenyala que a l'àrea de Mura, Rocafort i Navarcles es produí aquest fenomen (243). Un contracte de rabassa d'aquesta zona ho aclareix: "Dono llicència al mateix Adquisidor de fer y edificar una tina en la mateixa terra, al casalot que se encontra en ella, a fi de que per ser tant lluny no li costia tant los ports del vi, com li costaria lo port dels rahims" (244). D'aquest tipus de contractes n'hem trobat diversos. El pacte sol ésser que

quan la vinya torni a l'amo tornarà també la tina (245).

La verema es transportava a la tina que era el lloc on es realitzava la fermentació. Les tines eren dipòsits més o menys grans, rodons normalment, amb les parets enrajolades i tapades per unes barres travesseres de fusta que s'anomenaven brescat. Damunt d'aquest s'abocaven les portadores i la verema era trepitjada. El most s'escolava per entre les fustes cap a la tina. Segons el vi que es fés (blanc, negre o rosat) s'afegia al most la rapa o es deixava a part, premsant-la per obtenir el màxim suc. La tina es tapava i es deixava fermentar més o menys temps. Barba deia que els pobles que no feien el vi per Amèrica no separaven la rapa i tiraven guix a la tina perquè sortís un vi "espirituoso y bien colorado" (246).

Del que podem deduir de les plantades dels dos masos cal assenyalar: que abans de veremar calia netejar la tina (al Mas Solei es necessitaven 2,3 jornals) i que per millorar el vi s'utilitzava el guix tal com indica Barba (al Mas Noguera es comprava cada any de 1 Q a 2 Q de guix i a vegades s'especifica "per posar al vi").

Després de la fermentació, calia trascolar-lo, és a dir treure'l de la tina i embotar-lo. Per això les tines es construïen de manera que tinguessin una obertura a la base per on poder-les buidar. Trascolar es podia fer més o menys ràpid segons interessés. Roig assenyala sis dies com a mínim i un contracte del Bages ens diu que s'ha d'haver trascolat per St. Andreu (30 de novembre) (247). Però si havia fermentat amb la rapa, aquesta quedava dins la tina empapada de vi. Per aprofitar-lo es premsava (248). Normalment es posava amb bótes a part, era considerat de menor qualitat i s'anomenava vi premsat (249). La brisa era el que quedava després d'haver-se extret el vi, la part sòlida de la premsada. Hem insinuat més amunt la seva utilització com aliment pel bestiar, sobretot porcs i gallines (250).

Si el vi s'havia fet a la vinya calia transportar-lo al lloc on es tenien les bótes. Si s'havia fet a casa sols calia canviar-lo de lloc.

En les explotacions vitícoles que hem estudiat, el vi trascolat de la tina era conduït per traguiners a Manresa on s'embotava i era venut poc després. Així en la documentació trobem després de trascolar les següents feines i despeses:

-Port del vi: Era fet per traguiners que solien cobrar a tant la carga de vi transportada o bé a tant per jornal. En el Mas Solei fins a 1787 es pagava a tant la carga i a partir d'aquesta data a tant el jornal. Se'ns indica que el port era fet per dues mules. No apareixen en aquesta feina els burros.

-Rentar bótes.

-Ajudar als traquiners i escórrer bóts .

-Compra d'oli, taps i "omissa", que eren els ingredients necessaris per curar les bótes. Aquest material apareix tots els anys a l'hora de trascolar.

-Aiguardent per millorar el vi. Sols apareix en el Mas Noguera i en els primers anys (1770-1774). Precisament durant la producció de la vinya vella i abans del canvi de sistema de conreu que significà que els bous desapareixessin de les tasques vitícoles (251).

d/ El tiou de vi.

Disposem d'un parell de descripcions del vi de la comarca.

"Los vins d'aquesta comarca presentan un tipo bastant igual y sostingut, essent de una producció alcohòlica regular y de coloració rojenca, si be de no molta intensitat. Se fan també vins clarets y vins blancs. Domina el xarel·lo pera'ls blancs y'l sumoll pera'ls negres. En general, son vins de bon paladar y bastant frescos, utils pera la exportacio y pera les necessitats del mercat frances" (252).

- I un anunci de l'Associació d'Agricultors del Partit de Manresa deia el següent a 1890: "Dins la comarca de Manresa cullen vins negres pastosos de 12 a 14º d'esperit, de fàcil conservació, bon tast y demes circumstancies que'ls recomanen com a vi de taula y ademes la especialitat de vi clar d'Artés que tan justa anomenada ha adquirit en lo comerç" (253).

I Vilà Valentí, afirma que els vins obtinguts eren negres i clarets, d'una producció alcohòlica mitjana (10-12º) i de paladar fresc i agradable. "Eran famosos los claretes del Pla de Bages (Artés, Manresa, Santpedor) elaborados con los mejores picapolls" (254).

Possiblement aquest fos un punt d'arribada, el qual s'hauria aconseguit per un procés d'experimentació progressiva. Els contractes de mitjan segle XIX prohibien o recomanaven uns determinats ceps; així incidien evidentment en la qualitat, i calia que les parts dels parcers fossin homogènies per garantir un vi acceptable. No tenim, però, informació sobre aquests processos.

En les dues plantades, quan es ven el vi, sol indicar-se simplement "vi", sense cap altre qualificatiu. Però a vegades s'escapa el tipus de vi. Al Mas Noguera trobem, encara que poques vegades, qualificacions del vi com: (vi) premsat, (vi) per aiguardent, (vi) de bagots (brots de raïms abandonats a la vinya després de veremar perquè eren molt verds), vi albaix (en poques quantitats i que no hem trobat citat en lloc més) i vi claret que semblà se-

ria el predominant. El Mas Solei sovint no ens informa del tipus de vi, però es cita el que és premsat, el destinat a aiguardent, el vinagre i sobretot el vi claret. Els "clarets" famosos del Pla de Bages ja es trobarien a la segona meitat del s.XVIII.

2.3.7 L'utilitat vitícola.

Fins aquest moment hem analitzat fonamentalment les feines agrícoles que la vinya comportava i la mà d'obra que el seu conreu necessitava. Anem a veure ara l'utilitat vitícola que calia o el capital de rodatge de l'empresa. Hem vist com feines a la vinya eren realitzades per treball humà que s'intensificà per adobar la vinya davant l'insuficiència dels fems. L'únic moment que calia invertir un capital era en l'adquisició de l'utilitat precis pel seu conreu però, sobretot, per l'elaboració del vi i la seva conservació. La tina, la premsa i les bótes eren les despeses més elevades de l'explotació i l'augment de l'àrea conreada havia d'anar acompanyat de l'augment de la capacitat de la tina i de les bótes.

Els inventaris de diversos pagesos del Bages ens ajudaran a precisar l'instrumental vitícola. Hem dit en primer lloc que algunes de les eines citades en el quadre 2.44 configuraven les eines de cava bàsiques de la vinya (pala-fanga, magalles, aixades, magall i arpiots) i hem pogut observar la seva existència en gairebé tots els casos estudiats. Anem a fer el mateix amb l'utilitat pròpiament vitícola (quadre 2.55).

Un cop assenyalats els útils de cava, la resta d'utils vitícoles servien per la tasca d'elaboració i conservació del vi. Gairebé totes les explotacions tenien portadores pel transport de la verema. A continuació destaquen les aixetes d'aram o bé de llautó, sempre anotades a part i que servien per buidar les bótes i les tines; es pot establir una relació entre els pagesos que més vi podien emmagatzemar i els que disposaven d'aixetes. Embuts per trascoliar la verema i mesures pel vi eren útils propis de les cases més benestants. Ens estranya que sols en 9 inventaris apareixin les podadores, l'eina que seria per podar i per veremar. Sols en una ocasió (en el Mas Solei) apareix citat el veremall com a útil específic.

Malgrat que les plantades del Solei i la Nocuera assenyalin la tasca d'escórrer bótes com a anual, sols en dos inventaris apareixen citats i no sabem si algun altre útil els substituïa. Dues vegades també apareixen citades olles d'aiguardent (Francesc Graner de Navarcles i el Mas Soler), en els al-

tres casos no hi ha cap referència.

Aquests útils vitícoles per veremar o trascolar eren iguals per a tots els grups pagesos. Variava la quantitat i algunes eines que permetien realitzar la tasca amb més comoditat. Però on el capital disponible influïa era en els altres estris bàsics i més costosos de vinificació: la tina, la premsa i les bótes. No es podia passar sense tina perquè era el lloc on fermentava el vi, calia tenir-ne o cercar algun mitjà per utilitzar-ne una; es podia prescindir de la premsa, si es procurava fer les premsades a algun lloc

QUADRE 2.53

Utilitat vitícola que apareix en inventaris de pagesos del Baix.

	PORTADORS	AIXETES	EMBUI	MESURES	PODADORS	BOTS	OLLA D'AIGUARDENT	TINA	PREMSA	ROTES	CAPACITAT CARGUES	DATA DEL INVENTARI	CARGUES DE VI	OBSERVACIONS
1770 Valentí OLIVERAS pagès de Navarries	2	2						1		3	4	3- II-1770	0	
1770 Joan CASANOVAS pagès de Santpedor	5				3					2	4	12- IV-1770	0	
1770 Mas PUIG DELS ABADALS Castellbell i el Vilar	4									5	50	27-VII-1770	0	Fusta per bóta de 12 c.
1770 Mas GÈNERES Talamanca	2		2	1						9	72,4	18- IV-1770	25 1/4	Fusta per bóta de 25 c.
1770 Joan CANADELL pagès d'Artés	8	4			2			2	1	10	82,5	8-III-1770	4 c.	
1770 Mas ROCASALBAS de Serrahima	4	3	2	1	2				1	9	76	5- II-1770	3 a 4	
1773 Fco. GRANER, pagès de Navarries	6	4	2	2		2	1		1	9	138	21-III-1773	79	
1790 Mas FONT DE LA SERRA Manresa	12	6	1	3				3	1	14	79(2)	17- II-1790	56	
1790 Josep ARMAN pagès de Manresa	6	2			2					7	28	17- I-1790	8,5	
1790 Mas COSTAFREDA de Súria	6	3						1	1	9	62,5	10- II-1790	19	Fusta per bóta de 20c.
1798 Valentí TORRAS pagès de Navarries	4							1		4	21,5	3- IX-1798	0	1 bóta inservible
1830 Andreu PONS pagès de Castellgalí					4			2	1	12	56,5	31-III-1830	20,5	
1830 Mas BASORA de Juncadella	1	2	1	2						9	115,4	13- IV-1830	102+17	Les 17 c. les tenen en una altra casa.
1850 Mas MASSANA de Fala	8	2		1		4		3	1	19	148,6	18- IV-1850	106 3/8	4 congrenys per bóta de 7 c.
1846 Mas TAPIAS de Viladecavalls	42	12	2	2	2			1	1	28	328	21- IX-1846	94 (2)	vi de pclair, vi de merina i 2 c. d'aiguardent
1850 Mas SOLER de Cabrianes (3)	20	6	1		5		1	3	2	25	309,75	30- I-1850	265,45	1 c. d'aiguardent, 1 c. de vinagre, 1 c. de vi blanc, 1 c. de mistela
1850 Pere BRUNET, pagès de Guardiola										2	3	1- IV-1850		
1850 Manuel SOLER, pagès de Manresa	2				1			1		3		24- I-1850		No diu la capacitat de les bótes.
1850 Joan LLOBET pagès de Guardiola					3				1	9	66,5	14- II-1850	20	
1850 Josep SOLÀ pagès de Navarries	4									4	43,5	11- IV-1850	7	

(1) Calcria afegir la capacitat de dues bótes més que és il·legible en el document. Una estava plena i l'altra buida. En dos carretells el final ens passa igual.

(2) No sabem la capacitat de dues bótes petites i tres carretells. Apareixen també doques per bótes i un bogader amb brescat el qual és possible que fés de tina.

(3) Apareix un "passabrisa".

o amb sortides casolanes que no eren tant eficaços; era important tenir bótes per guardar el vi i per donar-li gust, però en cas de no tenir-ne venien a preu inferior a raig de tina, en perjudici de l'explotació vitícola. Tant les tines com les bótes havien d'ésser capaços de guardar el vi que en una collita de màxima producció es pogués obtenir. Si no es tenia aquesta capacitat calia invertir més diners en construcció de bótes o llogar-ne a altres que les tinguessin buides.

a/ La tina.

Giralt assenyala que a mitjans del segle XIX es deia que les tines tenien una capacitat de 50 Hl. (41,3 cargues) però, que n'hi havia de 100 i d'inferiors a 30 (255).

El cost d'una tina era variable. Depenia del lloc on es construís, la mida de la mateixa i si es lligava o no a una altra construcció. Una tina a la vinya implicava remoure una quantitat de terra notable, mentre que construïda en una casa de poble al mateix temps de la construcció de l'edifici podia suposar aprofitar el moviment de terra per alçar les parets. Calia algun jornal de fuster, de mestre de cases o de tragar, però la mà d'obra del pagès podia contribuir a estalviar diners a la unitat pagesa. Calia calcular també que tingués una capacitat suficient per absorbir la producció màxima de l'explotació pagesa.

Si com afirmem en el capítol següent el sostre màxim de la petita explotació són 16,5 Q. de terra i si suposem que es dediquessin totes a vinya, l'explotació produiria 69,9 cargues, partint del rendiment mitjà del Mas Noguera (4,24 cargues/ Q.). Si comptem que havia de pagar el quart al propietari, la tina no havia de sobrepassar les 52,4 cargues de capacitat.

En la plantada del Mas Solei, el col·lector va haver de construir una caseta -dita Mas Solei- i una tina de 120 cargues de capacitat. El càlcul fou realment aproximat. Es suposà que els 13 jornals rendirien com a màxim 9,23 cargues i aquesta quantitat en trenta anys de collites sols es va sobrepassar a 1784 (10,11), 1787 (10,96) i 1803 (9,71).

Curiosament, però, a 1785, una collita després de no haver-hi cabut la verema, s'amplià la tina en una filada. La documentació barreja els costos de construir una caseta i la tina, així com una barraca damunt de la tina. És difícil calcular el cost, però per aconseguir una aproximació utilitzarem un mètode indirecte: sabem a 1785 el cost d'una filada, ho multiplicarem per 8 filades que tenia la tina, més el cost de la fossa i es sabrà aproximadament el cost d'una tina de 120 cargues de vi. (V. quadre 2.56).

QUADRE 2.56

Cost d'una filada de cairons de tina l'any 1785 en el Mas Solei.

-150 de calç per fer una filada a la tina a 7s 6d	112,5 sous
-Per portar-la	22,5 s
-11 jornals per recollir sorra i fer el morter a 7s 6d	82,5 s
-Per portar sorra i morter	123,8 s
-3 jornals de mestre de cases a 12 s	36,- s
-6 jornals de manobra a 7s	42,- s
-30 cairons de tina a 2s 6d i 2 quaters de picadís	77,- s
<u>Cost d'una filada de tina el 1785</u>	496,3 s
	(24 ll. 16 s. 3d.)
(A la tina s'havien emprat 248 cairons, a 30 cairons per fila, són 8 filades)	
-24 ll. 16s 3d x 8 filades	190 ll 10s
-Fer el fossat	
62 jornals de manobra a 7s 6d	
10 jornals de manobra a 7s	26 ll 13s
-Brescat per la tina	¿ ?
<u>COST DE LA TINA</u>	225 ll. 3s

El càlcul és aproximat. A la Seu li costà una tina de 120 carques 225 ll. 3s. més el brescat. Pel petit explotador, una tina de 52,4 carques podia suposar 98 ll. 6s. però hi havia incorporada tota la mà d'obra. Si deduïm tots els jornals de mà d'obra que podia fer el paçès (fer la fossa, recollir sorra i fer morter) la tina de 120 carques es feia per 148 ll. 14 s. i la de 52,4 carques per 64 ll. 18s. Obviament si el marc de construcció de la tina era la vivenda, resultava encara més econòmica. Tot i així, desembutxacar aquesta quantitat no era fàcil i sovint calia recórrer al deute.

Alguns, per no posseir tina o per algun interès específic de l'amo de la terra, no s'enduien la verema a casa, sinó que la dipositaven tota a la tina del mas i, després, per cada quintar de verema es cobrava una carga de vi claret (256). Tot i així, gairebé la totalitat de les explotacions tenien tina com veurem en el cas de Navarcles.

b/ Les premses.

La premsa després de trascolar era necessària però no imprescindible. Permetia obtenir la màxima quantitat de vi encara que d'inferior qualitat. La inversió era també important (a 1766, a Can Bruna valia 57 ll.) (257). En tenien sobretot els grans propietaris i els petits preferien llogar-la davant de la insuficiència del capital per comprar-ne una. Algunes vegades els contractes de rabassa permetien al rabasser premsar al mas, però la brisa que en resultava quedava per l'amo a més de pagar 2 s. per premsada (258).

En el Mas Solei se'n construí una per premsar el vi de la plantada. Es començà el 1778, però s'acabà el 1779 (V. quadre 2.57). El preu de la premsa del Mas Solei si restem el cost del cobert fou de 61 ll. 15s. 6d., proper al cost de

la premsa de Can Bruna el 1766. El petit pagès no podia eliminar els jornals de manobra perquè no'n hi havien. Tots eren de mà d'obra especialitzada. Per servir sols uns dies l'any preferia invertir el seu escàs capital en els útils que realment necessitava, com eren les tines, bótes o bé bestiar.

En el Mas Solei començaren a fer la premsa quan la vinya ja era en plena producció. Els quatre anys anteriors la van llogar i de lloguer

QUADRE 2.57
Material i cost en construir una premsa al Mas Solei. 1778-1779.

1778	4 jornals de mestre per trencar el bassi de la premsa i començar a treballar-lo	x 12 sous	48,- sous
1779	-Treball de mans		300,- s
	-4 arrobes 6 ll. de ferro per fer els càrcols x 2 s. 10 d./ll.		311,5 s
	-36 jornals de mestre de cases x 10s , pel bassi		360,- s
	-Per fer el forn i un lliban		21,5 s
	-Pel treball de 25 homes per portar el bassi		105,- s
	-Per 4 jornals de fuster per la premsa a lls		44,- s
	-500 claus dinals a 7s el centenar		35,- s
	-6 clavilles de ferro de pes 3ll.		10,5 s
	-Un cobert amb paret i pilars, 8j de mestre de cases x 10s		80,- s
	-Per 300 teules a 1 ll 10s		90,- s
	-Per dos jornals d'un home i dos burros per tragar-los a 18s		72,- s
	-32 jornals de manobra a 7s 6d		240,- s
	Total premsa i cobert		1717,5
			(8511 7s 6d)
	Total premsa	61 ll 15s 6d	

van pagar el següent:

	Lloguer	Jornals de premsar
1775	9s. 6d.	2,5
1776	No consta	Barrejats amb altres
1777	13s.	6
1778	11s. 3d.	7

No sembla pas que el preu depengués dels jornals que hi calia fer sinó de la conjuntura general i del llogater. El preu equivalia, en aquests anys, de 1,26 a 1,73 vegades el jornal d'un veremaire.

c/ Les bótes

El vi fermentat, es trascolava, es premsava la rapa i s'embotava. Hem vist com a la Seu, transportaven el vi amb mules a Manresa. Normalment, però, la majoria de tines i bótes eren al mateix edifici. Les bótes guardaven el vi fet i el contacte amb la fusta el solia millorar. El botam de l'explotació havia d'ésser capaç de guardar una collita màxima de l'explotació. La capacitat havia d'ésser igual a la de les tines. Si aquesta capacitat no es tenia quedava el recurs de llogar bótes a un altre que

en tingués. Eren necessàries per a l'explotació i, amb més o menys capacitat, tothom en tenia.

Podríem distingir tres tipus de bótes: les bótes de gran capacitat (fins a 40 cargues de capacitat, 48,4 Hl.) que s'anomenaven de cadireta perquè reposaven sobre una base de fusta i solien ésser congregades, és a dir, amb cercols de fusta; bótes de gran capacitat però amb cercols

QUADRE 2.58

Cost de construcció d'una bóta de 32 cargues al MAS NOGUERA. 1770-1771.

1770	-Per fer la bóta de 32 cargues sense els cercols de ferro.	23 ll. 7 s.
1771	-Per 4 cercols de ferro de pes 2 quintars, 2 arroves, 13 lliures a 7 ll. 10 s.	19 ll. 13 s. 9 d.
	-Pel treball de portar-los de Ripoll i clavar-los a la bóta a 1 ll. 2 s. 6 d. cada un	4 ll. 10 s.
	-Al boter, pel treball d'ajustar la bota a 12 s. per carga	9 ll. 5 s.
	-Per 6 dogues que van fallar a 9 s. cada una	2 ll. 14 s.
	-Per un jornal d'acabar de traçar les dogues	1 ll. 16 s.
TOTAL BÓTA DE 32 CARGUES		61 ll. 5 s. 9 d.

de ferro i bótes petites que s'anomenaven a vegades segons el vi que guardaven (viblanqueres, vinagreres...) i tenien poca capacitat -fins a dues cargues-; i queden els carretells que no solien arribar a la carga de capacitat i guardaven vinagres, vi blanc o vins dolços curats de la casa (vi de païr, vi de marina o aiguardent) (259). Podem afirmar que les bótes que guardaven el vi de la collita eren les de gran capacitat i les petites recollien les especialitats, però en un moment de màxima collita es podien fer servir totes.

En el Mas Noguera, per fer front a l'àrea plantada de vinya, el 1770 i 1771, van construir una bota de 32 cargues, de la qual tenim els costos de construcció (v. quadre 2.58).

Si extrapolem les dades del quadre, la carga de bóta resultava a 1,92 lliures. Un petit pagès, per fer front a emmagatzemar 52,4 cargues de vi, havia d'invertir 100,6 ll., més que per la tina. I aquí no podia reduir el preu en cap sentit; ho havia d'adquirir tot, a diferència de l'amo que podia disposar de la fusta i estalviar-se bona part del seu cost. La tina i el botam eren les coses que més capital implicava desemborsar en l'explotació.

Quedava el recurs de llogar-les. En les plantades estudiades apareix diverses vegades pagaments de lloguers de bótes a tants sous la carga

(260). En el Mas Solei, a partir de 1789, es pagava per la meitat del celler de la casa Coll i cal suposar que era per guardar la verema del Solei.

El celler era un altre component de la vinificació. Les bótes amb vi calia guardar-les en un illoc on no toqués el sol i amb una temperatura ambiental constant més aviat fresca. A vegades era subterrani i requeria una inversió de treball important en contruir-lo. En altres, una cambra orientada al nord i protegida amb gruixudes parets. Segons el pagès es tenia millor o pitjor acondicionat aquest indret. Alguns petits pagesos -a Navarces així es produïa- el celler i la tina eren construïts

QUADRE 2.59

Vi emmagatzemat a diversos masos de l'any, segons la capacitat de les bótes.

MES	BÓTES	CAPACITAT	CARGUES DE VI	%	
Gener (1790)	7	28	8,5	30,4	
	(1790)	9	62,5	19	30,4
	(1850)	25	309,75	265,15	85,6
Febrer (1770)	9	76	4	5,3	
	(1790)	14	79	56	70,9 (1)
	(1850)	9	66,5	20	30,1
	(1770)	3	4	-	-
Març (1773)	9	138	79	57,2	
	(1830)	12	56,5	20,5	36,3
Abril (1770)	2	4	-	-	
	(1770)	9	72 1/4	25 1/4	34,9
	(1830)	9	115 1/4	119	100,- (2)
	(1850)	19	148,6	106,4	71,6
	(1850)	4	43,5	7	16,1
Juliol (1770)	5	50	-	-	
Setembre (1798)	4	21,5	-	-	
	(1846)	28	328	94	28,7

(1) 2 bótes grans de les que no sabem la capacitat.

(2) Té 17 c. a una altra casa.

al mateix temps que la casa i amb la terra del celler s'edificaven les parets de l'habitatge.

Si el botam tenia capacitat per una collita màxima, era evident que el vi no es podia guardar més enllà d'una collita, perquè altrament, no hi havia capacitat per encabir la següent, a part de necessitar molt més espai per guardar les bótes. Podem afirmar, doncs, que en els XVIII i primera meitat del XIX, al Bages no es produïa envelliment del vi; la major part circulava del moment de trascolar a la propera collita.

Podem comprovar-ho en les plantades del Mas Solei i la Noguera i en els inventaris recollits en el quadre 2.55. En el Mas Solei el vi es ven immediatament després d'elaborar-lo i sempre consta en la comptabilitat el treball de vendre el vi de l'any. A la Noguera, sols el 1774 apareix una nota que parla de vi vell de l'any anterior -10 cargues 6 setzens- i el 1784 -vi albaix de 1783, 2 cargues 2/16-, quantitats per altra banda insignificants.

Els inventaris són més difícils d'analitzar per tal com s'han elaborat en una data diferent. Si els reordenem per l'època de l'any en què s'han fet i, al costat, anotem la capacitat en cargues de vi de les bótes i el vi que, en el moment de fer inventari, encara restava a l'explotació, obtenim el quadre 2.59.

Es planteja un problema metodològic: les cargues de vi d'una collita no representaven sempre el mateix percentatge sobre la capacitat total i, per tant, la relació pot resultar desvirtuada. Tot i així, podem acostar-nos al ritme de venda de vi segons el tipus d'explotació.

De l'observació del quadre 2.59 s'extreuen dues conclusions:

a/ a mesura que passa l'any, la quantitat de vi que hi ha a les bótes, disminueix respecte a la capacitat total per arribar gairebé a 0 al juliol i setembre (excepte el mas amb més capacitat de la mostra que podrà aguantar el 28% de la capacitat del botam).

b/ Que les explotacions amb menys capacitat per a emmagatzemar venen més aviat el vi. Les grans poden resistir bé fins a l'abril. Elements de tipus social incideixen en aquest aspecte: la petita explotació vitícola ha de vendre ràpidament per fer front a necessitats immediates de la unitat pagesa; la gran explotació, en canvi, podia esperar que el curs de l'any avancés i vendre quan els preus estacionals eren més alts (261).

A/ Tines, premses i bótes a Navarcles, el 1851.

Per acabar de copsar tot el procés productiu que implica la vinya, cal comprovar una hipòtesi velada fins el moment present: no solament el conreu de la vinya és propi de les petites explotacions -hipòtesi que demostrarem amplament al capítol següent- sinó que l'elaboració del vi era feta igualment per aquestes petites explotacions. Cal comprovar

fins a quin punt era extés l'utilitat que més capital implicava desenvolupar. Un Visori de cases de Navarcles de 1853 permet analitzar el nombre de tines, premses i bótes que hi havia a cada casa (v. quadre 2.60).

QUADRE 2.60

Tines, premses i bótes per casa i carrers en el poble de NAVARCLES, el 1853.

CARRER	Nº CASES	TINES			PREMSES			BÓTES		
		TOTAL	PROPIETARI	%	TOTAL	PROPIETARI	%	TOTAL	PROPIETARI	%
Nou	65	59	55	84,6	4	3	4,6	66	44	84,6
de Detras	12	4	4	33,3	-	-	-	4	4	33,3
St. Benet	48	46	42	87,5	2	2	4,2	52	31	64,6
Ample	42	50	35	83,3	10	10	23,8	94	27	64,3
Pla i C de Baix	23	23	20	87,-	3	3	13,-	45	17	73,9
Otzet	28	23	20	71,4	5	5	17,9	39	17	60,7
Ametller	24	14	13	54,2	1	1	4,2	9	7	29,2
Sort	24	11	11	45,8	-	-	-	11	8	33,3
Verger	25	16	14	56,-	1	1	4,-	17	11	44,-
St. Bartomeu	8	3	3	37,5	-	-	-	2	2	25,-
TOTAL	299	249	217	72,6	26	25	8,4	339	168	56,2
Mitjana per propietari.				1,15			1,04			2,02

El quadre 2.60 és realment il·lustratiu. Ja hem vist en el poblament la configuració del poble en petits propietaris de casa i hort, ara es confirma aquesta tendència en la possessió d'utilitat vitícola. El 72,6% de les cases tenen, si més no, una tina que es converteix així en l'utilitat bàsic de la vinificació. Per carrers, les tines es concentren en els creats en la primera meitat del segle XVIII mentre que la resta (Detras, St. Bartomeu, Sort, Ametller) els percentatges són més baixos. Desconeixem quants d'aquests que no tenen tina a casa podien tenir-la a la mateixa vinya, fora del terme municipal com hem vist abans.

Però si les tines eren molt esteses, no ho eren en canvi, les premses que quedaven en mans de 8,4% dels propietaris que, com es pot veure en el quadre 2.60 eren els que tenien més d'una tina i més capacitat d'emmagatzemar vi. En tenien els propietaris més consolidats.

De bótes -malgrat que el document no esmenta la capacitat- n'hi

havia almenys al 56,2% de les cases, concentrades també en els mateixos carrers.

El quadre 2.61 mostra la desigualtat social a través de la possessió de l'utilitatge: si el 8,4% del total de les cases tenien premsa, aquestes mateixes controlaven el 16,1% de les tines i el 25,9% de les bótes. Això mateix pot observar-se entre els que tenen 2 tines o més, que arriben al 50% de les premses i el 29,8% de les bótes i entre els que tenen més de 3 bótes (el 6,4% controlen el 38,5% de les premses i el 13,6% de les tines).

QUADRE 2.61
Desigualtat social en el control de l'utilitatge de vinificació . NAVARCLES 1853.

UTILITATGE	TOTAL	%	PREMSES	%	TINES	%	BÓTES	%
Tenen premsa	25	8,4	-	-	40	16,1	88	25,9
Tenen + 2 tines	33	11,03	13	50,-	-	-	101	29,8
Tenen + 3 bótes	19	6,4	10	38,5	34	13,6	-	-

D'aquestes dades de Navarcles es poden extreure dues conclusions: la més important és que la vinificació es feia en el marc de cada família pagesa, almenys la recollida de verema, trepitjar i realitzar la fermentació a la tina. Solament una part d'aquestes famílies pageses tenien a més, bótes. Això fa pensar que en molts casos el vi o bé es guardava a la tina, o es venia a raig de cup. Les premses estaven a mans de les famílies pageses més acomodades i realment molt poc esteses. La segona conclusió és que malgrat la generalització d'algun material, s'observa una desigualtat social en la seva possessió: els que tenen premsa solen tenir més tines i bótes, els que tenen més de dues tines, premsa i més bótes etc.

A l'hora de la comercialització vitícola aquests aspectes seran importants: poden provocar preus diferents entre el vi venut a raig de cup, acabat de fermentar enfront al que restés per uns mesos a les bótes. Aquesta qüestió repetida any darrera any, permetia una acumulació més gran a la gran explotació i un augment de dificultats a les petites.

2.3.8/ La vinya i altres conreus

En altres apartats d'aquest estudi s'ha indicat la possibilitat de plantar altres conreus a les vinyes.

Els mecanismes emprats són els següents:

a/ Deixar una àrea de la vinya (1q o 1 1/2q) per fer un hort que no pagaria parts. Ajudava a complir amb més fidelitat els pactes relacionats amb la vinya (262).

b/ Tot el que es faci fangant sol ésser lliure de parts, excepte si es sembra gra d'espiga. Ja s'ha plantejat en el conreu dels cereals, el fet de què fangar era una feina dura, però força enriquidora per a la terra. Cal suposar que es referia a les àrees del camp que es destinaven a cereals i també entremig de les tires dels ceps (263).

c/ Eren franques de parts, tot el que es conreava a les carenes i valls de les vinyes (264). Algunes vegades s'especificava clarament: " El que sembrarà a les carenes de les valls sols deurà pagar la quarta part el primer any de fer las carenas, pasat lo qual no deurà pagar parts de lo que farà en ditas carenas ni tampoc deurà pagar part de las cebas, ni trumfos que facia dintre de los valls, pero en dits anys sols podrà fer-ne per son gasto y queda privat de fer cardó, menca y altres plantes que puguian causar dany en dita terra" (265).

d/ Els fruits que apareixen citats com a francs de parts són: llegums , cebes, alls, hortalises, fesols tendres, cols i trumfos (patates) i calia fer-los o bé fangant o bé a les carenes i valls de la vinya.

e/ Alguns contractes permetien deixar un petit troç per sembrar-hi blat com si fós una quintana, Calia però pagar parts i no era molt gran (266).

Malgrat, doncs, el monocultiu vitícola de la comarca, recollit com hem vist pels amillaments de 1850, entremig de les vinyes es conreaven algunes verdures i llegums o es destinava un hort a hortalisses. L'amo les deixava franques de parts i a vegades especificava que eren per al consum propi, contribuint així a la subsistència de la unitat pagesa i, tal vegada, recordava que això era a canvi de conrear amb la màxima cura la vinya que era, en definitiva, el que interessava al propietari.

2.3.9. La vinya i el bestiar

El bestiar és un tema que esbrinarem més endavant. Ara sols ens referirem a les clàusules dels contractes que regulen les relacions vinya/bestiar. Normalment les herbes eren considerades com una totalitat, tenien un valor definit i l'amo del mas les arrendava a qui volia, independentment del masover que conreés la terra. En les terres cedides a rabassa, en la majoria de contractes apareix la reserva de les herbes per l'amo. En cas que el bestiar, quan pasturés, fés malbé alguna cosa, el propietari del ramat havia de pagar el dany que causessin i no el ban o multa que s'imposés en aquests casos (267). Aquesta era la regulació general, a partir d'aquí tot són matisos:

-L'amo es reserva les herbes, però el rabasser podrà pasturar un burro (268).

-Algunes vegades es permet al rabasser poder pasturar quan té un animal a la vinya i s'especifica una àrea determinada del mas, o la seva totalitat (269).

Però si els ramats podien entrar a les vinyes és lògic que no ho fessin quan aquestes havien brotat i fins haver veremat. Alguns contractes fixen les dates límits: "pero no podra entrar en ella lo bestiar desde Ntra. Sra. de març fins a ser collits los rahims y bagots" (270).

La tònica normal era que les herbes quedessin per a l'amo i que el rabasser no pogués aprofitar gens les pastures.

2.3.10. L'organització de l'espai

Un altre dret que es reserva l'amo del mas és la direcció dels camins i rases. Aquí no valen matitzacions. Si a això hi afegim que l'amo del mas decidia on calia plantar la vinya, queda clar que l'organització de l'espai i circulació eren a mans de l'amo del mas que procurava una organització racional del conjunt del mas.

2.4. L'HORTA I EL REGADIU

Per regadiu cal entendre aquella porció de terreny que de forma periòdica i constant rep aigua mitjançant enginy. Aquesta qualitat, independentment del tipus de conreu que hi hagi permet incrementar i assegurar els rendiments de les collites.

El concepte d'hort és més ampli. Una petita porció de terreny en el que s'inverteix molta quantitat de treball i d'adobs, del qual en resulten diverses collites, normalment de verdures i llegums destinades al consum humà.

En aquest apartat, cal estudiar els sistemes de conreu del regadiu de Manresa, l'extensió i la influència sobre la Ciutat i aportar algunes notes sobre les àrees d'horta de la comarca.

2.4.1. Els horts.

Com que el monocultiu vitícola és característica de la comarca, aquí s'assentarà la relació d'explotació fonamental. Els horts ajudaran que aquesta relació sigui possible. Per una banda, concentraran la intensitat del treball damunt petites porcions de terreny que a nivell de paisatge constituiran un autèntic minifundisme. Això tenia l'avantatge de reduir l'àrea de conreu que es necessitava per alimentar la mateixa població en conreu extensiu, mantenia intacte l'equilibri intern dels masos per la via quintanes/boscós/vinyes, contribuïa decididament a la subsistència de la unitat familiar i fixava la població a la terra.

En el capítol següent en analitzar l'estructura de la propietat arribarem a dues conclusions: que l'hort es posseeix en propietat o a cens emfitèutic perpetu i normalment baix i que la majoria de petits pagesos en posseeixen algun.

L'existència dels horts es concreta de moltes maneres:

a/ Quan s'estableix un pati per construir una casa en un poble, sol haver-hi suficient terreny per poder fer un hort darrera (271).

b/ En aquells casos de poblament dispers que s'estableix un camp i es dóna permís per fer una casa sempre es troba a continuació el permís per reduir a hort 1 o 2q de terra (272).

c/ Les valls fluvials tant les importants com les petites, en qualsevol pla que es pugui aprofitar el desnivell de l'aigua, s'organitza un

sistema col·lectiu de regatge. La terra es fragmenta en multitud de parcel·les molt petites que es destinen a horta. És el sistema d'horta més característic i que organitza d'una manera determinada un territori.

d/ Possibilitat de convertir en hort part de la vinya establerta tal com hem vist anteriorment (273). La unitat d'explotació pagesa havia de valorar la seva situació i determinar de quina manera era més adient obtenir un hort.

Les notícies sobre existència d'hortes són variades:

- "Tiene pocos regadios o excepcion de la capital y algunas villas, por las que pasa el Rio Llobregat y Cardoner que lo atraviesan de cuyas aguas se sirven los pueblos vecinos para regar sus huertas"

"En las huertas de esta Ciudad y Pueblos de su partido que los hay se plantan verduras todo el año y las hay con abundancia, frutas de toda especie, cáñamos, abas, judías y guisantes, sin otros legumbres inferiores" (274).

-A Cardona, el comentari de Caresmar deixa entreveure la barreja d'horta i regadiu (275).

-A Mura a 1770, apareix la partida dels horts del Rector (276)

-A St. Fruitós, la partida de les hortes (277)

-A Súria en tenim diverses descripcions (278)

-A Navarclés (279)

-Vilà Valentí assenyala l'escassa importància del regadiu al Eúges. "En els nuclis situats a la vora dels corrents secundaris (Gavarresa, Riera d'Oló, riera de Rajadell, etc.) existeixen petits sectors de regadiu destinats a un consum d'estricta subsistència" (280).

-El quadre 2.2. i el mapa 2.5. indiquen l'existència d'hortes en els següents llocs: Artès, Calders, Callús, Cardona, Castellgalí, Castellbell, Fonollosa, Manresa, Moià, Mura, Navarclés, Rajadell, Sallent, St. Martí de Torroella, St. Vicenç de Castellet, Sta. M^a d'Oló i Súria. Aquestes notícies solen referir-se habitualment al concepte clàssic de regadiu (exemple c, anterior); però hi ha d'altres formes de possessió d'hort que no es recollida globalment pels amirallaments.

A/ Rendiments i intensitat de treball

No tenim cap descripció a fons de les rotacions de conreus, de les feines que s'hi feien, ni dels rendiments que s'obtenien. Solament el

Borrador de la Cartilla de Evaluación de Navarres de 1859, fa un càlcul per obtenir el que cal pagar a l'amillament i, sens dubte és aproximat (281).

Segons aquest document la producció de verdures (no esmenta cap altre conreu) era de 65 cargues/Q horta de 1ª qualitat, 60 al de segona i 54 al de tercera. Per Ha 219,7 cargues la 1ª; 202,8 la segona i 182,5 la tercera.

Les feines que detalla eren les següents: per una quartera:

- 25 cargues de fems (84,5 cargues/Ha)
- 25 jornals de fangar (84,5 jornals/Ha)
- Plantes i llegums per llavor
- 15 jornals de trasplantar i cavar (50,7 jornals/Ha)
- Arrancar i regar
- transport
- recomposar regadores

La Cartilla fa el càlcul amb la suposició que el destí de la verdura era el mercat. En realitat no era així. L'extensió d'hort posseïda era molt més petita que 1Q, calia fangar-la una vegada a l'any, adobar-la i durant tot l'any fer-la produir. No es pot parlar d'una feina de cava-da que es fés a tot l'hort, sinó que cada verdura requeria la seva feina i la seva atenció. Per altra banda, si era de regadiu, calia re-gar sovint segons un sistema de tandes establert. I procurar l'adob: el femer casolà de la petita explotació (excrements humans, fems del porc familiar i de les oallines:) era destinat íntegrament a l'horta, per assegurar aquest nivell de subsistència que la família necessitava.

De nou la intensitat de treball . aquesta vegada concentrada en una petita porció de terreny, ajudava a mantenir la família i contribuïa a fer possible una determinada relació d'explotació en un altre nivell.

B/ L'organització de les hortes de regadiu

Els horts familiars darrera casa o enmig de les vinyes no plante-javen cap problema a la comunitat, en canvi les àrees parcel.lades en petits horts amb la seva regadora originaven conflictes en l'accés a l'aigua i sobretot en períodes de secada. Aquests problemes van ser re-solts o bé pel particular que establí els horts que en els pactes ja

es plantejava una fórmula d'organitzar o bé per intervenció directa de l'Ajuntament i que es concretava en l'elaboració d'un conveni que afectava a tots els regants. Els pocs documents recollits en aquest sentit són de mitjans del s. XIX (282).

a/ Establiment d'horts per un particular: Tenim l'exemple de diversos establiments emfitèutics d'horts en el Mas Santamans de Calders a tocar el riu del mateix nom. A més de les clàusules típiques de l'establiment es fixaven uns criteris d'organització de les hortes.

-Havien de conduir l'aigua del començament del rec fins el final i havien d'escurar-lo i arreglar-lo. Es nomenaven per vetllar que es complissin quatre comissionats dels mateixos adquirentors i aquells avisarien per torns als que havien d'anar a treballar. Els qui no hi podien anar podien llogar un substitut.

-Per no perjudicar el molí que hi havia més avall, només podien regar dos al mateix temps, i posaven a la boca de regar una pedra foradada que deixés passar una regadora d'aigua.

-Els comissionats tenien totes les facultats per regular i resoldre els conflictes que es plantejaven.

-Si algun dels adquirentors dels nous horts molestava als veïns pagaria la primera vegada 10s, a la segona 10 rals i al tercera seria expulsat de l'hort.

-Per a què rutllés el regatge els comissionats establiren tandes i no podia regar ningú més que el que tingués la tanda "pero las plantas que se fassian novament seran privilegiadas per regar las tres".

-Les despeses al sistema de regatge eren pagades proporcionalment al terreny que posseïa cadascú.

-Si en els horts es trobava algú que no fós dels adquirentors se li imposaria una multa, que seria més greu si anava amb cistella i més encara si era abans o després de sortir el sol.

-Podien plantar un rengle d'arbres a la vora del riu per evitar que les riuades fessin malbé els horts. Si es guanyava terreny al viu, l'adquirentor pagaria més a l'establiment i si se'n perdia, menys.

En realitat, trobem una barreja de drets de l'establiment i organització del regatge, el qual es basa en el nomenament de comissionats per part dels regants sense concretar els sistemes d'elecció i aquells que regulen els mecanismes de regar. Amb la informació que tenim no podem analitzar els conflictes que es podien generar, el respecte global a

les normes comunes i qui copava la feina de comissionats. Els horts solien ésser semblants d'extensió i la pràctica comunitària beneficiava a tots en general. Les contradiccions no podien venir del propi sistema de regatge, si de cas, eren les contradiccions de l'estructura agrària global les que potenciaven determinats conflictes dins de l'horta.

b/Regulació de l'Ajuntament: Tenim dos exemples d'actuació, un de Navarcles i l'altre d'Artés.

-El de Navarcles, de 1837, clarifica amb quina aigua es regaran els horts. Una part amb aigua de la Riera de Merdaenllà i l'altra part amb la del Riu Calders. La mesura es prenia per garantir millor el regatge de tots els horts. Val a dir, que com a Calders, es fixen dos dies per plantar "vianda", el dilluns i dijous, durant els quals l'aigua serà exclusiva per regar els planters. S'imposava una multa de dues pessetes a qui no ho complís.

-El d'Artés a 1867, actua damunt d'un conflicte entre els regants de les hortes noves i hortes de la Vall, sobretot quan hi havia sequera. Aleshores les parts nomenen uns comissionats que elaboren un reglament:

.Tots els propietaris, tant d'unes com de les altres, cooperaran en els treballs que s'hagin de fer, segons l'extensió del seu hort.

.Quan hi hagi sequera s'imposarà un rigorós sistema de tandes i els regants s'avisaran els uns als altres per ordre.

.Es reserva un dia per als planters: "Todos los martes y viernes de cada semana podran todos los propietarios de ambas partes de huertas, regar los planteles y demás plantas de segundo riego que les convenga, guardando entre ellos el mismo orden..."

.Es faculta a l'Ajuntament de vetllar per al compliment del reglament i el resultat de les multes s'aplicarà a millores de propi regadiu.

El sistema d'hortes de regadiu implicava uns mecanismes comunitàris que funcionaven per costum, però que la pròpia pràctica quotidiana duia a conflictes que es resolien mitjançant l'elaboració de reglaments que aportaven solucions als problemes. L'elecció de representants de les parts -dits comissionats- i el pacte entre elles era el mecanisme seguit més habitualment. En aquestes petites zones d'hortes, les Juntes

de Regants institucionalitzades no havien aparegut a la primera meitat del segle XIX (283).

2.4.2. El Regadiu

El Regadiu tal com l'hem definit abans, era molt poc abundant al Bages (v. quadre 2.2.). Solament tenia una extensió notable a Cardona (271,9Q) i sobretot a Manresa, gràcies a la sèquia del s. XIV. Ens centrarem sobretot en l'àrea de regadiu de Manresa.

A/ La sèquia de Manresa

No historiarem un canal profusament estudiat, ni que sigui en la seva vessant mitificadora, per la historiografia manresana (284). Sols recordar que fou construïda en el segle XIV, segle brillant manresà i que l'aigua s'agafa a 27Km² Manresa, sota el Castell de Balsareny i que el desnivell de la resclosa a l'Agulla, punt de repartiment de l'aigua és de 10,63m, el que significa un pendent de 0,0004%.

En arribar a l'Agulla, la sèquia es dividia en dos braços, el de la dreta que sobretot regava terres i el de l'esquerra que a més de regadiu, subministrava aigua a la ciutat. Segons els cadastres de la Ciutat (quadres 2.18, 2.19) l'extensió del regadiu oscil.lava entre 1550Q i 1620 Q (459 Ha a 479 Ha) en les dades del s. XVIII i 620 Ha el 1860.

Segons les Respostes al Qüestionari de Zamora, el regadiu de la Ciutat era, el 1787, de 1400 a 1500 jornals (de 685 Ha a 734 Ha) (285). Per Canals, a 1975 regava unes 800 Ha i segons Vilà Valentí unes 1000 (286). Aquest augment es justificaria per l'ampliació del regadiu que es féu el 1865 cap el Poal i Mas d'en Pla (287).

Quan els consellers intentaren ampliar el regadiu, ja a finals del s. XVII, argumentaren "Necesita esta ciudad ampliar son terma ab regadiu per lo poc blat se cull y lo molt se gasta en esta ciutat" (289). I en realitat, la funció de la sèquia durant el s. XVIII i segle XIX fou de garantir una aport al menys de la collita de blat que es necessitava. Diversos autors assenyalen el blat com el conreu més important (290). L'Interrogatorio de 1803 diu que les terres mitianes es dedicaven al blat i les pitjors al secol. ordi i blat de moro (291).

Però el blat era complementat amb altres conreus, l'Interrogatorio assenyala que una dotzena part de les terres de regadiu eren dedica- des al cànem (292). Mas i Casa's assenyala les mongetes i el blat de moro com a conreus importants i diversos autors comenten la fama de la mon- geta manresana (293) que era exportada a mercats llunyans.

El regadiu de Manresa assegurava, i aquesta era la seva principal finalitat, part de la subsistència a la ciutat, precisament d'aquell producte que més mancada estava: els cereals. Potser per això, la tran- sició a altres conreus més especulatius no es produí. Les moreres, per exemple, eren absents, precisament on la indústria de la seda era més desenvolupada.

B/ Les rotacions de conreus

L'Interrogatorio de 1803 és l'única informació sobre les rotacions que es realitzaven en el regadiu de Manresa. Sabem que la rotació era triennial que hi havia un any de repòs durant el qual es plantaven lle- gums. Els anys de conreu a les terres millors es plantava blat i a les altres ordi, civada, blat de moro i panís. Algunes vegades, un cop segat el blat, es sembraven naps, patates entre altres. No se'ns indica la rotació completa. Tot i així, el conreu era més intensiu que a la resta de la comarca on la rotació era biennial (294).

El Borrador de la "Cartilla de Evaluación de Navarcles" el 1859 estableix una rotació pel regadiu de Navarcles, basat en una collita de blat, a continuació blat de moro i a l'any següent faves i fesols. La rotació era en aquest cas biennial, però sembla molt més intensiva que la de terres de secà (295).

C/ Els rendiments i la intensitat de treball

A la pregunta del rendiment d'una quartera de terra, es respon que sis per un de la quantitat que es sembra. Si comptem que són terres re- gades ens sembla poc. Però l'Enquesta no acaba d'aclarir a quin tipus de terres es refereixen els rendiments (296). En un informe sobre l'Es- tat de l'agricultura a Manresa de voltants de 1830, se'ns diu que

"los mejores y mas bien cultivados dan de 12 a 16 por uno" (297). Quantitat molt superior. Si fem cabal del Borrador de Navarcles de 1859 les mitjanes dels anys 1850-1858 oscil.lava de 9,6 per la primera qualitat, 8,4 per la segona i 7,4 per la tercera. El blat de moro es mouria entre 7,6 i 5,6, les faves entre 8,6 i 6,6 i els fesols entre 8 i 6 (298). Obviament el regadiu garantia una productivitat més gran i més constant que el cereal de secà.

Sembla doncs que l'agricultura que es desenvolupà en el regadiu de Manresa era més intensiva que la de la resta de la comarca i tenia com funció, abastir fins on era possible la Ciutat de blat i llegums. Solament el cànem com a planta industrial va prendre un cert desenvolupament acompanyat dels problemes que es derivaven de salut pública. Però en ésser les terres millors, amb uns rendiments més segurs, foren terres desitjades i com veurem, el control del regadiu va anar passant progressivament a mans de les classes acomodades que, van intuir que l'especulació del sòl en el creixement urbà es faria damunt d'aquestes terres. Per altra banda, en el s. XIX al voltant de la sèquia es desenvoluparà un altre conflicte, la lluita pel control de l'aigua entre els pagesos i els industrials que s'acabarà amb la victòria d'aquests darrers que controlaran els mecanismes d'elecció de la Junta de la sèquia (299). Des d'aquesta òptica queda encara molt per investigar en la història de la sèquia manresana.

2.5. LA RAMADERIA

La impressió respecte a la ramaderia és que al llarg del s. XVIII i XIX va disminuir considerablement fruit d'un altre ús del sòl: la plantació de vinyes. Eva Serra en el seu estudi sobre Sentmenat, afirma que en el s. XVII es produeix la quasi desaparició del cabrum i una disminució substancial del bestiar oví, paral.lelament nota una substitució d'uns cereals per uns altres destinats a consum humà, un creixement de la vinya i l'aparició de plantes industrials (300). Vilar constata aquesta decadència en el s. XVIII (301).

Segons Caresmar en el Partit de Manresa la devastació dels boscos

degut a la plantació de vinyes i la llenya precisa per fer aiguardent impedièn criar bestiar i el 1780, sols hi havia la dècima part del que hi havia hagut (302). A Cardona, l'escassetat de bestiar era deguda a l'augment de les plantacions "que producen mas y cuestan menos" i perquè no hi havia comunals i els amos de les terres no deixaven llibertat als altres veïns (303). A l'Enquesta de Zamora també s'afirmà això (304).

A Artés, a mitjan s. XIX tenim una resolució de la Junta de Ramaderia del poble sobre l'existència d'un antic camí ramader que baixant del poble d'Avinyó, passava per l'heretat Ribatallda i es dirigia cap a Calders, Talamanca i el Vallès. L'informe és revelador: "mas como la ramaderia hace una porción de años que va disminuyendo continuamente, a términos que por estas inmediaciones se experimenta que no pasan mas que de cuatro a cinco rebafios al año". Aquests ramats preferien el camí Reial que venia d'Avinyó, era ample, trobaven rieres per beure i cases de pagès on aturar-se. El camí antic era problemàtic de restablir "por ser su mayor parte plantado de viñedos" (305).

Aquesta disminució del bestiar es referia sobretot al bestiar de llana i al cabrum. La seva funció com a proveïdors de llana va desaparèixer a la comarca; aquesta matèria prima va substituir-se per la seda de València i l'Aragó com veurem o pel cotó; com a carn, és possible que es reduís als centres urbans (306) perquè les unitats pageses mataren com a mínim un porc a l'any, el salaven i era la carn bàsica. Quedava la funció de la producció d'adobs. Les explotacions pageses optaren per un ús intensiu de la mà d'obra i utilitzar la brossa vegetal en forma de formiguers, o enterrant sarments a les vinyes. Amb l'adob animal obtingut del manteniment del porc, algun ruc i els excrements humans amb prou feines si es podia femar l'hort familiar.

L'opció ramats fou substituïda en aquelles unitats que els podien mantenir, per l'opció d'establir vinyes a rabassaires.

Quedava però, un bestiar que no es podia substituir: el de llaurar (muls i bous) i el de transport (mules i ases). Les quintanes havien d'ésser necessàriament llaurades i el vi havia d'ésser traginat quan es veremava. Aquest bestiar no podia disminuir.

2.5.1 La quantitat de bestiar.

Les dades estadístiques que posseïm sobre el bestiar són escasses i d'una fiabilitat molt relativa. Tenim les dades globals de la vegueria de Manresa extretes del Vezindario de 1718, dades d'alguns pobles a partir dels cadastres i els totals de bestiar extretes dels amillaraments de mitjan s. XIX.

En el sentit de reflectir la quantitat de terres, aquestes fonts han estat amplament criticades com veurem en el capítol següent, no en canvi, els recomptes de ramaderia. Des del nostre punt de vista, si l'ocultació de terres era difícil, sobretot quan aquesta estava repartida, el bestiar pel seu caràcter canviant, molt més sotmès a canvi de mans, era més fàcil d'ocultar. Però cal fer una distinció entre el bestiar de tir molt més estable en l'explotació i el bestiar de llana o cabrum. Existirà més ocultació en aquest darrer -més nombrós, més fràgil- que en el de tir. El porcí en els amillaraments bagencs gairebé no existeix i, en canvi, per altres fonts demostrarem que n'hi havia gairebé a cada casa. Tal vegada el fet que fos destinat a la matança anual, feia que no es registrés i es declarassin solament els porcs estables de l'explotació. Amb moltes reserves, doncs, utilitzem aquestes dades que marcaran la tendència de l'evolució.

El quadre 2.62 recull el bestiar que tenia la vegueria de Manresa i la sotsvegueria de Moià juntes i el total dels amillaraments de 1860. No ens interessen les dades absolutes sinó les tendències que entre una i altra llista s'observen:

a/ Malgrat que de l'una a l'altra hi vagin 150 anys i malgrat un creixement important de la població, el nombre de bestiar varia poc en xifres totals.

b/ En el bestiar de tir pot copsar-se una disminució dels bous (de 42 % de bestiar de tir al 29,1 %) i un augment tant de les mules (de 29,9 a 36,8 %) útils per llaurar i per al transport, com dels ases (de 28,1 a 34,1 %) utilitzats per al transport.

c/ Una reducció del bestiar de cabrum molt important (de 19,5 % a 5,4 %) i una substitució per les ovelles (del 47,4 % del total al 68,2 %).

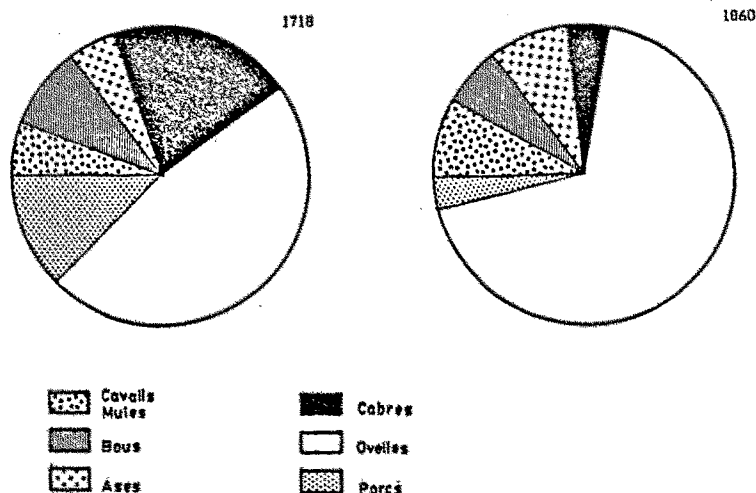
d/ Reducció també dels porcs (de 13,6 % a 3,7 %) però cal matisar. Tal vegada sigui una reducció dels porcs permanents de l'explotació (truges, berros etc.), perquè com veurem el porc era fonamental per l'alimentació humana i gairebé cada petita explotació n'engreixava un.

QUADRE 2.62
Bestiar al Bages el 1718 i el 1860.

BESTIAR	1718					1860		
	Veguèria Manresa	Sotsveguèria Moia	TOTAL	% (1)	% (2)	TOTAL	% (1)	% (2)
Cavalls Mules	528	103	631	5,8	29,9	893	8,3	36,8
Bous	717	170	887	8,7	42,-	708	6,6	29,1
Ases	483	110	593	5,5	28,1	828	7,7	34,1
Cabres	1782	349	2131	19,5	-	591	5,4	-
Ovelles	3757	1402	5159	47,4	-	7330	68,2	-
Porcs	1135	351	1486	13,6	-	401	3,7	-
			18887			10751		

(1) % sobre el total de bestiar.

(2) % sobre el bestiar de tir.

El 1860, a partir dels amillaraments, podem elaborar un quadre del tipus de bestiar que dominava a cada poble, el qual malgrat els problemes ja mencionats, mostra un predomini d'un bestiar a d'un altre segons les zones. (quadre 2. 63)

Sense fer massa cas a les dades absolutes i pensant que sols mostra tendències podríem extreure dues conclusions.

a/ Que la substitució dels bous pels muls s'ha donat sobretot als pobles del Pla de Bages i on el monocultiu vitícola s'ha desenvolupat més.

QUADRE 2.63

Bestiar per pobles al Bages, segons els amillaraments de 1860.

POBLE	ANY	CAVALLS	MULES	ASES	BOUS	OVELLES	CABRES	PORCS
AGUILAR	1861	--	22	5	14	246	--	--
ARTÉS	1862	4	41	13	10	30	--	4
AVINYÓ	1862	4	84	112	38	162	--	13
BALSARENY	1861	--	16	24	20	112	19	--
CALDERS	1861	6	50	--	18	230	--	10
CALLÚS	1861	--	7	11	6	61	4	14
CARDONA	1865	13	102	78	60	153	80	30
CASTELLADRAL	1861	--	31	82	90	401	120	63
CASTELLFOLLIT	1861	--	31	--	12	142	--	7
CASTELLGALI	1853	--	12	19	--	80	--	--
CASTELLNOU	1861	--	9	31	24	104	26	3
CASTELLBELL	1862	--	10	30	--	183	--	--
L'ESTANY	1862	3	8	--	26	336	12	7
FONOLLOSA	1861	--	30	45	10	221	--	--
GAIA	1860	--	23	44	38	351	16	23
MANRESA	1853	--	5	4	6	65	16	2
MARGANELL	1862	--	14	5	2	49	3	--
MOIA	1859	35	32	63	128	2033	92	63
MONISTROL DE MONTSERRAT	1861	--	18	8	--	--	12	--
MURA	1861	--	14	--	18	175	85	9
NAVARCLES	1860	--	15	5	--	--	--	--
RAJADELL	1862	--	17	16	6	99	27	--
ROCAFORT	1861	--	8	--	10	71	--	--
SALLENT	1861	--	28	--	22	163	13	75
ST. FELIU SASSERRA	1864	1	6	21	28	836	--	14
ST. FRUITÓS	1862	--	40	62	--	--	--	--
ST. MARTÍ I.	1861	--	11	--	8	105	--	7
ST. MATEU DE BAGES	1861	--	44	55	34	174	18	33
SANTPEDOR	1853	1	17	--	4	60	--	--
ST. SALVADOR GUARDIOLA	1862	--	25	22	--	70	--	--
ST. VICENÇ CASTELLET	1861	--	12	3	--	104	--	2
STA. M ^a D'OLÓ	1862	--	29	52	64	396	48	19
SORIA	1865	--	4	8	4	118	--	--
TALAMANCA	1862	--	11	10	8	--	--	8
TOTAL		67	826	828	708	7330	591	401

b/ En la mateixa direcció, les ovelles i cabres són molt més nombroses als pobles de l'Alt Bages amb predomini de masos i poca explotació rabassaire, que no pas al Pla.

c/ Els ases tenen un desenvolupament paral·lel als muls. A les àrees de monocultiu vitícola eren un mitjà de transport essencial.

Vegem alguns pobles com evolucionen:

-Navarcles: a 1716, segons l'Enquesta s'hi troben 5 matxos, 2 mules, 10 burres, 3 bous, 30 ovelles, 15 anyells, 3 verranes, 6 nodrissos, 9 porcells i una burra amb son pollí (307). A 1865, hi havia 2 cavalls, 20 mules, 10 ases, 10 ovelles, 12 cabres i 166 porcs (308). D'una data a l'altra havien desaparegut els bous i s'havien ampliat les mules, les ovelles també eren menys nombroses i detectem l'existència de porcs a moltes llars.

-Artés: el bestiar, segons el cadastre de 1774 i l'amillament de 1862, era el següent:

<u>BESTIAR</u>	<u>1774</u>	<u>1862</u>
ASES	36	13
MATXOS/MULES	44	41
BOUS	32	10
OVELLES	160	30
PORCS	53	4
CAVALLS	-	4

Probablement siguin més certes les dades de 1774 (309), que les de 1862, però mostren una tendència clara: decadència del bestiar, dels bous sobretot, però també dels ases i de les ovelles.

-Rocafort: aquestes serien les dades

<u>BESTIAR</u>	<u>1772</u>	<u>1861</u>
ASES	7	-
MATXOS/MULES	6	8
BOUS	19	10
OVELLES	97	71
PORCS	25	-
CAVALLS	-	-

Es òbvia també l'evolució: menys bous, ases i ovelles i lleuger increment de les mules.(310)

-Manresa: el quadre de bestiar és el següent (311):

<u>BESTIAR</u>	<u>1737</u>	<u>1853</u>
ASES	59	4
MATXOS/MULES	55	5
BOUS	18	6
OVELLES	320	65
PORCS	47	2
CAVALLS	1	-
CABRES	-	16

Malgrat que és molt clara la decadència pensem que les dades de 1853 cal posar-les totalment en dubte. Només per al transport calia molt més bestiar i no apareix citat.

Finalment podem aportar el quadre del bestiar a partir dels inventaris que hem estudiat (Quadre 2.64).

Aquest quadre és revelador en diversos aspectes:

a/ L'escassetat general de bestiar, tant en els pagesos de mas com en els rabassaires.

b/ Predomini dels muls i dels ases (surten en 10 i 9 inventaris) i escassetat dels bous (sols en tres).

QUADRE 2.64

Bestiar d' explotacions agrícoles bagenques segons els inventaris

	MULES	ASES	BOUS	CAVALLS	OVELLES	CABRES	PORCS	GALLINES	CONILLS	COLONS	PORCS SALATS
1631 Mas Vilarasau de Sta. M. d'Orió	1	2									
1770 Valentí Oliveres de Navarcles											
1770 Joan Casanovas de Santpedor	1										
1770 Mas Puig dels Abadals de Castellb.	1						1				
1770 Mas Generes de Talamanca		2			23		7				1 1/4
1770 Joan Canadell d'Artés		1						3			1
1770 Mas Rocasalves de Serrahima		2	2		(1)	12	13	13			1/4
1773 Fcasc Grner de Navarcles	2						3				6
1790 Mas Font de Manresa	2										2
1790 Josep Arman de Manresa		1									
1790 Mas Costafreda de Súria	2										2
1798 Valentí Torras de Navarcles											
1830 Andreu Pons de Castellolí		3			8	7	1				1
1830 Mas Basora de Juncadella	1	1			96	12	8	20	1		5 (2)
1850 Mas Massana de Fals		3	2		68	12	4	29			4 (2)
1850 Mas Soler de Cabrianes(Sallent)	1	1			43	2	4	26			No determinat
1850 Pere Brunet de Guardiola											
1850 Manel Soler de Manresa											1
1850 Joan Llobet, de Guardiola	1						2	10			
1846 Mas Tàpies de Viladecavalls	1		2				8	40		8	
1850 Josep Solà, de Navarcles											
TOTAL = 21	10	9	3		6	5	10	7	1	1	11

(1) Tant els porcs com el bestiar de llana són a mitges amb el masover.

(2) El Mas Basora tenia en el moment de fer l'inventari 68 anyells de dos mesos i el Mas Massana, 54. Aquests anyells es venien i, per això, no estan incorporats al quadre.

c/ Els pagesos de mas, són els que controlen més bestiar de forma diversificada. No sols de tir (1 ase i 2 bous o 1 mul i 1 ruc) sinó també ovelles cabres, gallines i porcs, però com es pot observar les quantitats no són pas molt elevades. El ramat més gran detectat és de 98 ovelles.

d/ Les cabres són clarament minoritàries i sempre apareixen lligades a un ramat d'ovelles.

e/ Gallines i "un gall" apareixen sols en set inventaris i corresponen a masos importants que en tenen en quantitats elevades. No sembla però un bestiar molt extès a les petites explotacions. Sols un rabassaire i un pagès/paraire d'Artés en tenen.

f/ Els porcs tenen molta importància per l'alimentació de les unitats familiars. En 11 inventaris tenim notícia de l'existència de porcs salats pel consum de la casa i bona part dels porcs vius (indicats en una altra columna) són d'engreix destinats a matar-los i salar-los (312). Dels 10

inventaris que informen que hi ha porcs vius, sols en dos detectem tot el sistema de criar-los: al Mas Generes (cinc nodrissos i dues truges) i al Mas Basora (dues truges, un berro, cinc nodrissos de primavera i un de petit).

Amb tots aquests elements podem concloure, en primer lloc, la progressiva debilitat del sector ramader, especialment el bestiar de llana i cabrum, que malgrat que en alguns masos en tinguessin no eren pas ramats importants. En segon lloc la substitució, lenta però progressiva, del bou per la mula no tant perquè llaurava més depressa sinó per les possibilitats de transport que oferia (traginar verema, vi, llenya, etc.) (313). En tercer lloc, unes diferències dins la comarca força acusades. El bou i el ramat tenien més importància a l'Alt Bages, la zona menys vitícola, mentre que al Pla, àrea de monocultiu, abundaven els muls i ases, i desapareixia gairebé el bestiar de llana. En darrer lloc, el bestiar era un monopoli de la pagesia benestant que coincidia amb els propietaris de masos, com veurem en el capítol següent.

2.5.2 La pastura de les herbes.

Caresmar quan es referia a Cardona, atribuïa la manca de bestiar "el ser de los territorios propios sin que aya comunes porque los Dueños particulares, no dexan libertad para nada a los demas vecinos" (314). La Resposta al qüestionari de Zamora encara ho definia millor: "Los pastos son de aprovechamiento de los particulares y dueños de cada una de las heredades, arrendándose las. Por lo que respecta a los montes y bosques también son de los dueños particulares" (315).

I aquesta era la realitat: no hi havia terres ni pastures comunals i les herbes eren propietat dels masos. Però, i és important, les herbes eren considerades com una economia independent del mas i es podien llogar i/o vendre al marge del mas. Així el que pasturava les herbes podia ésser un i el que conreava la terra un altre.

Uns exemples:

-Josep Puig dels Abadals, pagès, amo del Mas Puig dels Abadals arrendà per cinc anys i cinc collites, el 1770, les herbes i glans del Mas Abadals excepte una part del mas i tots els fruits d'un mas a ell unit (316).

-El 1779, Valentí Girones, pagès de Castellterçol, va comprar per 620.

11. a carta de gràcia les herbes i glans de l'heretat i mas anomenat Sors (317).

-I el 1850, Miquel Cots i Enric arrendava per tres collites els fruits que Benet Vintó posseïa a St. Martí de Torroella. Entre ells hi figurava el dret a pasturar les herbes (318).

-En la comptabilitat de la masoveria dels masos Noguera i Bargall apareix des del primer any (1770) fins al darrer (1805) un ingrés de l'arrendament de les herbes dels dos masos per separat (319).

Si alguns estaven interessats a arrendar herbes, també ho estaven a tenir bestiar. Tal vegada les necessitats de carn de la ciutat, potenciaven els arrendaments o bé, l'atracció d'un mercat molt més gran com era Barcelona (320). Però és difícil saber l'extensió i pes d'aquesta pràctica dins la pagesia bagenca.

Si les herbes eren una àrea independent del Mas que es podia llogar i/o vendre, generava evidentment un conflicte amb el Mas com àrea productiva de conreus, que, a més, necessitava adobs que es creaven d'aquestes herbes i mantenir animals de tir totalment necessaris per al funcionament de l'explotació agrícola. La interacció entre l'àrea ramadera i l'àrea agrícola es regulà per un dret consuetudinari que permetia acoplar ambdós aspectes i evitava punts de fricció. Les clàusules que podem entreveure dels contractes agraris són els següents:

a/ Les herbes de les terres cedides a rabassa queden per a l'amo del mas, així mantenia la integritat de la propietat quant a herbes. Algunes vegades es permetia al pagès pasturar un ruc. El període de pastura a les vinyes anava des de després de la verema a Ntra. Sra. de Març, és a dir quan començaven a brotar els ceps, a després de la verema. Amb aquesta limitació es tancaven les portes als rabassaires que volien tenir bestiar.

b/ Els contractes de masoveria delimiten el camp del masover i el de l'arrendatari d'herbes. En el Mas Angla de Viladordis, per exemple, el masover podia mantenir només un parell de bous, un burro i els porcs que podia engreixar amb les glans de l'heretat i, en contrapartida, l'arrendatari d'herbes havia de procurar que el bestiar no es mengés les glans (321).

En el Mas Noguera de Monistrol de Rajadell, es reservava per al masover les herbes des del 25 de març a l'1 de novembre, d'una extensió determinada de terra per a poder pasturar els bous, i una porció de les quintanes per a pasturar els porcs. Les glans eren totes per a engreixar els porcs i s'arreplegaven, normalment, de Sant Lluç a Nadal. Fins que no s'havien arreple-

gat, el bestiar de l'arrendatari d'herbes no hi podia entrar (322). Per un contracte de St. Cugat del Racó sabem que les glans de roure es collien de St. Miquel de Setembre a St. Andreu i les d'alzina de Tots Sants fins a Nadal (323).

c/ L'alimentació dels porcs amb els glans era un altre dels drets del masover, precisament per la importància que tenia per a l'alimentació de la unitat pagesa. Quan la cessió de terres a rabassa implicava també la facultat de fer-se una casa, l'amo permetia deixar pasturar un burro i tenir un porc a l'estaca, és a dir, engreixar-lo sense que pasturés i pogués fer malbé o gastar les herbes (324).

Així, doncs, la divisió entre propietat ramadera -herbes- i propietat agrícola passava per:

a/ El propietari o arrendatari de les herbes podia pasturar les vinyes des de la verema a Ntra. Sra. de Març.

b/ Reserva per l'amo del mas o masover del dret a pasturar un parell de bous i altre bestiar necessari per l'explotació amb un criteri més o menys ampli.

c/ L'engreix de porcs amb les glans que produís l'heretat era a càrrec de l'amo del mas i/o masover i, per tant, la prohibició de pasturar quan es recollien les glans.

d/ A excepció d'aquestes reserves, la pastura de les herbes tenia un caràcter totalment privat per part del propietari o arrendatari.

2.5.3 La importància dels porcs.

El quadre 2.64 ens posa sobre avís de la importància dels porcs, no recollida en canvi en els càlculs globals de bestiar. A 10 dels 19 inventaris n'engreixen i a 11, tenen porcs salats per abastir la casa. I hem vist també com sols 2 tenen truges i berros per poder criar porcs.

Som davant d'una situació interessant: els porcs s'engreixen a casa i arribat el temps (l'hivern) es maten i es salen per al consum del mas. A la primavera s'adquireix un altre porc -un nodrís- que serà engreixat la resta de l'any fins arribar a la matança. I així es reproduïx el cicle. (327).

Badosa creu que les entregues de bestiar porcí en els contractes de masoveria tenia lloc en les finques que tenien extensió de bosc de roures i alzines que produïssin glans. Per augmentar un Kg. de pes. un porc necessitava consumir 10 quilos de glans (328). És possible que així sigui però

en la divisió de funcions ramaderia/agricultura dels masos, l'engreix del porc sempre quedava a mans del pagès, precisament per la seva contribució a la subsistència.

A partir de la comptabilitat del Mas Noguera podem seguir el cicle de l'engreix dels porcs:

-L'explotació no criava els porcs, calia anar a comprar els nodrissos, és a dir els porcs petits, que havien d'ésser engreixats. Cada any figura la despesa de la compra de dos o tres nodrissos (un del Mas Noguera i l'altre del Bargall). Algun any s'especifica anar-los a comprar a Terrassa (1782/1784).

-Segons el contracte calia engreixar-los amb les glans dels masos però, segons sembla, no eren suficients i calia recórrer al mercat per alimentar-los. Apareix citat sobretot la compra de mill (24 vegades), glans (9 vegades), ordi (2 vegades), gra (1 vegada), pamolós (1 vegada), fabons (1 vegada), blat de moro (2 vegades). Pel que sembla, malgrat la insuficiència de les glans es preferí engreixar els porcs, ni que fos comprant els recursos fora de l'explotació.

-Els engreixats, al final de l'any es partien a mitges. Es pesaven i s'abonaven un a l'altre la diferència de pes que un o altre guanyava. En els ingressos del Mas (excepte el 1776 que no hi consten, però en canvi es compraren els nodrissos) apareixen ingressos per la venda de 2 o 2,5 porcs, hi consta el que pesaven i el preu a que els vengueren. El pes dels porcs, de 1770 a 1805, fou el següent:

- De 40 ll. a 50 ll.	7
- 50 ll. a 60 ll.	15
- 60 ll. a 70 ll.	30
- 70 ll. a 80 ll.	11
- 80 ll. a 90 ll.	2

Segons aquestes dades el pes dels porcs de la Noguera es situen entre les 60 a 70 ll. carniceres que equivalen a 72 o 84 Kg. quantitat lleugerament inferior a les que Eva Serra dona per a la Plana de Vic en el segle XVII, que oscil.laven entre els 83,2 i 93,6 Kg. i aporta xifres similars d'altres indrets (329).

Però aquests casos, de compra de nodris i cria amb les glans del mas, tal vegada fos el més excepcional. Les altres explotacions pageses que normalment no posseïen glans sembla que també en criaren, malgrat que sigui impossible datar de quan el sistema es generalitzà. Aquests són els indicis:

a/ En els contractes d'una peça de terra amb facultat per a construir

casa, a més de deixar fer un hort i una bassa apareix, el permís per a criar un porc a l'estaca, és a dir que no pasturés. Aquesta cria té sentit per la pròpia subsistència.

b/ El "Resumen General" de Navarcles de 1865, amb llistat individual dels possessors de bestiar indica l'existència de 166 porcs distribuïts entre els veïns del poble de la manera següent:

- Amb tres porcs	1	0,65 %
- Amb dos porcs	10	6,5 %
- Amb un porc	143	92,85 %
	<hr/>	
Total	154	

Si considerem que a Navarcles a l'amillament de 1860 hi havia 303 declaracions, podríem dir que el 50,8 % de les unitats familiars tenien porc. El recompte es va fer el Setembre de 1865, moment culminant de l'engreix del porc que s'havia de matar a l'hivern. Si s'hagués fet en una altra data la importància dels porcs hauria set molt minvada.

Pensem doncs, que els porcs constituïen progressivament un mitjà de subsistència fonamental a bona part de les unitats familiars pageses. Engreix, matança i conservació mitjançant el salament era una tasca habitual de moltes famílies pageses. I no totes, ja que la meitat no podien pas comprar-lo, al menys, tots els anys. La contradicció de la cria era que cada any calia comprar el nodris o porc petit a un altre pagès o negociant que els criava (per tant, desemborsar capital) la qual cosa posava de manifest la incapacitat de la unitat d'explotació -sobretot la petita- per a fer front a tot el procés de cria. Les dades de Navarcles de 1865, que caldria ampliar amb altres, semblen confirmar aquests aspectes.

2.6 CONCLUSIÓ

El sistema de conreus que es desenvolupà al Bages en el segle XVIII i XIX tenia els següents trets: 1/ tendència progressiva al monocultiu vitícola a costa de la rompuda de boscos, 2/ reducció de les àrees de cereal a les quintanes dels masos i 3/ a conseqüència de la reducció dels boscos, disminució de caps de bestiar i, per tant, substitució dels adobs animals pels adobs vegetals a base de la brossa dels boscos i els sarments de les pròpies vinyes. La productivitat d'aquest sistema no rau en un desenvolupament tecnològic, que continuà essent tradicional sense innovacions, si-

nó en la intensificació de la força de treball la qual fou possible, a conseqüència d'una determinada contractació agrària que estudiarem en els capítols posteriors.

Des de la perspectiva del sistema de conreus, podem parlar d'intensificació del treball en tres aspectes:

a/ A les quintanes de cereal, pròpies de l'explotació agrícola del mas continuà el sistema biennal (any de conreu/any de guaret), amb augment dels llegums i cereals de primavera, s'intensificà però estimulà la fangada (feina manual que exigia molta mà d'obra) i, sobretot, aprofitant l'àrea de bosc per fer boïgues que proporcionaven rendiments elevats durant cinc anys, encara que també implicaven un important volum de treball per posar-les en conreu. L'ús dels adobs era mínim, les boïgues no en necessitaven i la fangada era un element fertilitzador molt important. Els fems animals foren gairebé substituïts per la brossa vegetal que fornava el propi bosc o les vinyes. El conreu de cereals concentrava la feina en períodes molt determinats de l'any -novembre, març, juny-juliol-. El conreu de la vinya en extensions no molt grans podia complementar el cicle del cereal: les feines es concentraven del març al juny i es veremava a l'octubre. I quan l'explotació tenia una porció d'olivera, la feina es concentrava al gener. Aquesta diversificació de conreus, permetia aprofitar més la mà d'obra de l'explotació pagesa i millorar la productivitat de la unitat familiar des de la racionalitat de la pròpia explotació. Cal assenyalar també que el sègol, un cereal secundari resistent al fred i molt vàlid per al consum humà, era el dominant a la comarca. El seu destí era el consum familiar. La comarca no produïa la totalitat dels grans que necessitava.

b/ La producció vitícola s'orientà cap a les comarques de l'interior de Catalunya (pirinenques i Depressió Central) i cap a la costa quan el vi es transformava en aiguardent i cap a mercats estrangers posteriorment. Aquesta especialització hem comprovat que comptava amb una tradició anterior que en el segle XVIII es retrobà i aprofundí. La vinya és, però, un conreu que demana molta mà d'obra en tot el seu procés productiu. A la plantada, en un curt període de temps -desembre-febrer- cal fer totes les feines; en el conreu normal, totes les feines a la planta -podar i esporgar-, com a la terra per regenerar la productivitat (cavar, magencar, rebordonar etc.) eren manuals; l'adobat, que consistia en enterrar sarments que produïa la pròpia vinya als valls, era també una feina de molta inversió de treball. Fins i tot, s'estimulà la fangada de les vinyes com a una altra

fòrmula de regeneració, i hem vist la quantitat de jornals que comportava.

Per poder aprofitar tota la capacitat productiva de les unitats familiars, l'amo del mas optarà intel·ligentment per no assumir directament el conreu de la vinya, sinó de cedir parcel·les de terra perquè sigui la família pagesa la que inverteixi el seu treball en el conreu. Aquesta sabrà que amb el màxim de treball i amb la màxima cura, obtindrà la màxima producció, fins i tot de terres inhòspites. El treball, amb aquesta forma d'organització de la producció, rendeix molt més, sobretot des de la perspectiva de la classe dominant. El sistema de conreus no pot deslligar-se de les relacions d'explotació que sorgeixen en el camp. S'entrecreuen sovint.

Les inversions necessàries per al funcionament del vinyar calia fer-les en el procés d'elaboració del vi i no en la producció. L'element més important era la tina, dins la qual es produïa la fermentació. La tina de pedra serà la més generalitzada. Curiosament també la que menys mà d'obra especialitzada necessitava i, per tant, la que un petit explotador podia contribuir a construir amb el seu treball. A vegades es construïa simultàniament a la casa que habitaria.

Les premses -del que més es podia prescindir- i les bótes completaven l'utilatge vitícola de vinificació. Les premses eren en mans dels grans explotadors i es llogaven i les bótes eren més generalitzades però menys que les tines. Un cop que el procés d'elaboració del vi ja havia acabat amb la fermentació a les tines (i per tant l'explotador havia completat tot el cicle productiu i invertit la màxima quantitat de treball) era quan apareixia el comercialitzador del producte, el qui realment especularia amb el vi. El treball invertit a la vinya sols havia servit per maximitzar la producció de vi, l'únic interès dels grups socials que organitzaven la producció i la comercialitzaven. La petita explotació era la que més podia maximitzar la producció sense avenços tècnics.

c/ Els horts eren petites parcel·les de conreu intensiu que produïen per a la subsistència familiar. Complien tres objectius: 1/ Contribuïen a fixar a la terra a l'explotador, tenint present com veurem en el capítol següent que l'accés era en propietat, 2/ Significava contribuir a l'alimentació de moltes famílies en una àrea de conreu realment reduïda a la qual s'aplicaven mètodes intensius de conreu amb la consegüent inversió important de treball humà, i 3/ feia possible endurir la relació d'explotació que es derivava del contracte de rabassa morta i del conreu de la vinya, perquè la subsistència del pagès no depenia únicament dels diners de comer-

cialitzar el vi i es podia forçar més la quantitat d'excedent a cedir als propietaris dels masos.

Finalment, i derivat del sistema de conreus adoptat, hem observat una disminució del bestiar en dos aspectes: per una banda, la substitució dels bous per les mules (les mules tenien un doble ús -llaurar i transport- i els bous solament un) i, per l'altra, la disminució dels ramats de cabres i, en menor proporció, d'ovelles, a conseqüència d'haver-se fet l'opció de la vinya que implicava un important desboscament. Aquesta peculiar evolució de la ramaderia va significar que a nivell d'adobs s'optés pels vegetals -brossa i sarments- davant l'escassetat dels animals. Pel consum de carn, es consolidà l'engreix familiar d'un porc que mitjançant la tècnica de la salamenta proporcionava carn durant tot l'any. El porc que s'alimentava de les sobres de l'alimentació humana, proporcionava, juntament amb els excrements humans, els fems necessaris per l'hort familiar.

NOTES CAPÍTOL 2

- (1) En la dècada 1880-1890, el Bages tenia 27714 Ha. plantades de vinya i una producció de 460.000 Hl. anuals. V. VILA VALENTI, J., La comarca de Bages, Tesi Doctoral inèdita, Madrid 1955, Vol. III, p. 437 i "Bages", Geografia de Catalunya, Ed. Aedos, Barcelona, 1964, Vol. II p. 481.
- (2) BENET i CLARA, A., Manresa, mil anys enrera (s. X-XI), Les Fonts nº 3, Manresa 1981, p. 23.
- (3) Id. pp. 23-24. El motiu de l'expansió l'atribueix a la necessitat de cobrir la demanda del mercat barceloní, no satisfeta pel Vallès i Barcelonès i l'exportació a la Cerdanya i el Berguedà.
- (4) VILA VALENTI, J., "Ara fa un miler d'anys: el Monestir de St. Benet de Bages", a El món rural a Catalunya, Barcelona, 1973, pp. 17-18. Creu que es tracta del primer vinyar destacat de les Depressions Central i Pre-litoral catalanes, a part del que sorgí, també en aquests moments, al voltant del Monestir de St. Cugat al Vallès Occidental.
- (5) SERRA, E., La societat rural catalana del s. XVII: Sentmenat. Un exemple local del Vallès Occidental, Memòria de Doctorat, Universitat de Barcelona, 1978, pp. 47-48.
- (6) Enquesta de Navarcles, 1716. AMN.
- (7) El Capbreu de Navarcles de 1687 fa referència sovint a parcel·les de vinya però és una informació que no hem sistematitzat. Capbreu de Navarcles, 1687. AHSB.
- (8) Inventari de Tomàs Mollet, Dr. en medicina. Not. SOLER, Inv. 1710-1745, 10-XI-1719. Inventari de Manel Calcina, Id., 1734.
- (9) FERRER, LL., Conreus, accés a la terra i proletarització a Manresa en el s. XVIII, Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1980, pp. 38-39.
- (10) Eva SERRA, en estudiar el cas de Sentmenat, s'adona que els contractes de rabassa són el 94,6% del total de contractes que es produeixen a la segona meitat del s. XVII i el 97,5% de 1700-1729. A la primera meitat del s. XVII només eren el 53,3%. SERRA, E., La societat..., cit. pp. 330-331. La similitud entre el Bages i Sentmenat és, en aquest cas, notòria. L'expansió vitícola es produí al mateix temps que l'aparició dels rabassaires i com a resposta a una situació social determinada.
De fet Vilar ja fixa una cronologia d'expansió vitícola que s'inicia cap el 1670 (VILAR, P. "Geografía e historia estadística. Historia social y técnicas de producción. Algunos puntos de historia de la viticultura mediterránea", dins de Crecimiento y desarrollo, Barcelona, 1976, pp. 243-249). Però aquest creixement el centra més a la costa i al Camp de Tarragona que no pas a l'interior. VILAR, P., Catalunya dins l'Espanya Moderna, Barcelona, 1964-1968, Vol. III, p. 357.
- (11) CARDO, J., L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del s. XVIII, Valls, 1983, pp. 549-551.
- (12) NAVARRO MIRALLES, L., "Developpement de l'activité viticole dans le Camp de Tarragona à partir d'une documentation fiscale: Real Catastro, XVIII siècle", Col·loque sur la géographie et l'histoire des eaux de vie et des spiritueux, mecanografiat, pp 4-5.

- (13) BARBAZA, Y., Paysage humain de la Costa Brava, Paris, 1966, p. 266.
- (14) GIRALT, E., "Evolució de l'agricultura al Penedès. Del cadastre de 1717 a l'època actual" dins de Actes i comunicacions de la I Assemblea Intercomarcal del Penedès i Conca d'òdena, 1952, pp. 166-176. Sobre Vilanova vegeu MARTINEZ RODRIGUEZ, M.A. La població de Vilanova en el segle XVIII, Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1980.
- (15) LLOBET, S., "De geografia agraria en la comarca del Maresme", Estudios Geográficos nº 58 (1955), p. 43. VINALS, J., Premià a començaments del segle XVIII. Un assaig d'història econòmica local., Mataró, 1983, pp. 82-83.
- (16) MONTSERRAT, M.J., Estudi econòmic de Sitges durant el segle XVIII, Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1982, p. 118.
- (17) GUIU, A., Un poble de la Catalunya de Ponent al s. XVIII: Castelló de Farfanya, Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1981, p. 56.
- (18) GARRABOU, R., La evolució de la estructura agraria de la Segarra desde el s. XVIII hasta nuestros días, Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1962.
- (19) FERRER, L.-SEGURA, A., "Conreus, rendiments i accés a la terra a la vila de Berga a començaments del s. XVIII", Revista, Centre d'estudis Berguedans, nº 1 (1982), p. 140.
- (20) VICEDO, E., "Propietat, accés a la terra i distribució dels ingressos a Lleida en el s. XVIII", Recerques nº 12 (1982), pp. 74-75.
- (21) SUDRIA, C., "L'ingrés agrícola a la Plana de Vic el s. XVIII. Les rendes d'origen agrari", Recerques, nº 9 (1979), p. 80.
- (22) ZAMORA, F. de, Diario de los viajes hechos en Cataluña, Barcelona, 1973, p. 103. El subratllat és nostre.
- (23) ROIG ARMENGOL, R., Memoria acompanyatoria al Mapa Regional vitícola de la Provincia de Barcelona, Barcelona, 1890.
- (24) VILA VALENTI, J., La comarca..., cit. Vol. III, p. 435.
- (25) ZAMORA, F. de, Diario..., cit. p. 103 i 119.
- (26) IGLESIES, J. Pere Gil S.I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya, seguit de la transcripció del llibre primer de la historia Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural ço es de coses naturals de Cathalunya, segons el manuscrit de l'any 1600, inèdit del Seminari de Barcelona, Quaderns de geografia I, 1949, p. 242.
- (27) GIRONA, P.J.-BOIX, J.M.-JANSANA, A., La rabassa morta. Informe al Instituto de Reformas Sociales, Barcelona, 1923, pp. 17-20.
- (28) Resposta de Zamora al qüestionari de Fco. de Zamora. Man. 2468. Pregunta nº 434
- (29) MAS Y CASAS, F., Ensayos históricos sobre Manresa, Manresa, 1836, p. 100.
- (30) VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III, p. 358.
- (31) GIRALT, E., "La viticultura y el comercio catalán del s. XVIII", Estudios de Historia Moderna, Vol. II (1953), p. 166.
- (32) PLADEVALL, A., "Un cens demogràfic i econòmic del Bisbat de Vic del 1780" Revista Catalana de Geografia, Any I, Vol. I nº 4 (Oct-Des. 1978), pp. 577-616.

- (33) NAVARRO, L., "Developpement...", cit. p. 14.
- (34) PLADEVALL, A., "Un cens...", cit.
- (35) Vegeu capítol 3.
- (36) Cadastre de Sallent, 1747.Lligall Cadastres Pobles, AHCM.
- (37) Cadastre de Monistrol de Calders, 1741.Lligall Cadastres Pobles, AHCM.
- (38) Id.
- (39) Cadastre de Calders, 1741.Lligall Cadastres Pobles, AHCM.
- (40) Not. MASRAMON, 1770, fols 87-119, 1-VI-1770.
- (41) ZAMORA, F. de, Diario..., cit. pp. 103-105.En un altre viatge passà per Juncadella i Vallhonestà, pp. 118-119.
- (42) CARESMAR, J., Discurso sobre la Agricultura, comercio e Industria, con inclusión de la consistencia y estado en que se halla cada Partido o Vequeria de las que componen el Principado de Cataluña..., Man. de la Biblioteca de Catalunya, arch. 143-bis, pp. 378-379.GIRALT, E., "La viticultura...", cit., p. 161.
- (43) "Su principal cosecha es de vino por las muchas viñas que pueblan los montes".Pregunta nº 47.Respostes de Manresa, Man. 2468.
- (44) Id.
- (45) CARESMAR, J., Discurso..., cit. pp. 394-395.
- (46) Pregunta nº 148.Resp. de Manresa, Man. 2468.Veure també sobre aquesta problemàtica, VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III, pp. 337-338.
- (47) VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III, pp. 181-369.
- (48) ROIG, R., Memoria..., cit. p. 25.
- (49) VILA VALENTI, J., "Bages", dins de Geografia Comarcal de Catalunya, Barcelona, 1964, Vol. II, p. 475.
- (50) VILA VALENTI, J., La comarca..., Vol. III, p. 580.
- (51) Hem agrupat els conreus en vuit tipus: cereal de secà -extensions sembrades i en guaret-, vinya, regadiu -terres regades dedicades preferentment a sembradura-, erm -tant el que es deriva del guaret de vinya com de posseir extensions de terres boscanes i ermes-, oliveres, hort -petites parcel·les regades dedicades a verdures-, bosc i roques.
De fet, aquesta classificació ens ha vingut insinuada pels mateixos amillaraments.
- (52) Som conscients que en l'erm s'amaga sovint un guaret de vinya o vinya arrencada a punt d'ésser renovada.En aquestes situacions caldria considerar l'erm com a terra conreada de la mateixa manera que ho hem fet amb el guaret de cereal.
Destriar ambdós conceptes és, però, impossible en els amillaraments, per la qual cosa apareixen junts en els quadres.Cal tenir-ho present a l'hora de l'anàlisi de les dades.
- (53) En el cas de Mura cal fer, abans de donar per bones les observacions, una reflexió sobre la font.El quadre 2.23 mostra les dades contradictòries: a 1851, la vinya ocupava el 53,2% i el cereal el 36,1% i, a 1861, la vinya el 83,9% i el cereal el 12,4%.Es difícil donar validesa a unes dades que canvien tant, en tant poc temps.

- (54) V. Nota anterior.
- (55) CARESMAR, J., Discurso..., cit. pp. 380, 394-397.
- (56) SOLA, F., Navarcles. Notes històriques, Navarcles, 1910, p. 130.
- (57) NAVARRO MIRALLES, L., "La Compañía de Aragón (1777)", Estudios Históricos de los Archivos de Protocolos, V (1978), pp. 141-151.
- (58) Actes de L'Ajuntament de Navarcles, 1833-1844. Fol. 108, 13-XII-1837, AMN.
- (59) Llibres del Racional de Manresa, 1686-1694, 1695-1704, 1705-1714. AHCM.
- (60) Id. 1705-1714, 1719-1721, 1722-1737.
- (61) Llibre de comptes dels masos de la Seu, 1770-1805. AHSM. Mas Gorrians de St. Feliu Sasserra.
- (62) Id. Mas Noguera de Monistrol de Rajadell.
- (63) Els pobles que pagaven delme a St. Benet eren: Santpedor, Maians, Navarcles, St. Fruitós de Bages, Rocafort, Les Preses i Castellfollit del Boix. Al menys eren els que constaven al Llibre Major de St. Benet (1805-1835), AHSB.
- (64) Els períodes són indicats en el mateix llibre i es refereixen al relleu de l'Abat que es produïa cada quatre anys. No sabem què passà en els períodes buits dels que no tenim dades.
- (65) VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III, pp. 377-393.
- (66) VAN BATH, S., Historia agraria de Europa Occidental (500-1850), Barcelona, 1974, pp. 386-387.
- (67) Id. p. 387. Grupo 73, El señorío de Buitrago, Madrid, 1973, p. 87.
- (68) TERRADES, I., Tradició i crisi en el món rural català, Inèdit, p. 163.
- (69) Id. pp. 163-164. El "gra grosser" era un combinació d'ordi, civada i espelta i es feia servir també per l'alimentació del bestiar. Suposava el 10% de la collita del Mas Santamaria de Serrateix.
- (70) SERRA, E., La societat..., cit. pp. 9-10.
- (71) Elisa BADOSA estudia tres finques del Pla de Barcelona, la composició dels cereals de les quals era la següent:
 .Torre de Sants/Hospitalet: forment 80%/ Ordi 20%
 .Torre de Sta. Creu d'Olorda: Forment 45%/ Mestall 45% / Ordi 10%
 .Torre de Gràcia: Ordi 50% / Mestall 50%
 "El desenvolupament de tres explotacions agrícoles en el s. XVIII", Estudis d'Història Agrària nº 1 (1978), pp. 200-208. Vilar destaca el pes de les masoveries suburbanes de Barcelona, VILAR, P., Catalunya..., Vol. III, pp. 593 i 599-600.
- (72) Enquesta de Navarcles, 1716. AMN.
- (73) Cartilla de Evaluación de Navarcles, 1859. Borrador. AMN.
- (74) Cartilla Evaluatoria de Navarcles, 1859. AMN.
- (75) SOLA, F., Navarcles..., cit. p. 130.
- (76) Concurs d'acreedors del Mas Guberna de Castelltallat. Relació d'experts. Cúria de Manresa, 1850 (II). AHCM.
- (77) Not. MAS I COMA, 1849-1850, fols. 179-180, 19-VI-1850.

- (78) SERRA, E., "Consideracions entorn de la producció i productivitat agràries de la Catalunya del s. XVII", Estudis d'història Agrària nº 1 (1978), pp. 135-136.
- (79) BADOSA, E., Actituds i comportaments econòmics d'un sector de propietaris de la terra. El clergat barceloní (1670-1835), Memòria de Doctorat, Universitat de Barcelona, 1979, p. 104.
- (80) VILAR, P., "L'explotació agrícola d'una propietat a l'horta de Tàrraga", dins d' Assaigs sobre la Catalunya del s. XVIII, Barcelona, 1973, p. 34.
- (81) GIRALT, E., "Técnicas, rendimientos y mutaciones agrícolas en una finca catalana del siglo XVIII", Première Conférence Internationale d'Histoire Economique, Stockholm, 1960, Paris, pp. 573-574.
- (82) VIÑALS, J., Premià..., cit. p. 83.
- (83) JUNYENT, E., "Ciutat i terme de Vic a 1716", Ausa nº 81, pp. 7-26
- (84) GARRABOU, R., La estructura..., cit. 68.
- (85) A l'Estat espanyol les dades sobre rendiments es multipliquen amb uns resultats similars a Catalunya i amb els mateixos problemes de representativitat de les dades. ANES, G., Las crisis agrarias en la España Moderna, Madrid, 1970, pp. 193-194; GRUPO 73, cit., p. 90; MOLINERO, F., La tierra de Roa: la crisis de una comarca vitícola tradicional, Valladolid, 1979, p. 92; BERNAL, A.M., La lucha por la tierra en la crisis del Antiguo Régimen, Madrid, 1979, pp. 197-200; FERNANDEZ DE PINEDO, E., Crecimiento económico y transformaciones sociales en el País Vasco (1100-1850), Madrid, 1974, pp. 212-215.
- Un quadre sobre rendiments a l'A.R. pot veure's a VAN BATH, S., Historia..., cit. Apèndix documental, taules II i III. Per Beauvais al s. XVII, GOUBERT, P., Cent mille provinciaux au XVII siècle, Paris 1968, pp. 126-127 i pel Llenguadoc, LE ROI LADURIE, E., Paysans de Languedoc, Paris, 1969, p. 354.
- (86) VAN BATH així ho relacionava, op. cit., p. 33 i 89.
- (87) V. notes 76 i 77.
- (88) Masoveria del Mas Vall de Mura. Not. Mas 1850, fols 724-725, 11-XII-1850.
- (89) Cartilla... cit. AMN.
- (90) SERRA, E., "Consideracions...", cit. p. 132 i La societat..., cit. pp. 25-43.
- (91) BADOSA, E., "El desenvolupament..." cit. p. 186.
- (92) GIRALT, E., "Técnicas...", cit. p. 572.
- (93) VILAR, P., "L'explotació...", cit. pp. 40-41.
- (94) FERRER, LL., "L'Avalot de les faves a Manresa. Un moment de la revolta de la terra a Catalunya el 1688", Recerques nº 11 (1981), pp. 125-136.
- (95) SERRA, E., La societat..., cit. p. 3.
- (96) SERRA, E., Id., p. 1; VAN BATH, S., Historia..., cit. p. 253 i 260.
- (97) Cartilla... cit. AMN.
- (98) Contracte de masoveria del Mas Noguera, 1770 i del Mas Junyent de Pinós, 1770. Llibre de comptes..., AHSM.

- (99) Masoveria del Mas Valldeperes de St. Salvador de Guardiola, 1763. Lligall Masoveries de l'Hospital, AHSA.
- (100) GIRALT, E., "Técnicas...", cit. p. 573; GARRABOU, R., "El conreu del blat. Per una història de les societats pageses tradicionals", L'Avenç nº 29 (Jul-Ag 1980), p. 54.
- (101) BARBA, M., Memoria sobre el estado actual de la agricultura en Cataluña, 1787, Barcelona, 1964, p. 28.
- (102) Cartilla..., cit. AMN.
- (103) FERRAND Y DUMONT, Memoria sobre la reunión agrícola..., pp. 168-169.
- (104) V. nota 99.
- (105) LLENSA DE GELCEN, S., Breve historia de las medidas agrarias de la antigüedad y estudio particular en Cataluña, COSA, Barcelona, 1952, p. 19. Una cavada profunda no era el mateix que una fangada però podia ésser equivalent.
- (106) VAN BATH, S., Historia..., pp. 17-21.
- (107) CARESMAR, J., Discurso..., cit. pp. 379-380.
- (108) Id. p. 401.
- (109) Un ramat de 100 ovelles produïa 150 cargues de fems. Cartilla... cit. AMN.
- (110) ROIG, R., Memoria..., cit. pp. 176-177; GIRALT, E., "Técnicas..." cit. p. 573.
- (111) Contracte de masoveria del Mas Noguera, 1770. Cit.
- (112) Masoveria del Mas Valldeperes, 1817. Lligall masoveries de l'hospital, AHSA.
- (113) VAN BATH el qualifica de sistema molt primitiu, Historia..., cit. pp. 17-18; WOLF, E., Los campesinos, Barcelona, 1978³, pp. 33-35.
- (114) Contracte de masoveria del Mas Noguera, cit.
- (115) Contractes de masoveria del Mas Junyent, 1770 i Mas Boixeda de Castelltallat, 1751. Llibre de comptes... AHSM.
- (116) Contracte del Mas Valldeperes, 1763. Cit.
- (117) Masoveria del Mas Taurons, 1770. Not. FERRUSOLA 1770, fols 196-202, 12-V-1770.
- (118) Arrendament del Mas Angla de Viladordis, 1767. Llibre de Tabbes, 1766-1768. AHCM.
- (119) Arrendament de l'Heretat de la Riera de Santpedor, 1768. Id.
- (120) TERRADES, I., Tradicció..., cit. p. 162. La descripció correspon a dades dels anys 1809-1830.
- (121) Concurs d'acreedors del Mas Guberna de Castelltallat. Cit.
- (122) Inventari del Mas Vilarasau de Sta. M^a d'Oló, 1631. SERRA, E., La societat..., cit. pp. 47-48.
- (123) V. Nota 103.
- (124) FERRAND Y DUMONT, A., Memoria..., cit. p. 169. Hi ha una crítica a la forma de cavar a Manresa.

- (125) GARRABOU, R., "El conreu...", cit. p. 54; BARBA també els cita, Memoria..., pp. 27-28.
- (126) VAN BATH, S., Historia..., p. 90. Sobre altres tipus d'arades veure pp. 91-92.
- (127) TXAJANOV afirma que cada conreu té els seus períodes màxims i mínims de necessitat de treball, (Vegeu A.V. CHAYANOV, La organización de la unidad económica campesina, Buenos Aires, 1974, p. 172). La nostra informació sobre els sistemes de treball en els cereals és molt fragmentària i sols podem aproximar-nos a establir aquests períodes.
- (128) CHAYANOV, cit. p. 223.
- (129) VAN BATH, S., Historia..., p. 440.
- (130) GARRABOU, R., "El conreu...", cit. p. 55.
- (131) LLENSA DE GELCEN, cit. p. 19.
- (132) Cartilla... cit. AMN
- (133) GARRABOU, R., "El Conreu...", cit. p. 55
- (134) BARBA, cit. pp. 26-27 i VIDAL, J., La agricultura y la filoxera, Manresa, 1881, pp. 32-34.
- (135) Id. SERRA, E. també ho assenyala com a característica del s. XVII, "consideracions...", cit. pp. 132-133.
- (136) Segons TELLO, al Pla de Mallorca les feines d'esterrossar i escardar ocupaven el 52/47% del treball anual, força per damunt del que assenyalen altres autors. TELLO, E., "La producció cerealícola a les petites explotacions pageses des Pla de Mallorca (1850-1851)", Estudis d'Història Agrària, nº 4 (1983), pp. 178-179. Al Bages també ocupen un percentatge alt.
- (137) GARRABOU, R., "El conreu...", pp. 57-58.
- (138) GIRALT, E., "Técnicas...", cit. p. 573. FERRAND Y DUMONT, Memoria... pp. 167-168, pretén demostrar que la dalla segava igual de bé i es feia la mateixa feina amb la meitat de temps.
- (139) CHAYANOV, cit. p. 223; VAN BATH, cit. p. 440.
- (140) Una excel·lent descripció pot trobar-se a GARRABOU, R., "El conreu..." cit. pp. 58-59 i a VILARRASA, S., La Vida a pagès, Ripoll, 1975, pp. 240-250.
- (141) CHAYANOV, cit. p. 223; VAN BATH, cit. p. 444; TELLO, cit. pp. 178-179.
- (142) Cartilla... cit. AMN.
- (143) PLADEVALL, A., "Un cens...", cit. pp. 577-616.
- (144) ROIG, R. Memoria..., cit. p. 85.
- (145) CARESMAR, J., Discurso..., cit. p. 378 i Pregunta nº 47, Resposta de Manresa, Man. 2468.
- (146) ZAMORA, f. de, Diario..., cit. p. 104.
- (147) ROIG indica que, per pobles, els rendiments del Bages oscil·laven de 8 Hl. a 26 Hl. i donà una mitjana de 16,68 Hl. que és la que hem aplicat. Per desgràcia Roig no detalla els rendiments per a cada poble. Memoria..., p. 85.

- (148) VILA, A., Notícia històrica de la vila de Santpedor, Manresa, 1898, pp. 201-202.
- (149) BALCELLS, A., El problema agrari a Catalunya (1890-1936). La qüestió rabassaire, Barcelona, 1968. Utilitza la versió castellana, Servicio de Publicaciones Agrarias, Madrid, 1980, pp. 31-32.
- (150) Llibre de les collites de vi de St. Benet de 1751-1835. AHSB.
- (151) Enquesta de Navarcles, 1716. AMN.
- (152) Cartilla. Borrador de 1859 i Cartilla... cit. AMN. Les dades venen donades en cargues per quartera per transformar-les en Hl/ha. cal multiplicar cada quantitat per 3,38 i 1,2134.
- (153) Plantada de vinya del Mas Solei, fols 150-171 i 187-190. Llibre de comptes dels masos de la Seu, 1770-1805, AHSM. Per Sant Benet, Not. MAS I COMA 1849-1850, fols 179-180, 19-VI-1850.
- (154) SERRA, E., "Consideracions...", cit. p. 136.
- (155) LLOBET, S., cit. pp. 45-48.
- (156) Aquestes dades també les aporta per 1728, VIÑALS, J., La vila de Premià a començaments del s. XVIII segons el cadastre de 1728, inèdit.
- (157) NAVARRO, L., "Developpement...", cit. p. 14.
- (158) VILAR, P., "L'exploració...", cit. p. 25.
- (159) BADOSA, E., "El desenvolupemnt...", cit. p. 198.
- (160) GIRALT, E., "Tècniques...", cit. p. 574.
- (161) ROIG, R. cit. p. 25.
- (162) PECH, R., Entreprise viticole et capitalisme en Languedoc Roussillon du phylloxera aux crises de mévente, Toulouse, 1975, p. 44.
- (163) GOUJON, P., Le vignoble de Saone et Loire au XIX siècle (1815-1870), Lyon, 1973, p. 223.
- (164) GIRALT, E., "Les tècniques de la viticultura anterior a la fil.loxera", L'Avenç nº 30 (Set. 1980), p. 71.
- (165) ROIG, R., cit. p. 177. VILA VALENTI assenyala la construcció de feixes com a manera de guanyar la muntanya al conreu, La comarca..., Vol. III, pp. 444-445. GIRALT, E., "Les tècniques de...", cit. p. 64.
- (166) ROIG, cit. pp. 175-176; GIRALT, E., "Les tècniques...", cit. p. 64.
- (167) ROIG, cit. p. 86.
- (168) ROIG, cit. p. 177.
- (169) GIRALT, E., "Les tècniques de...", cit. p. 64.
- (170) ROIG, cit. p. 100.
- (171) LAURENT, R., Les vignobles de la Côte d'Or au XIX siècle, Paris, 1957, Vol. I, pp. 176-180.
- (172) NAVARRO MAS, J., Memoria sobre la viña, su plantación y propagación, Barcelona, 1797, p. 21, 24 i 41. Fra M. AGUSTI, Libro de los secretos... pp. 194-195.
- (173) ROIG, cit. p. 100.
- (174) "Fer en dita pesa de terra o vinya de nou plantadora, los culgats y

capficades que seran necessaris y vos aparexeran convenir per conservacio de dita vinya".Contracte de rabassa morta del Mas Torracabota de Calders, 1696.Cúria de Manresa, 1763.AHCM.

"Podra fer colgats y capficats segons costum del pais" Not. MAS I COMA 1849-1850, fol. 63, 14-III-1850. AHCM.

- (175) Caldrà esperar a la segona meitat del segle XIX, quan alguns contractes de conreu comencen a especificar quin tipus de ceps calia plantar.
- (176) Per descripcions detallades d'aquests mètodes es pot veure: Fra AGUSTI, Libro..., cit. p. 194; GIRALT, E., "Les tècniques de...", cit. pp. 64-71; NAVARRO MAS, Memoria..., cit. pp. 27-33.
- (177) NAVARRO, J., Memoria..., cit. p. 28. ROIG també ho descriu, cit. pp. 40-41.
- (178) Contracte de rabassa del Mas Torracabota, cit.
- (179) Masoveria del Mas Valldeperes, 1763. Cit.
- (180) Llibre de Tabbes 1766-1768. AHCM.
- (181) Not. RAURES 1790-1791, fols 71-74.
- (182) Not. MANDRES, 1830-1831, fols 56-59, 23-VII-1831.
- (183) Not. MAS, 1850, fols 306-307, 20-V-1850.
- (184) Not. MAS, 1850, fols 148-150, 10-III-1850.
- (185) Not. PUIG; 1870, fols 163-166, Escrip. nº 59.
- (186) BADOSA, E., Actituds..., cit. p. 207; ROIG, cit. pp. 40-41.
- (187) BADOSA, Id. pp. 141-142.
- (188) NAVARRO, J., Memoria..., pp. 38-39. BARBA dóna de marc 10 pams x 4 pams Memoria..., p. 29.
- (189) ROIG, cit. p. 177. GIRALT; E. troba un marc de 2,2 mts. x 1 mt. a la finca de Can Bruna del Penedès, "Técnicas...", cit. p. 574. A Tiana, de 1750 a 1755 el marc que s'utilitzava era de 1,16 x 0,97 mts. BADOSA E., Actituds..., cit. pp. 144-145.
- (190) Si suposem que plantem la vinya en un quadrat de terra, la fórmula és:
- $$NC = \frac{1}{f} \times \frac{1}{c} \qquad NC = \frac{l^2}{f \times c}$$
- on l és el costat del quadrat de terra, f la distància entre files i c la distància entre ceps. En l'Ha., l=100; en el jornal, l=70 i en la quartera, l=54,4.
- (191) ROIG, cit. p. 86. Segons BADOSA, a Ntra. Sra. del Coll, propietat de les monges de Jonqueres, tenien plantats 3644 ceps per mujada, Actituds..., cit. pp. 144-145. Per Can Bruna el nombre de ceps es reduïa a 2228 ceps/jornal, GIRALT, E., "Técnicas...", cit. pp. 570-571. Caldria veure si en aquest cas no es tractava ja d'una plantació a mitjans clars.
- (192) NAVARRO, J., Memoria..., cit. pp. 41-47. La pràctica d'acotar els marellos també la descriu Fra AGUSTI, Libro..., cit. p. 196.
- (193) ROIG, cit. p. 86.
- (194) BADOSA, E. en una vinya a Ntra. Sra. del Coll va demanar 352 jornals/ Ha.; al Torrent de l'olla a Gràcia, 250 jornals; a St. Joan Despí, 232

journals, els quals no s'allunyen pas de la mitjana obtinguda al Bages, Actituds..., pp. 138-142.

- (195) Aquestes oscil·lacions apareixen a la font. Hem agafat els journals de la feina especificada i ho hem dividit pels journals de la plantada. Ara bé, en algunes plantades les feines apareixen barrejades i en altres no tenim pas la garantia que en altres conceptes no s'hi barrejin feines de la vinya mallola.
- (196) Fra AGUSTI, Libro..., cit. p. 196.
- (197) NAVARRO, J., Memoria..., cit. p. 60. ROIG, cit. p. 179.
- (198) ROIG, cit. p. 86.
- (199) Not. MANDRES, 1830-1831, fols 56-59, 23-VII-1831.
- (200) NAVARRO, J., Memoria..., cit. p. 61, recomana també que el sarment guia s'ha de procurar que sigui el del botó més baix que es va deixar a la brocada de l'any anterior. ROIG esmenta molts tipus de poda: a la cega, d'espasa i daga, de daco i pistola, de braguer i pistola i el de vara, si bé creu que els més utilitzats són a 1890, els de botó i braguer i en rodó. Cit. pp. 102-103.
- (201) ROIG, cit. p. 86.
- (202) Contracte de parceria tipus de després de la fil·loxera. Lligall Soler i March I, AHCM.
- (203) Els alts preus i la imminència de la fil·loxera podien forçar a alguns a fer una poda llarga "con cinco o mas yemas hasta nueve llamado daco o pistola" a fi d'obtenir vi de menor qualitat però en més quantitat. Caldria estudiar aquestes formes com a resistència camperola a l'amo del mas. ROIG, cit. p. 179.
- (204) Fra AGUSTI, Libro..., pp. 197-198; NAVARRO, J., Cit. p. 29; GIRALT, E., "Les tècniques de...", cit. p. 68.
- (205) NAVARRO, J., cit. pp. 67-68; BARBA, cit. p. 29; GIRALT, E., "Les tècniques de...", cit. p. 68.
- (206) Fra AGUSTI, cit. pp. 196-197.
- (207) NAVARRO, J., cit. pp. 48-51. Esmenta tres tipus de caves: a cavall, fent una olla al voltant del cep; a "bordones" fent pilots de terra com formiguers i a camada fent un gran cavalló entre les files.
- (208) GIRALT, E., "Les tècniques de...", cit. p. 68.
- (209) GIRALT, E., "Técnicas...", cit. p. 575. Al Llenguadoc se'n feien quatre de feines (PECH, R., cit. pp. 394-398). Al Saone Loire se n'assenyalen tres: una al març, l'altre al maig i l'altre al juliol (GOUJON, P. cit. pp. 193-195; a Roa, al sud de la província de Burgos s'esmenta una excava al novembre, una altra cavada al març i abans de St. Joan es netejaven les herbes per darrera vegada (MOLINERO, F. cit. pp. 83-84).
- (210) Fra AGUSTI, Libro..., cit. p. 194 i 197.
- (211) BARBA, cit. p. 29; Resposta de Manresa, Man. 2468, Pregunta nº 67; ROIG, cit. p. 176 i 86.
- (212) GIRALT, E., "Les tècniques de...", cit. p. 70.

- (213) Id. p. 70.
- (214) NAVARRO, J., cit. pp. 53-55.
- (215) Per exemple: Not. RAURES, 1790-91, fols 90-92, 22-II-1790 a Rocafort; Not MAS I COMA, 1849-1850, fols 77-78, 25-III-1850 a Castelltallat; Id. fols 34-35, 25-I-1850, a Fonollosa; Not. MAS, 1850, fols 305-307, 20-V-1850 a Castellbell i el Vilar; Not. RALLAT, 1830-1831, fols 72-73, 28-II-1831 a Súria etc.
- (216) Not. MAS, 1850, fols 90-91, 3-II-1850 a St. Fruitós de Bages; Not. MAS I COMA, 1849-1850, fols 4-5, 4-I-1850 a el Vilar; Not. MANDRES 1849-1850, fols 153-154, 1-VII-1850 a St. Vicenç de Castellet; Not. MAS, 1850, fols 146-147, 10-III-1850 a Vallformosa, etc.
- (217) Not. RAURES 1790-1791, fols 90-92, 22-II-1790 a Rocafort. Algunes vegades, a més de la palla, es permet que l'adquisidor reculli la brossa que es troba a 10 pams al voltant de la mateixa finca. Not. MAS I COMA 1849-1850, fols 63-64, 14-III-1850 a Camps, etc.
- (218) Not. RAURES 1770, fols 184-186, 26-XI-1770 a Castellfollit del Boix. A Marganell es produeix el mateix fenomen, però les parts de fruits no es paguen en verema sinó en vi. Not. MASRAMON, 1770, fols 79, 28-I-1770 a Marganell.
- (219) Not. RALLAT, 1848-1851, fols 31-33, 10-II-1850 a Castellfollit del Boix.
- (220) Not MANDRES 1849-1850, fol 153, 1-VII-1850 de St. Vicenç de Castellet.
- (221) Llibre de Tabbes de 1766-1768, AHCM.
- (222) Not. MAS 1850, fols 148-150, 10-III-1850.
- (223) Not. PUIG, 1870, fols 163-166, Escript. nº 59.
- (224) Id. fols 23-26, Escript. nº 9.
- (225) ROIG, cit. p. 86.
- (226) VILA VALENTI, La comarca..., cit. Vol. III, p. 436.
- (227) RAVENTOS, J., Dues conferències vinícoles donades al Sindicat Agrícola de Santpedor els dies 6 y 20 de juny de 1909, Manresa, 1909, p. 3.
- (228) J. PIQUERAS afirma que a Espanya fins el s. XIX va estar regulat per l'autoritat municipal, La vid y el vino en el Pais Valenciano, València, 1981, p. 264.
- (229) MOLINERO, F., cit. p. 85.
- (230) LAURENT, R. cit. Vol. I, pp. 107-116.
- (231) Not. MAS I COMA, 1849-1850, fols 34-35, 25-I-1850 a Fonollosa.
- (232) Not. MAS, 1850, fols 270-272, 5-V-1850 a Castellbell.
- (233) Not. RAURES, 1790-1791, fols 252-255, 26-VII-1790 a Navarcles; Not. PORTA, 1850, fols 415-418, 4-XI-1850 a Sallent; Not. MAS, 1830, fols 608-609, 4-IX-1830.
- (234) Not. MAS, 1850, fols 431-432, 28-VII-1850 a St. Iscle de Bages; Not. MAS 1850, fols 88-89, 11-V-1850 a Calders.
- (235) Not. MASRAMON, 1770, fols 156-158, 15-VII-1770 a St. Fruitós de Bages; Not. MAS, 1830, fols 121-122, 17-III-1820 a Navarcles; Not. PORTA, 1850, fols 270-272, 1-XII-1850, etc.

- (236) Not. MAS, 1850, fols 88-89, 11-V-1850, a Calders.
- (237) Not. PORTA, 1850, fols 208-210, 13-X-1850 a Horta d'Avinyó.
- (238) Not. CERAROLS, 1850, fols 34-36, 20-I-1850 a Sallent.
- (239) VILA VALENTI, La comarca..., cit. Vol. III, p. 436.
- (240) Fra AGUSTI, cit. pp. 194-195.
- (241) BARBA, cit. p. 29. NAVARRO J. ens diu que al Maresme solen veremar en tres vegades, Memoria..., cit. p. 84 i ROIG a 1890 ha de dir encara que es solen barrejar els blancs amb els negres i els verds amb els madurs, cit. p. 180.
- (242) ROIG, cit. p. 180. El moviment migratori temporer també el recull J. GIBERT, "Divagacions", Vincit nº 12 (Oct. 1962).
- (243) VILA VALENTI, La comarca..., cit. Vol. III, pp. 444-445.
- (244) Not. RALLAT, 1770, fols 123-125, 18-VI-1770 a Talamanca. El pagès establert era de Navarcles i fins a la vinya hi tenia una distància de 2 a 3 Kms.
- (245) Not. MANDRES, 1830-1831, fols 50-52, 4-IV-1830 a Castellgalí; Not. MAS, 1830, fols 101-102, 7-III-1830 a Rajadell; Not. MAS I COMA, 1849-1850, fols 4-5, 4-I-1850 a Vilar.
- (246) BARBA, cit. p. 29. Una descripció de les tines es troba a ROIG, cit. p. 180.
- (247) ROIG, cit. p. 180. Not. MAS, 1850, fols 146-147, 10-III-1850.
- (248) V. GIRALT, E., "L'elaboració del vi abans de la fil·loxera", L'Avenç nº 31 (Oct. 1980), p. 51.
- (249) ROIG, cit. p. 180.
- (250) BARBA, cit. p. 29.
- (251) BARBA deia que per conservar el vi es ficava a cada bóta un "quartillo" d'aiguardent de bona qualitat per carga, cit. p. 29. A 1770 la comptabilitat del Mas Noguera deia: "Per lo ayguardent prova de oli que se gasta per adobar las botas que foren 14 setzens".
- (252) ROIG, cit. p. 85.
- (253) ROIG, cit. p. 108.
- (254) VILA VALENTI, La comarca..., cit. Vol. III, p. 436.
- (255) GIRALT, E., "L'elaboració...", cit. p. 50.
- (256) Not. MANDRES, 1830-1831, fols 56-59, 23-VII-1831; Not. PUIG, 1870, fols 23-26, Escrip nº 9 i fols 155-158, Escrip. nº 56.
- (257) GIRALT, E., "Técnicas...", cit. p. 575.
- (258) No apareixen moltes referències en aquest sentit ja que el pagès solia endur-se la verema a casa lluny del mas. Not. MANDRES, 1830-1831, fols 50-52, 4-IV-1830 a Castellgalí i 1849-1850, fol 153, 1-VII-1850 a St. Vicenç de Castellet.
- (259) Inventari del Mas Tàpies de Viladecavalls, Not. MAS, 1846, fols 533-535, 21-IX-1846.
- (260) En el Mas Solei, a 1782 (3s. la carga), 1783 (4s.), 1784 (4s.) i 1788 (2s.). En el Mas Noguera, a 1770 (2s.), 1772 (no ho diu) i 1773 (4s. i 3s. 3d.).

- (261) V. VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III, pp. 420-437.
- (262) Not. RAURES, 1770, fols. 240-242, 29-XI-1770 a Castellbell; Not. RALLAT, 1770, fols 202-203, 28-X-1770 a Castellbell; Not. MASRAMON, 1770 fols 40-42, 5-III-1770 a St. Vicenç de Castellet; Not. MAS, 1850, fols 90-91, 3-II-1850 a St. Fruitós de Bages; Not. MAS I COMA, 1849-1850, fols 77-78, 25-III-1850 a Fonollosa; Not. MAS, 1830, fols 130-131, 18-III-1830 a Navarcles.
- (263) Algun contracte especifica que seran franques "las que collira tendres per lo abast de sa casa si les que cullirà en gra o per passar lo hivern" Not. FERRUSOLA, 1770, fols 174-176, 27-IV-1770 a Horta. Altre indica que sols es paga part de fesols, Not. RALLAT 1770, fols 136-138, 17-VII-1770 a Rajadell; Not. RAURES 1790-1791, fols 252-255, 26-VII-1790 a Navarcles; Not. MAS I COMA, 1849-1850, fols 34-35, 25-I-1850 a Fonollosa; Not. MAS, 1830, fols 167-169, 27-IV-1830 a Sallent; Not. CERAROLS, 1850, fols 330-332, 25-VIII-1850 a Santpedor.
- (264) Not. PORTA, 1850, fols 270-272, 1-XII-1850 a Artés; Not. MAS I COMA, 1849-1850, fols 63-64, 14-III-1850 a Camps; Id. fols 77-78, 25-III-1850 a Fonollosa; Not. MAS, 1830, fol 87, 28-II-1830 a Fals; Id. fols 39-41, 10-I-1830 a Sallent.
- (265) Not. MAS, 1850, fols 270-272, 5-V-1850 a Castellbell.
- (266) Es reserven 15q. per fer blat. Not. RAURES, 1790-1791, fols 14-17, 3-I-1790 a Rocafort. Però era molt més freqüent plantar hort.
- (267) A 1770, 9 contractes contemplan aquesta clàusula, a 1790, 4, a 1830, 8 i a 1850, 17.
- (268) Not. MASRAMON, 1770, fols 87-89, 1-VI-1770 a Avinyó; Not. RAURES, 1790-1791, fols 14-17, 3-I-1790 a Rocafort.
- (269) Not. CERAROLS, 1850, fols 219-221, 20-V-1850 a Gaià; Not. RALLAT, 1761, fols 85-86, 22-II-1761 a Rajadell. Alguna vegada es permet al rābassaire pasturar les terres de l'amo però haurà de fer-ho en els guàrets quan els formiguers siguin coberts per tal de protegir-los. Not. RALLAT 1848-1851, fols 31-33, 10-II-1850 a Castellfollit del Boix.
- (270) Not. MAS, 1850, fols 270-272, 5-V-1850 a Castellbell. En un contracte del Mas Quingles de Viladecavalls de 1874 es fixava com a data de pastura de la verema a l'1 de març. APLIF.
- (271) Veure el cas de Navarcles en el capítol 1.
- (272) Veure el capítol 1, apartat de Poblament i alguns exemples a Not. RALLAT, 1848-1851, fols 30-31, 10-II-1850, a Castellfollit i Not. MAS, 1850, fols 296-297, 12-V-1850, Súria, etc.
- (273) V. l'apartat 2.3.8
- (274) Respostes de Manresa, Man. 2468. Preguntes 47 i 59.
- (275) CARESMAR, cit. p. 385.
- (276) Not. ABADAL, 1765-1770 foràneos, fols. 443-444, 10-VI-1770 a Mura.
- (277) Not. ABADAL, 1770, fol 27, 29-III-1770 a St. Fruitós de Bages.
- (278) REGUANT, J., Súria 1871-1873, Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1982, pp. 97-101; i LLADO, J., "Súria", Butlletí CECSB VII (1930-32), pp. 30-35.

- (279) V. Capítol 3 i SOLERVICENS, A., "Navarcles", Butlletí CECB, VII (1930-1932), pp. 18-20.
- (280) Apunta també l'aparició d'estretes llengües de regadiu al costat dels pobles i de les colònies tèxtils. VILA VALENTI, "Bages", cit. p. 482.
- (281) Cartilla de 1859. Borrador. AMN.
- (282) Actes Ajuntament de Navarcles, 1833-1844, fol. 101. AMN. Actes Ajuntament d'Artés 1867, 30-III-1867, AMA. Not. PORTA, 1850, fols 97-100, 11-V-1850.
- (283) A Súria es creava el 1866 la Societat de Regants de Súria. REGUANT, J., cit. pp. 97-101.
- (284) SARRET I ARBOS, La sèquia de Manresa, Manresa, 1906; CANALS GUILERA, R. "La acequia de Manresa: una obra hidráulica del siglo XIV", Agua nº 91 (oct-Des. 1975); BENET i CLARA, A., "La construcció de la sèquia. Un conflicte entre Sallent i Manresa", L'Esparver nº 32 (Jul-Ag. 1980), pp. 7-10; Breve noticia del canal llamado la acequia de Manresa. Su origen y privilegios con los que le han honrado varios soberanos, Manresa, 1827.
- (285) Respostes de Manresa, Man. 2468. Pregunta nº 63.
- (286) CANALS, cit. pp. 286-287; VILA VALENTI, "Bages", cit. p. 482.
- (287) FIUS, M., La exposición manresana de 1901. Notas para la historia industrial, mercantil y agrícola de Manresa, Manresa, 1902, pp. 24-25.
- (288) Respostes de Manresa, Man. 2468. Pregunta nº 61. CARESMAR, cit. p. 381; MAS Y CASAS, cit. p. 79 cita la seva existència a mitjans segle XIX.
Els antecedents d'aquesta cal trobar-los el 1691, quan els concellers projectaren construir un canal per regar aquesta zona. Calculaven regar 400 jornals de terra (200 Ha.) A 1710 encara es parlava del projecte SARRET, La sèquia..., cit. p. 151.
- (289) SARRET, La sèquia..., cit. p. 151.
- (290) VILA VALENTI, "Bages", cit. p. 482; MAS Y CASAS, cit. p. 100: "El principal cultivo en el regadío es el trigo, el cual se cosecha de buena calidad, mas no es suficiente para el consumo para solo tres meses"; VIDAL, cit. p. 34. El subratllat és nostre.
- (291) Interrogatorio sobre la cantidad, calidad, destino y cultivo de las tierras, para formar la división agrícola de España. Manresa, 1803. AHCM.
- (292) Id. Pregunta nº 23. A més, Respostes de Manresa, Man. 2468, pregunta nº 58; ZAMORA, F. de, Diario..., cit. pp. 107-110.
- (293) MAS Y CASAS, cit. p. 100; ZAMORA, Diario..., cit. p. 110; VIDAL, cit. p. 34; PERRAMON, M., Mi vida hasta los 45 años, Manresa, 1967, pp. 34-35.
- (294) Interrogatorio, cit. Preguntes 16, 17, 18, 19 i 20. OLIVERAS, J., "La Ciutat de Manresa en començar el segle XIX", Miscel·lània d'Estudis Bagencs, nº 2 (1983), pp. 113-114.
- (295) Cartilla de 1859. Borrador. AMN.
- (296) Interrogatorio, cit. Pregunta nº 10.
- (297) Informe sobre l'estat de l'agricultura a Manresa. Lligall Família Suanya AHCM. El document no té data però podria correspondre als anys 1830-33.

- (298) Cartilla de 1859. Borrador. Cit. AMN.
- (299) V. sobre aquest tema OLIVERAS, J., Desenvolupament industrial i evolució urbana a Manresa (1800-1870), Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1983.
- (300) SERRA, E., La societat..., cit. pp. 24-25.
- (301) VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III, pp. 245-253.
- (302) CARESMAR, cit. pp. 379-380.
- (303) Id. p. 401.
- (304) Resposta de Manresa, Man. 2468, Pregunta nº 41
- (305) Actes Ajuntament Artés, 1863, 13-VIII-1863, Lligall 247, AMA. Aquest antic camí ramader era assenyalat per VILA VALENTI, "Bages", cit. p. 476.
- (306) A la Tabba de l'arrendament de les carniceries de Manresa, l'arrendatari es comprometia a tenir "lo abast de tot genero de carns en ditas carnicerias, bonas y rebedoras". Entre les obligacions consta la de matar cada dissabte un bou o una vaca i tenir les següents carns: "lo moltó a cinch sous y sis la lliura, lo anyell a cinch sous la lliura, lo crestat a quatre sous y tres la lliura, la cabra a tres sous la lliura, lo bou o vaca a tres sous la lliura y lo tocino fresch a quatre sous la lliura". S'especificava a més que l'arrendatari podia aprofitar les herbes i pastures del terme de la Ciutat i altres "acostumats" i es marcaven uns períodes per cada tipus de carn. Tabba de les carniceries, Tabbas y Autos desde 1756 hasta 1758, AHCM.
- (307) Enquesta de Navarcles, 1716, AMN.
- (308) "Resumen general del número de cabezas de ganado existente en este distrito municipal a 24-IX-1865", AMN.
- (309) Cadastre d'Artés de 1774. AMA.
- (310) Cadastre de Rocafort, 1772. Lligall Cadastres Pobles, AHCM.
- (311) Relación del reparto por menor...1737, AHCM. Amirallament de Manresa de 1853, ACA.
- (312) En els inventaris es fan els comentaris següents: "1 tocino salat mort del any"; "3 tossinos de greix per matar lo present any"; "3 bacons per engreixar"; "un tocino de greix per la propera matansa"; "4 tocinos que s'engreixen"; "2 tocinos per est any"; "8 tocinos per matar".
- (313) VAN BATH creu que al nord d'Europa predominava el cavall i al sud, els bous. Ho relaciona amb el sistema de conreu utilitzat: el de doble alternància no proporciona suficient aliment per a mantenir un cavall i si per a mantenir dos bous encara que siguin lents. En canvi, el de triple alternància proporciona aliment suficient per als cavalls. VAN BATH, S., Historia..., cit. pp. 425-427, 35-36 i 92-93. El mas tenia aliment suficient per mantenir mules i, en realitat es veié la utilitat d'aquestes en haver de tragar verema, transportar vi o fins i tot llaurar les vinyes, molt més fàcil que el parell de bous. V. ANES, G., Las crisis..., cit. pp. 120-121.
- (314) CARESMAR, cit. p. 401.
- (315) Resposta de Manresa, Man. 2468, Pregunta nº 23.
- (316) Not. MASRAMON, 1770, fols 175-177, 9-VIII-1770 a St. Vicenç de Castellet.

- (317) Laudemios, Tercios y Foriscapios, 1757-1817. AHSB.
- (318) Not. MAS, 1850, fols 687-688, 26-XI-1850.
- (319) Per agafar un any qualsevol: el 1784 l'arrendatari de les herbes del Mas Noguera era en Cornet de la Vilella per 18 ll. i, el del Mas Bargall, en Celdoni Fàbregues per 12 ll. L'ingrés es va mantenir constant amb oscil·lacions de les 30 a les 32 ll. entre els dos masos. Aquesta constància en el preu, sobretot a finals de segle amb l'alça generalitzada de preus demostraria també la decadència del bestiar.
- (320) A 1770, Anton Canadell, pagès del Mas Canadell de Viladecavalls havia cobrat 490 ll. pel preu de 98 moltons que conduí a Sarrià i els entregà a Pau Galvany, pagès de Sarrià. Not. RAURES, 1770, fol 24, 5-II-1770.
- (321) Arrendament del Mas Angla, 1767. Llibre de Tabbes 1766-1768, AHCM. En la mateixa línia trobem els pactes de la masoveria Boixeda de Castelltallat, propietat de la Seu de Manresa.
- (322) Masoveria del Mas Noguera i Mas Bargall, 1770. Llibre de Comptes..., cit. AHSM.
- (323) Masoveria del Mas Taurons, 1770, St. Cugat del Racó, cit.
- (324) Not. RALLAT, 1761, fols 237-238, 27-VIII-1761 a Aguilar i Id. fols 46-48, 19-I-1761 a Rajadell.
- (325) Carme Pla i Solé, de 92 anys, deia: "Engreixàvem cada any un porc i el confitàvem, una bona part dintre d'aquelles gerres, de generacions enrera que sempre havien servit pel mateix", Full Parroquial Monistrol de Calders nº 35 (18-IX-1977).
- (326) VAN BATH, cit. p. 433.
- (327) Al Mas Boixeda de Castelltallat apareix la mateixa obligació de criar un porc i arregar les glans (Contracte de masoveria del Mas Boixeda de Castelltallat, cit.).
Al Mas Valldeperes de St. Salvador de Guardiola el 1763, el masover havia de pagar un porc de 50 lliures carniceres, cit. i en el Mas Taurons de St. Cugat del Racó pagava el quart de les glans i dels porcs, cit.
- (328) BADOSA, E., Actituds..., cit. p. 172.
- (329) SERRA, E., "Consideracions...", cit. p. 138.

APENDIX CAPITOL 2

QUADRE 2.3.
Distribució de conreus en el municipi d'AGUILAR.1855 i 1861.

CONREUS	1855			1861		
	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	517,2	51,6	14,7	512,8	49,4	16,5
VINYA	400,3	40,-	11,4	435,4	41,9	14,-
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	2080,-	---	59,3	1765,9	---	56,8
OLIVERA	84,5	8,4	2,4	89,8	8,7	2,9
HORT	---	---	---	---	---	---
BOSC	426,8	---	12,2	303,5	---	9,8
ROQUES/ALTRES	---	---	---	---	---	---
TOTAL	3508,8	28,6	100,-	3107,4	33,4	100,-

AGUILAR: 43,02 km²/ 14.523,5 Q.

- (1) % sobre superfície conreada
(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.4
Distribució de conreus en el municipi d' ARTÉS.1774,1862 i 1872.

CONREUS	1774			1862			1872		
	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	513,2	31,6	18,-	551,8	21,-	15,1	547,4	15,2	8,9
VINYA	929,2	57,2	32,7	1868,6	71,-	51,2	2753,7	76,7	44,7
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	---	---	---	362,4	---	9,9	1074,4	---	17,4
OLIVERA	144,4	8,9	5,1	155,7	5,9	4,3	129,1	3,6	2,1
HORT	36,4	2,2	1,3	55,3	2,1	1,5	162,3	4,5	2,6
BOSC	1072,5	---	37,7	596,3	---	16,3	885,9	---	14,4
ROQUES/ALTRES	149,1	---	5,2	59,5	---	1,6	606,5	---	9,8
TOTALS	2844,8	57,1	100,-	3649,6	72,1	100,-	6159,3	58,3	100,-

ARTÉS: 17,92 Km²/ 6049,7Q.

- (1) % sobre superfície conreada
(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.5
Distribució de conreus en el municipi d'AVINYÓ. 1851, 1862 i 1876.

CONREUS	1851			1862			1876		
	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	1429,5	33,8	14,7	1503,6	29,6	12,5	1554,-	27,9	12,7
VINYA	2653,7	62,8	27,3	3442,2	67,8	28,5	3894,5	69,9	31,9
REGADIU	30,3	0,7	0,3	31,5	0,6	0,3	33,3	0,6	0,3
ERM	3273,3	---	33,7	2260,7	---	18,8	791,5	---	6,5
OLIVERA	98,7	2,3	1,-	99,2	2,-	0,8	91,6	1,6	0,8
HORT	11,4	0,3	0,1	---	---	---	---	---	---
BOSC	1853,4	---	19,1	4220,2	---	35,-	5308,8	---	43,5
ROQUES/ALTRES	368,8	---	3,8	499,6	---	4,1	538,8	---	4,4
TOTALS	9.719,1	43,5	100,-	12057,-	42,1	100,-	12212,5	45,6	100,-

AVINYÓ: 62,56 Km² / 21120,3 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.6.
Distribució de conreus en el municipi de BALSARENY. 1851 i 1861

CONREUS	1851			1861		
	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	866,75	35,3	17,1	831,6	28,7	10,2
VINYA	1588,4	64,7	31,4	2071,-	71,3	25,5
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	1208,75	---	23,9	2322,5	---	28,6
OLIVERA	---	---	---	---	---	---
HORT	---	---	---	---	---	---
BOSC	1394,3	---	27,6	913,8	---	11,3
ROQUES/ALTRES	---	---	---	1980,-	---	24,4
TOTALS	5058,2	48,5	100,-	8118,9	35,8	100,-

BALSARENY: 36,64 Km²/12369,7 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.7
Distribució de conreus en el municipi de Calders. 1747, 1851 i 1861

CONREUS	1747			1851			1861		
	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	898,2	66,-	21,7	1221,7	22,9	11,1	1270,-	23,7	11,5
VINYA	432,8	31,8	10,5	3977,3	74,6	36,-	3976,-	74,2	35,9
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	1498,-	---	36,2	1413,-	---	12,8	1538,-	---	13,9
OLIVERA	7,5	0,6	0,1	95,-	1,8	0,9	70,-	1,3	0,6
HORT	23,4	1,7	0,6	39,9	0,7	0,4	45,-	0,8	0,4
BOSC	1069,8	---	25,9	4298,9	---	38,9	4168,-	---	37,7
ROQUES/ALTRES	207,-	---	5,-	---	---	---	---	---	---
TOTALS	4136,7	32,9	100,-	11045,8	48,3	100,-	11067,-	48,4	100,-

CALDERS: Calders 33,01
 Monistrol de C. 21,87
 Navarres 2,-
 TOTAL 56,88 Km² / 19202,7 Q.
 (1) % sobre superfície conreada
 (2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.8.
Distribució de conreus en el municipi de CALLÚS. 1861 i 1869.

CONREUS	1861			1869		
	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	333,3	28,8	10,3	325,8	27,-	10,-
VINYA	758,1	65,6	23,4	811,2	67,3	24,9
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	341,5	---	10,5	491,7	---	15,1
OLIVERA	48,2	4,2	1,5	51,6	4,3	1,6
HORT	16,9	1,5	0,5	17,3	1,4	0,5
BOSC	1624,7	---	50,2	1436,2	---	44,1
ROQUES/ALTRES	116,7	---	3,6	122,2	---	3,8
TOTALS	3239,4	35,7	100,-	3255,8	37,-	100,-

CALLÚS: 12,8 Km² / 4321,3 Q.
 (1) % sobre superfície conreada
 (2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.9.
Distribució de conreus en el municipi de CARDONA.1865

1865			
CONREUS	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	1113,2	29,5	9,7
VINYA	1989,4	52,7	17,3
REGADIU	271,9	7,2	2,4
ERM	4069,8	---	35,4
OLIVERA	380,3	10,1	3,3
HORT	21,2	0,6	0,2
BOSC	2412,5	---	21,-
ROQUES/ALTRES	1238,8	---	10,8
TOTALS	11497,1	32,8	100,-

CARDONA:66,38 Km²/22409,9

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada.

QUADRE 2.10
Distribució de conreus en el municipi de CASTELLADRAL. 1747, 1851 i 1861.

CONREUS	1747			1851			1861		
	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	545,2	88,4	19,-	1412,6	42,2	7,-	1275,9	37,4	8,1
VINYA	59,5	9,7	2,1	1761,6	52,6	8,8	1965,4	57,6	12,5
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	32,-	---	1,1	5888,3	---	29,4	9729,4	---	62,1
OLIVERA	---	---	---	175,3	5,2	0,9	172,-	5,-	1,1
HORT	11,7	1,9	0,4	---	---	---	---	---	---
BOSC	871,3	---	30,4	6815,8	---	34,-	2521,7	---	16,1
ROQUES/ALTRES	1343,-	---	46,9	4000,-	---	19,9	---	---	---
TOTALS	2862,7	21,5	100,-	20053,7	16,7	100,-	15664,4	21,8	100,-

CASTELLADRAL: 81,7 Km² / 27581,9 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.11
Distribució de conreus en el municipi de CASTELLFOLLIT DEL BOIX.1852 i 1861

CONREUS	EXTENSIÓ	1852		1861		
		% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	1285,9	35,7	38,7	1285,9	35,7	8,7
VINYA	2243,9	62,3	15,1	2243,9	62,3	15,1
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	5729,2	---	38,6	5729,2	---	38,6
OLIVERA	69,6	1,9	0,5	69,6	1,9	0,5
HORT	---	---	---	---	---	---
BOSC	5511,-	---	37,1	5511,-	---	37,1
ROQUES/ALTRES	---	---	---	---	---	---
TOTALS	14839,6	24,3	100,-	14839,6	24,3	100,-

CASTELLFOLLIT DEL BOIX:59,43 Km² / 20063,6 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.12
Distribució de conreus en el municipi de CASTEL·LGALÍ.1853.

CONREUS	EXTENSIÓ	1853	
		% (1)	% (2)
CEREAL SECA	443,-	15,2	9,8
VINYA	2331,3	80,-	51,5
REGADIU	---	---	---
ERM	1003,8	---	22,2
OLIVERA	81,-	2,8	1,8
HORT	59,8	2,1	1,3
BOSC	605,-	---	13,4
ROQUES/ALTRES	---	---	---
TOTALS	4523,9	64,4	100,-

CASTEL·LGALÍ:17,16 Km²/5793,2 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.13
Distribució de conreus en el municipi de CASTELLNOU. 1852 i 1861

CONREUS	1852			1861		
	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)
CEREAL SECÀ	672,3	32,3	8,4	510,9	34,6	6,7
VINYA	1340,1	64,3	16,7	897,9	60,9	11,8
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	1276,1	---	15,9	3833,7	---	50,2
OLIVERA	70,8	3,4	0,9	66,3	4,5	0,9
HORT	---	---	---	---	---	---
BOSC	4135,9	---	51,6	2326,8	---	30,5
ROQUES/ ALTRES	516,2	---	6,4	---	---	---
TOTALS	8011,4	26,-	100,-	7635,6	19,3	100,-

CASTELLNOU: 29,21 Km² / 9861,3 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.14
Distribució de conreus en el municipi de CASTELLBELL. 1851, 1862 i 1872.

CONREUS	1851			1862			1872		
	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)
CEREAL SECÀ	220,-	11,4	6,4	322,3	13,7	5,5	518,-	14,3	5,7
VINYA	1628,3	84,1	47,5	1866,5	79,2	31,9	2850,7	78,7	31,2
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	225,-	---	6,6	2457,-	---	42,-	3107,8	---	34,-
OLIVERA	82,7	4,3	2,4	131,3	5,6	2,2	195,8	5,4	2,1
HORT	4,2	0,2	0,1	35,2	1,5	0,6	59,8	1,6	0,7
BOSC	1269,3	---	37,-	778,3	---	13,3	1650,-	---	18,-
ROQUES/ALTRES	---	---	---	257,-	---	4,4	766,6	---	8,4
TOTALS	3429,5	56,4	100,-	5847,6	40,3	100,-	9148,7	39,6	100,-

CASTELLBELL: 28,19 Km² / 9516,9 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2,15
Distribució de conreus en el municipi de L'ESTANY. 1851 i 1862

CONREUS	1851			1862		
	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	%(2)
CEREAL SECÀ	532,1	100,-	21,4	540,3	100,-	21,5
VINYA	---	---	---	---	---	---
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	1865,-	---	75,1	1472,3	---	58,6
OLIVERA	---	---	---	---	---	---
HORT	---	---	---	---	---	---
BOSC	86,-	---	3,5	426,-	---	16,9
ROQUES/ ALTRES	---	---	---	75,5	---	3,-
TOTALS	2483,1	21,4	100,-	2514,1	21,5	100,-

L'ESTANY: 10,11 Km² / 3413,1 Q.

- (1) % sobre superfície conreada
(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.16
Distribució de conreus en el municipi de FONOLLOSA. 1853 i 1861

CONREUS	1853			1861		
	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	%(2)
CEREAL SECÀ	1618,-	33,7	11,1	1613,2	35,-	11,1
VINYA	3002,7	62,6	20,6	2816,7	61,2	19,3
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	1543,3	---	10,6	1754,4	---	12,-
OLIVERA	167,-	3,5	1,1	163,2	3,5	1,1
HORT	11,-	0,2	0,1	12,8	0,3	0,1
BOSC	7620,3	---	52,2	7602,3	---	52,1
ROQUES/ ALTRES	629,9	---	4,3	629,9	---	4,3
TOTALS	14592,2	32,9	100,-	14592,5	31,6	100,-

FONOLLOSA: 51,9 Km² / 17521,4 Q

- (1) % sobre superfície conreada
(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.17
Distribució de conreus en el municipi de GAIÀ. 1860.

1860			
CONREUS	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	779,8	50,8	7,1
VINYA	736,8	48,-	6,7
REGADIU	---	---	---
ERM	9219,-	---	83,7
OLIVERA	18,8	1,2	0,2
HORT	261,5	---	2,4
ROQUES / ALTRES	---	---	---
TOTALS	11015,9	13,9	100,-

GAIÀ: 39,86 Km² / 13456,7 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.18
Distribució de conreus en el municipi de MANRESA. 1737, 1764 i 1789.

CONREUS	1737			1764			1789		
	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	380,2	6,2	4,7	390,1	6,1	4,6	383,3	6,2	4,7
VINYA	3491,2	56,7	43,-	3629,5	56,5	43,2	3518,3	56,7	43,3
REGADIU	1566,-	25,4	19,3	1646,2	25,6	19,6	1577,7	25,4	19,4
ERM	1409,-	---	17,3	1405,5	---	16,7	1356,3	---	16,7
OLIVERA	681,6	11,1	8,4	717,3	11,2	8,5	687,6	11,1	8,5
HORT	35,-	0,6	0,4	36,8	0,6	0,4	33,-	0,5	0,4
BOSC	499,6	---	6,1	509,9	---	6,1	508,7	---	6,3
ROQUES/ ALTRES	60,9	---	0,7	64,2	---	0,8	64,2	---	0,8
TOTALS	8123,8	75,8	100,-	8399,5	76,4	100,-	8129,1	76,3	100,-

MANRESA: 41,24 Km² / 13922,6 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.19

Distribució de conreus en el municipi de MANRESA. 1803, 1832 i 1860.

CONREUS	1803			1832			1860		
	EXTENSIO'	% (1)	% (2)	EXTENSIO'	% (1)	% (2)	EXTENSIO'	% (1)	% (2)
CEREAL SECÀ	854,-	12,5	10,2	632,3	9,7	8,-	775,6	9,-	7,4
VINYA	4125,-	60,2	49,2	3563,8	54,8	44,8	5114,3	59,1	48,7
REGADIU	1621,-	23,7	19,3	1955,5	30,1	24,6	2098,16	24,2	20,-
ERM	1288,3	---	15,4	929,6	---	11,7	940,3	---	9,-
OLIVERA	248,2	3,6	3,-	304,-	4,7	3,8	596,1	6,9	5,7
HORT	---	---	---	43,8	0,7	0,6	73,3	0,8	0,7
BOSC	215,2	---	2,6	453,5	---	5,7	898,8	---	8,6
ROQUES/ ALTRES	31,7	---	0,4	69,1	---	0,9	---	---	---
TOTALS	8383,4	81,7	100,-	7951,6	81,7	100,-	10496,6	82,5	100,-

MANRESA: 41,24 Km² / 13929,6 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.20

Distribució de conreus en el municipi de STA. CECÍLIA DE MONTSERRAT

CONREUS	1851			1862		
	EXTENSIO'	% (1)	% (2)	EXTENSIO'	% (1)	% (2)
CEREAL SECÀ	203,-	47,3	12,2	165,6	13,6	4,9
VINYA	226,-	52,7	13,6	1020,8	83,6	29,9
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	511,-	---	30,7	965,4	---	28,3
OLIVERA	---	---	---	35,3	2,9	1,-
HORT	---	---	---	---	---	---
BOSC	631,-	---	38,-	897,2	---	26,3
ROQUES/ ALTRES	91,5	---	5,5	327,7	---	9,6
TOTALS	1662,5	25,8	100,-	3412,-	35,8	100,-

STA. CECÍLIA DE MONTSERRAT: 13,34 Km² / 4503,6 Q;

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.21
Distribució de conreus en el municipi de MOIÀ. 1852 i 1859

CONREUS	1852			1859		
	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)
CEREAL SECÀ	3520,5	96,-	18,9	3512,4	96,-	18,8
VINYA	73,3	2,-	0,4	73,3	2,-	0,4
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	7058,8	---	37,8	7065,5	---	37,9
OLIVERA	---	---	---	---	---	---
HORT	72,4	2,-	0,4	73,6	2,-	0,4
BOSC	6473,-	---	34,7	6473,-	---	34,7
ROQUES/ ALTRES	1458,-	---	7,8	1458,-	---	7,8
TOTALS	18655,8	19,7	100,-	18655,8	19,6	100,-

MOIÀ: 75,15 Km² / 25370,6 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.22
Distribució de conreus en el municipi de MONISTROL DE MONTSERRAT.
1852 i 1861.

CONREUS	1852			1861		
	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)
CEREAL SECÀ	44,6	2,9	2,-	---	---	---
VINYA	1454,5	94,7	66,1	996,6	96,2	44,3
REGADIU	36,3	2,4	1,7	39,6	3,8	1,8
ERM	483,5	---	22,-	1042,8	---	46,3
OLIVERA	---	---	---	---	---	---
HORT	---	---	---	---	---	---
BOSC	---	---	---	13,2	---	0,6
ROQUES/ ALTRES	179,9	---	8,2	158,4	---	7,-
TOTALS	2198,8	69,8	100,-	2250,6	46,-	100,-

MONISTROL DE MONTSERRAT: 12,04 Km² / 4064,7 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.23
Distribució de conreus en el municipi de MURA.1851 i 1861

CONREUS	1851			1861		
	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	156,7	36,1	1,8	183,5	12,4	2,1
VINYA	230,7	53,2	2,6	1236,5	83,9	14,-
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	4618,5	---	52,4	3215,5	---	36,5
OLIVERA	35,7	8,2	0,4	43,5	3,-	0,5
HORT	10,8	2,5	0,1	11,-	0,7	0,4
BOSC	3754,8	---	42,6	4112,5	---	46,7
ROQUES / ALTRES	---	---	---	---	---	---
TOTALS	8807,2	5,-	100,-	8802,5	16,8	100,-

MURA: 53,39 Km² / 18024,5 Q.

% (1) sobre superfície conreada

% (2) sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.24
Distribució de conreus en el municipi de NAVARCLES. 1747, 1816 i 1861.

CONREUS	1747			1816			1861		
	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	150,-	55,1	37,3	309,9	37,7	31,7	257,3	33,3	27,2
VINYA	118,-	43,3	29,4	468,2	57,-	47,9	479,7	62,-	50,7
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	6,-	---	1,5	13,1	---	1,3	53,3	---	5,6
OLIVERA	---	---	---	12,5	1,5	1,3	11,6	1,5	1,2
HORT	4,31	1,6	1,1	30,8	3,7	3,2	24,9	3,2	2,6
BOSC	51,7	---	12,9	129,5	---	13,3	116,4	---	12,3
ROQUES/ ALTRES	72,-	---	17,9	12,3	---	1,3	2,1	---	0,02
TOTALS	402,-	67,7	100,-	976,5	84,1	100,-	945,3	82,1	100,-

NAVARCLES: 3,5 Km² / 1181,6 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.25

Distribució de conreus en el municipi de RAJADELL.1746,1852 i 1862.

CONREUS	1746			1852			1862		
	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	496,1	60,3	13,6	1025,3	26,3	7,3	881,5	25,-	6,2
VINYA	121,4	14,8	3,3	2616,5	67,1	18,6	2378,8	67,4	16,8
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	1951,9	---	53,7	2566,1	---	18,2	5141,-	---	36,4
OLIVERA	200,6	24,4	5,5	236,3	6,1	1,7	248,8	7,-	1,8
HORT	4,3	0,5	0,1	18,5	0,5	0,1	21,8	0,6	0,2
BOSC	388,3	---	10,7	7624,2	---	54,1	5172,2	---	36,6
ROQUES/ALTRES	472,8	---	13,-	---	---	---	289,9	---	2,1
TOTALS	3635,4	22,6	100,-	14086,9	27,7	100,-	14134,-	24,9	100,-

RAJADELL:45,32 Km²/15300 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2. 26

Distribució de conreus en el municipi de ROCAFORT/1747,1851 i 1861

CONREUS	1747			1851			1861		
	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	247,1	88,6	34,-	404,8	22,6	7,3	405,9	15,4	7,-
VINYA	30,7	11,-	4,2	1323,4	74,-	23,9	2183,8	82,7	37,9
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	409,4	---	56,3	2665,-	---	48,2	1067,7	---	18,5
OLIVERA	---	---	---	61,1	3,4	1,1	51,5	1,9	0,9
HORT	1,-	0,4	0,1	---	---	---	---	---	---
BOSC	20,3	---	2,8	1073,8	---	19,4	2055,5	---	35,7
ROQUES/ALTRES	19,2	---	2,6	---	---	---	---	---	---
TOTALS	727,7	38,3	100,-	5528,1	32,4	100,-	5764,4	45,8	100,-

ROCAFORT:21,67 Km²/7315,8 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.27

Distribució de conreus en el municipi de SALLENT. 1851, 1861 i 1871.

CONREUS	1851			1861			1871		
	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	1164,6	26,8	11,3	1265,7	20,4	11,2	1356,3	18,8	7,5
VINYA	2980,2	68,5	28,9	4642,6	74,9	41,-	5612,3	74,7	31,1
REGADIU	---	---	---	35,8	0,6	0,3	75,1	1,-	0,4
ERM	3225,-	---	31,3	2639,4	---	23,3	6062,7	---	33,7
OLIVERA	174,5	4,-	1,7	192,7	3,1	1,7	132,-	1,8	0,7
HORT	28,3	0,7	0,3	64,7	1,-	0,6	41,2	0,6	0,2
BOSC	2729,5	---	26,5	2482,8	---	21,9	1982,-	---	11,-
ROQUES/ALTRES	---	---	---	---	---	---	2746,3	---	15,3
TOTALS	10302,1	42,2	100,-	11323,7	54,8	100,-	18007,9	40,-	100,-

SALLENT: 65,8 Km²/22214,1 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.28

Distribució de conreus en el municipi de ST. FELIU SASSERRA.
1851 i 1864

CONREUS	1851			1864		
	EXTENSIO	% (1)	% (2)	EXTENSIO	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	1010,8	90,9	24,4	670,7	59,6	14,6
VINYA	87,3	7,8	2,1	437,7	38,9	9,5
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	2739,-	---	66,2	1363,2	---	29,6
OLIVERA	14,2	1,3	0,3	16,1	1,4	0,3
HORT	---	---	---	---	---	---
BOSC	287,1	---	6,9	1820,1	---	39,5
ROQUES/ALTRES	---	---	---	296,1	---	6,4
TOTALS	4138,4	26,9	100,-	4603,9	24,5	100,-

ST. FELIU SASSERRA: 23,14 Km² / 7812,1 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.29

Distribució de conreus en el municipi de ST. FRUITÓS DE BAGES.
1852, 1862 i 1873.

CONREUS	1852			1862			1873		
	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	1232,7	24,2	20,7	963,-	25,3	16,2	858,4	21,5	14,3
VINYA	3706,-	72,8	62,3	2695,4	70,8	45,4	3027,-	75,7	50,6
REGADIU	44,-	0,9	0,7	41,3	1,1	0,7	35,8	0,9	0,6
ERM	506,8	---	8,5	1829,5	---	30,8	1376,5	---	23,-
OLIVERA	109,8	2,2	1,8	109,2	2,9	1,8	76,7	1,9	1,3
HORT	---	---	---	---	---	---	---	---	---
BOSC	307,2	---	5,2	254,4	---	4,3	305,8	---	5,1
ROQUES/ALTRES	40,3	---	0,7	39,8	---	0,7	307,3	---	5,1
TOTALS	5946,8	85,6	100,-	5932,6	64,2	100,-	5987,5	66,8	100,-

ST. FRUITÓS DE BAGES: 22,14 Km²/7474,5 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.30

Distribució de conreus en el municipi de ST. MARTÍ DE TORROELLA.
1851 i 1861.

CONREUS	1851			1861		
	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)	EXTENSIÓ	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	199,2	13,2	6,4	478,-	22,9	11,1
VINYA	1254,2	83,-	40,4	1480,5	72,1	35,-
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	276,4	---	8,9	816,-	---	19,3
OLIVERA	58,2	3,9	1,9	86,3	4,2	2,-
HORT	---	---	---	15,4	0,8	0,4
BOSC	1257,7	---	40,5	1360,8	---	32,2
ROQUES/ALTRES	56,1	---	1,8	---	---	---
TOTALS	3101,8	48,7	100,-	4229,-	48,5	100,-

ST. MARTÍ DE TORROELLA: 16,25 Km²/ 5486 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.31
Distribució de conreus en el municipi de ST. MATEU DE BAGES.1852 i 1861

CONREUS	1852			1861		
	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	2201,3	63,5	8,3	2166,2	62,1	9,-
VINYA	1101,3	31,8	4,2	1155,3	33,1	4,8
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	4382,3	---	16,5	13948,4	---	57,8
OLIVERA	163,3	4,7	0,6	165,7	4,8	0,7
HORT	---	---	---	---	---	---
BOSC	17228,2	---	64,9	6677,2	---	27,7
ROQUES/ ALTRES	1449,-	---	5,5	---	---	---
TOTALS	26525,4	13,1	100,-	24112,8	14,5	100,-

ST. MATEU DE BAGES:100,97 Km²/34087,5 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.32
Distribució de conreus en el municipi de SANTPEDOR.1853 i 1862.

CONREUS	1853			1862		
	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	1514,8	42,3	33,3	1157,7	30,4	25,1
VINYA	1906,6	53,3	42,-	2430,7	63,7	52,7
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	700,7	---	15,4	446,7	---	9,7
OLIVERA	158,3	4,4	3,5	224,8	5,9	4,9
HORT	---	---	---	---	---	---
BOSC	263,8	---	5,8	276,2	---	6,-
ROQUES/ALTRES	---	---	---	76,-	---	1,6
TOTALS	4544,2	78,8	100,-	4612,1	82,7	100,-

SANTPEDOR:16,8Km²/5671,7 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.33

Distribució de conreus en el municipi de ST. SALVADOR DE GUARDIOLA
1852 i 1862

CONREUS	1852			1862		
	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	554,6	13,9	7,3	534,4	13,8	7,-
VINYA	3368,8	84,6	44,4	3286,6	85,-	43,1
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	829,3	---	10,9	1260,4	---	16,5
OLIVERA	58,5	1,5	0,8	45,5	1,2	0,6
HORT	---	---	---	---	---	---
BOSC	2769,3	---	36,5	2490,8	---	32,7
ROQUES/ALTRES	---	---	---	---	---	---
TOTALS	7580,5	52,5	100,-	7617,7	50,8	100,-

ST. SALVADOR DE GUARDIOLA: 36,98 Km²/ 12484,4 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.34

Distribució de conreus en el municipi de ST. VICENÇ DE CASTELLET.
1853 i 1861.

CONREUS	1853			1861		
	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	332,7	17,6	9,4	301,4	18,4	8,5
VINYA	1482,2	78,4	41,8	1256,5	76,6	35,6
REGADIU	20,25	1,1	0,6	---	---	---
ERM	472,7	---	13,3	856,3	---	24,2
OLIVERA	54,7	2,9	1,5	60,6	3,7	1,7
HORT	---	---	---	22,-	1,3	0,6
BOSC	908,4	---	25,6	655,9	---	18,6
ROQUES/ALTRES	271,7	---	7,7	380,6	---	10,8
TOTALS	3542,7	53,3	100,-	3533,3	46,4	100,-

ST.VICENÇ DE CASTELLET: 17,09 Km²/5769,6 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.35

Distribució de conreus en el municipi de STA. MARIA D'OLÓ.1854 i 1862

CONREUS	1854			1862		
	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)	EXTENSIO ^o	%(1)	% (2)
CEREAL SECA	1761,9	43,5	10,7	1754,6	43,5	10,7
VINYA	2162,-	53,3	13,2	2154,4	53,4	13,2
REGADIU	----	---	---	---	---	---
ERM	3225,-	---	19,6	3189,3	---	19,5
OLIVERA	83,7	2,1	0,5	83,7	2,1	0,5
HORT	46,9	1,2	0,3	43,7	1,1	0,3
BOSC	9147,4	---	55,7	9143,5	---	55,9
ROQUES/ALTRES	---	---	---	---	---	---
TOTALS	16426,9	24,7	100,-	16369,2	24,7	100,-

STA. MARIA D'OLÓ:64,24 Km²/ 21687,4 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.36

Distribució de conreus en el municipi de SÒRIA.1851 i 1865.

CONREUS	1851			1865		
	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	447,3	31,5	10,1	507,9	26,8	11,2
VINYA	668,9	47,1	15,1	1161,9	61,4	25,7
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	730,-	---	16,5	658,-	---	14,6
OLIVERA	197,5	13,9	4,5	131,1	6,9	2,9
HORT	106,7	7,5	2,4	92,3	4,9	2,-
BOSC	1938,3	---	43,8	1625,6	---	36,-
ROQUES/ALTRES	332,-	---	7,5	340,-	---	7,5
TOTALS	4420,7	32,1	100,-	4516,8	41,9	100,-

SURIA:23,54 Km²/7947,1 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada

QUADRE 2.37
Distribució de conreus en el municipi de TALAMANCA.1851 i 1862.

CONREUS	1851			1862		
	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)	EXTENSIO ^o	% (1)	% (2)
CEREAL SECA	367,75	31,9	13,3	465,8	20,-	8,1
VINYA	752,25	65,2	27,3	1700,3	73,1	29,5
REGADIU	---	---	---	---	---	---
ERM	757,25	---	27,5	920,-	---	15,9
OLIVERA	33,75	2,9	1,2	159,9	6,9	2,8
HORT	---	---	---	---	---	---
BOSC	430,-	---	15,6	1325,-	---	23,-
ROQUES/ALTRES	417,-	---	15,1	1200,-	---	20,8
TOTALS	2758,-	41,8	100,-	5771,-	40,3	100,-

TALAMANCA: 29,55 Km²/ 9976,1 Q.

(1) % sobre superfície conreada

(2) % sobre superfície encadastrada